Marko Legović

STANJE I PROBLEMI POLJOPRIVREDE OPĆINE POREČ

SADRŽAJ

Uvodne napomene 117

1. **Prirodni faktori** 118
   a) Prirodni faktori i njihova važnost za poljoprivrednu proizvodnju . . 118
   b) Klimatske prilike 119
      b_1) Temperatura zraka 119
      b_2) Oborine 122
      b_3) Tuča 124
      b_4) Vjetar 124
   c) Pedološka svojstva tla 125

2. **Poljoprivredno zemljište i njegovo iskorištavanje** 126
   a) Poljoprivredno zemljište kao osnovni činilac poljoprivredne proizvodnje 126
   b) Iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta kao proces poljoprivredne proizvodnje 129
   c) Iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta po sektorima vlasništva . . 131
   d) Napuštene i neobrađene površine 136

3. **Sredstva za proizvodnju** 137
   a) Sredstva za proizvodnju kao bitni faktori procesa proizvodnje . . . 137
   b) Oruđa za rad 138
   c) Stoka 140
   d) Upotreba mineralnoga gnojiva 141

4. **Gospodarska struktura** 142
   a) Gospodarska struktura i proizvodni odnosi 142
   b) Gospodarska struktura prema veličini posjeda 143

5. **Proizvodnja i prinosi** 147
   a) Proizvodnja i prinosi kao indikatori ekonomskog razvoja 147
   b) Postignuta proizvodnja i prinosi 148
      b_1) po opsegu i proizvodima 148
      b_2) po sektorima vlasništva 154
   c) Proizvodnja po stanovniku 156

6. **Kooperacija između društvenoga i individualnog sektora** 158
   a) Zajednički interes — osnovni preduvjet kooperacijskih odnosa . . . 158
   b) Oblici kooperacije i njihova važnost 159
   c) Društveni sektor, njegovo formiranje i uloga u socijalističkom preobražaju poljoprivrede 161
   d) Postignuti rezultati i problemi 163
   e) Pregled otkupa 163
   f) Ostali oblici kooperacije 167

7. **Stvaranje i važnost dohotka kao faktora razvoja** 168
   a) Dohodak i njegova važnost kao ekonomske kategorije 168
   b) Dohodak poljoprivrede u odnosu na druga privredna područja . . . 169
   c) Dohodak po aktivnom stanovniku 170
   d) Domaćinstva prema izvorima prihoda 172

8. **Mogućnosti plasmana poljoprivrednih proizvoda** 174
   a) Pregled potražnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda 174
   b) Mogućnosti plasmana s obzirom na brzi razvoj turizma 176
   c) Mogućnosti plasmana na tržištu drugih općina Istre i izvan nje . . . 179
   Literatura 180
   Popis elaborata 182
   Situazione e problemi dell'agricoltura del Comune di Parenzo 183

UVODNE NAPOMENE

Polazeći od predmeta i cilja radnje, osobita je pažnja posvećena ovim razmatranjima:

1. Budući da se ovdje radi o poljoprivredi, a poljoprivredna proizvodnja umnogome ovisi o prirodnim faktorima, najprije smo govorili upravo o njima, zatim o poljoprivrednom zemljištu, njegovu sastavu i plodnosti, vlasništvu i iskorištavanju, potom, o sredstvima za proizvodnju, stoci i upotrebi mineralnoga gnojiva, kao osnovnim pretpostavkama proizvodnje. Tako je dan pregled svih najvažnijih faktora proizvodnje, njihov uzajamni odnos i prikazane su mogućnosti poljoprivredne proizvodnje.

2. Pri razmatranju ekonomskih odnosa istaknuti su, prije svega, proizvodni (vlasnički) odnosi i njihova struktura. Prikazano je najprije provođenje agrarne reforme i formiranje društvenog sektora vlasništva, odnosno krupnih socijalističkih poljoprivrednih organizacija kao osnovnih činilaca socijalističkog preobražaja poljoprivrede i sela, zatim gospodarska struktura, a s tim u vezi i količina zemljišta po pojedinim grupama gospodarstava, te njihov ekonomski položaj.

3. Kao logična sinteza tih proizvodnih faktora i ekonomsko-društvenih odnosa prikazani su rezultati rada, odnosno proizvodnja i prinosi, kao osnovni pokazatelji ekonomskog razvoja. No utvrđeno je isto tako da se tim sredstvima i uz takve mogućnosti, kako u zemljišnim kapacitetima (napuštenim i neobrađenim površinama) tako i u ostalim sredstvima za proizvodnju, mogla postići veća proizvodnja.

4. Posebna je pažnja posvećena kooperaciji između društvenoga i individualnog sektora, što je gotovo jedino pretpostavka za veću proizvodnju i veći dohodak objema partnerima. S tim u vezi istaknut je i zajednički interes, kao osnovni preduvjet svake kooperacije, osobito što se ovdje radi o dvjema partnerima s različitim vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju, tj. društvenog sektora s društvenim vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju i individualnoga s privatnim vlasništvom nad sredstvima za proizvodnju.

5. S obzirom na njegovu važnost, veličina je dohotka promatrana u odnosu na veličinu dohotka drugih privrednih područja, posebno veličina dohotka po poljoprivrednom stanovniku, kao jedan od osnovnih pokazatelja stanja u poljoprivredi i mogućnosti bržeg razvoja poljoprivredne proizvodnje. Štoviše, veličina dohotka promatrana je i kao opća pretpostavka akumulativne sposobnosti poljoprivrede, a isto tako i investicija, mogućnosti dobivanja i otplate zajmova itd. Na kraju, veličina dohotka, osobito po poljoprivrednom stanovniku, poslužila je kao osnovni pokazatelj o tome koliko će se mlađih radnih ljudi odlučiti za poljoprivrednu proizvodnju kao glavno zanimanje.

6. Rečeno je da mogućnosti plasmana postoje prije svega u okviru općine, posebno u turističku privredu, a zatim u okviru istarskih općina, naročito onih s razvijenom industrijom i turističkom privredom. S tim u vezi istaknuta je i bilanca raspoloživih proizvedenih količina i potražnje za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, kako za potrebe stalnog stanovništva tako i za potrebe turista. Na kraju, posebna pažnja posvećena je otkupu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, jer je on vrlo slabo organiziran, unatoč povoljnim mogućnostima plasmana i njegovoj važnosti za razvoj poljoprivredne proizvodnje. Sve su te konstatacije potkrijepljene i podacima koji su rezultat ankete na terenu, u mjesnim zajednicama i direktnih razgovora s individualnim poljoprivrednicima.

1. PRIRODNI FAKTORI

a) Prirodni faktori i njihova važnost za poljoprivrednu proizvodnju

Sama činjenica da poljoprivredna proizvodnja počinje od biljne proizvodnje na polju,[1] najbolje nam pokazuje koliko su važni prirodni faktori. Njihova se važnost osobito ističe i zbog vremenskog perioda koji je potreban za rast biljaka, kada dolazi i do naglih promjena, osobito u temperaturama zraka, oborinama, mrazovima, tuči i drugim elementarnim nepogodama. Otuda je jasno da klimatske prilike, zajedno s ostalim prirodnim faktorima — zemljištem, njegovim svojstvima, geografskim položajem i drugima — predstavljaju opći okvir poljoprivredne proizvodnje.[2]

Važnost prirodnih faktora za poljoprivrednu proizvodnju svakako treba promatrati i s obzirom na nemogućnost da se utječe na njihovo mijenjanje, osobito na neke od njih, kao npr. na klimatske prilike, geografski položaj i druge, čak ni najsuvremenijim tehničkim sredstvima. Otuda je i njihova važnost još izrazitija, naročito zbog kontinuiranih promjena društveno-ekonomskih uvjeta privređivanja.

Na kraju, važnost prirodnih faktora za poljoprivrednu proizvodnju treba promatrati i s obzirom na razlike u njihovu razmještaju. To se pokazuje prije svega na širim područjima, ali nesumnjivo i na užim, napose kad se radi o organizaciji konkretne proizvodnje, jer su klimatske prilike vrlo rijetko u skladu s potrebama rasta biljaka. Otuda je i razmatranje prirodnih pojava na području općine Poreč vrlo važno za organizaciju poljoprivredne proizvodnje, iako je to relativno malo područje i s dosta ujednačenim prirodnim pojavama i faktorima.

Nadalje, utvrđivanje prirodnih pojava i faktora ima posebnu važnost za poljoprivrednu proizvodnju i s obzirom na specifične zahtjeve i potrebe

---

[1] »Poljoprivreda je potpuno zavisna od zemljišta, jer se i zemljoradnja neposredno i stočarstvo posredno zasnivaju na biljnoj proizvodnji, koja opet crpe sve snage iz zemljinih sokova.« Dr. Mijo Mirković, Izbor iz ekonomskih radova, Agrarna politika, Prva knjiga, Zagreb 1958, str. 208.

[2] »Prirodno-geografski uvjeti: reljef, oborine, vode i njihov tijek, toplina, vjetrovi, sastav i položaj zemljišta, prirodni biljni pokrivač zemlje određivali su proizvodni rad ljudi i stvarali podlogu i okvire agrarne djelatnosti. Odnos ljudi prema prirodi, iskorišćavanje prirode za proizvodnju, stvaraše na toj podlozi i u tim okvirima proizvodne snage.« Mijo Mirković, Ekonomika agrara FNRJ, Zagreb 1950, str. 17.

gotovo svake biljne kulture. U tome i jeste problem koji se uvijek iznova postavlja, tj. kako svakoj biljnoj kulturi osigurati optimalne uvjete rasta u toku čitavog perioda njene vegetacije. Dakako, udovoljiti tom problemu bit će utoliko teže ukoliko je vrijeme vegetacije pojedine kulture duže, u prvom redu zato što su i promjene prirodnih faktora u tom slučaju, u pravilu, mnogo veće, ali i zato što i manje izostajanje, pa i nedovoljna zastupljenost pojedinog faktora proizvodnje (zakon minimuma),[3] može biti uzrokom mnogo manjeg uroda. Otuda i problem osiguranja optimalnih uvjeta rasta pojedine biljke u toku njene vegetacije postaje još kompleksniji i kompliciraniji jer se, u pravilu, ni jedne godine, ni jedan prirodni fenomen, praktički, ne ponavlja u isto vrijeme i s jednakim intenzitetom. I primjena agrotehničkih mjera, ako ne bude usuglašena s prirodnim faktorima, odnosno ako ne bude izvedena u određeno vrijeme i na određeni način, neće dati željene rezultate.

Sudeći prema tim konstatacijama izlazi da je važnost prirodnih faktora za poljoprivrednu proizvodnju vrlo velika, pogotovo kad uzgoj ili proizvodnju pojedinih kultura treba usuglasiti s hirovitim prirodnim faktorima, osobito danas, kada tom proizvodnjom treba zadovoljiti potrebe stanovništva i osigurati određenu rentabilnost. Zato se danas, više nego ikada ranije, nameće potreba za svestranim poznavanjem prirodnih faktora kao bitnih činilaca moguće proizvodnje, njene ekonomičnosti i rentabilnosti.

b) Klimatske prilike

Prema općim konstatacijama o prirodnim faktorima i njihovoj važnosti za poljoprivrednu proizvodnju, razmatrat ćemo i klimatske prilike, a to znači i mogućnosti uzgoja pojedinih kultura s obzirom na klimatske prilike koje vladaju na području općine. One se, kao što smo već istakli, vrlo brzo i često mijenjaju, na njih se može vrlo malo i slabo djelovati, a o njihovu rasporedu i načinu njihova djelovanja umnogome ovisi poljoprivredna proizvodnja.

Istina, može se reći da na području općine Poreč nema nekih značajnih razlika u klimatskim prilikama. Međutim, kada ih uspoređujemo s obzirom na mogućnost uzgoja pojedinih kultura, kao npr. maslina, voćaka i drugih povrtnih kultura, onda vidimo da i na području općine Poreč ima i te kako uočljivih razlika, i to kako u temperaturama zraka tako i u oborinama, osobito pojavama tuče. Te se razlike ističu u prvom redu idući od obale prema unutrašnjosti, ali isto tako i po pojedinim predjelima i lokalitetima, već prema konfiguraciji zemljišta, pravcu pružanja pojedinih terena, nadmorskoj visini itd. One se i te kako manifestiraju i u proizvodnji, napose u proizvodnji maslina, u prvom redu zbog razlika u temperaturama zraka, ali i zbog oborina, vlage u zraku, pojava tuče i drugih elementarnih pojava. Sve to također utječe na mogućnost uzgoja pojedinih kultura i na postizavanje konačnog uroda.

b_1) *Temperatura zraka*

Temperatura zraka na nekom području jedan je od osnovnih činilaca koji odlučuje koje ćemo kulture uzgajati na tom području; otuda proizlazi

[3] Opće je poznato da »jedna biljna kultura može donijeti samo toliko uroda, koliko dozvoljava zaliha onog elementa (potrebnog za njen razvitak), koga ima najmanje u zemlji«. Inž. Zvonimir Supek, Tehnologije s poznavanjem robe, Školska knjiga, Zagreb 1953, str. 281.

potreba za njenim utvrđivanjem, osobito zato što temperature zraka vrlo variraju, i to u sva četiri godišnja doba, a i promjene su vrlo brze. Zbog toga se dešava, iako rjeđe, da promrznu ne samo jednogodišnje nego i višegodišnje kulture, osobito u krajnjim istočnim predjelima.

Tabela 1.

10-GODIŠNJE KRETANJE SREDNJIH MJESEČNIH TEMPERATURA — OD 1943. DO 1952. GOD. U °C

Mjesec	1943.	1944.	1945.	1946.	1947.	1948.	1949.	1950.	1951.	1952.	Sred. mjes.
I.	4,3	5,1	2,2	4,6	2,5	8,3	6,6	3,7	7,2	4,0	4,9
II.	7,1	4,0	5,5	6,7	5,1	4,5	4,7	7,4	7,4	2,6	5,5
III.	9,8	6,4	8,9	10,5	10,2	8,9	6,7	9,3	7,3	5,6	8,4
IV.	12,9	12,5	13,0	14,2	13,7	13,5	14,3	12,6	11,3	13,0	13,1
V.	17,4	15,9	19,3	18,8	18,1	18,1	16,8	18,9	15,9	16,4	17,6
VI.	20,3	19,2	23,1	22,7	22,6	20,3	20,3	23,3	20,6	21,9	21,4
VII.	23,4	22,6	25,3	25,8	25,2	24,4	23,7	22,0	21,7	25,9	24,0
VIII.	25,5	25,0	24,3	26,1	24,7	24,8	22,8	23,5	22,7	24,6	24,4
IX.	22,1	19,8	20,4	23,5	20,8	20,1	21,1	18,9	20,7	18,5	20,6
X.	17,4	14,8	15,2	14,3	13,4	15,2	15,9	13,6	12,5	13,8	14,6
XI.	9,8	9,3	9,9	10,2	10,9	10,1	10,9	9,8	11,1	7,7	10,0
XII.	8,2	5,7	7,4	4,4	6,3	5,9	7,5	7,0	5,5	6,2	6,4
god. pros.	14,8	13,4	14,5	15,2	14,5	14,5	14,2	14,2	13,7	14,3	14,2

30-GODIŠNJI PROSJECI PREMA GODIŠNJIM DOBIMA

Godišnje doba	Mjeseci	Temperatura u °C
Proljeće	— mart, april, maj	12,5
Ljeto	— juni, juli, august	23,4
Jesen	— septembar, oktobar, novembar	15,6
Zima	— decembar, januar, februar	5,5

Izvor podataka: Elaborat o 10-godišnjem razvoju poljoprivrede NOK-a Poreč, Poreč 1954.

Sudeći prema tim pokazateljima, može se slobodno reći da na području općine Poreč vladaju vrlo povoljni klimatski uvjeti za uzgoj poljoprivrednih kultura. Oni se očituju u relativno malim amplitudama u temperaturama zraka, osobito između zimskih (6,3 °C) i ljetnih (23,3 °C) mjeseci, što povoljno utječe na ozime kulture, posebno na njihovo prezimljavanje. Povoljne su i temperature zraka u proljetnim i jesenskim mjesecima, što također povoljno utječe na rast biljaka u proljeće i na sazrijevanje plodova u jesen.

Kako su ti podaci prikupljeni u meteorološkoj stanici poljoprivredne škole u Poreču, treba imati na umu da oni odražavaju prije svega klimatske prilike koje vladaju u okolini Poreča i duž priobalnog pojasa. Time hoćemo reći da se one, ipak, mijenjaju, odnosno pooštravaju idući od obale prema unutrašnjosti, što se očituje u prvom redu u većim razlikama između najnižih temperatura zraka. To nam najbolje potvrđuju razlike koje se javljaju u temperaturama zraka između obalnih i unutrašnjih (centralnih) predjela Istre, pa dok npr. u Poreču bilježimo najniže temperature zraka od oko —10 °C, u Pazinu bilježimo i do —18 °C, pa i niže. Do tih razlika dolazi često u kratkim vremenskim razmacima, čak i u toku jednoga ili dva dana, pa je njihov utjecaj na uzgoj pojedinih kultura vrlo velik.

Na kraju, budući da uzgoj pojedinih kultura, općenito govoreći, uvijek ovisi o najnižim i najvišim temperaturama zraka koje se javljaju na nekom području za vrijeme biljne vegetacije, potrebno je i ovdje istaći prije svega te razlike.

Tabela 2.

10-GODIŠNJE KRETANJE NAJNIŽIH TEMPERATURA PO MJESECIMA OD 1943. DO 1952. GOD. U °C

Mjesec	1943.	1944.	1945.	1946.	1947.	1948.	1949.	1950.	1951.	1952.	Sred. mjes.
I.	—5,5	—4,5	—8,4	—4,2	—12,0	—3,0	—5,2	—10,1	—0,4	—3,5	—5,7
II.	—1,9	—6,5	—4,5	—2,8	—7,0	—6,4	—7,0	—1,6	—1,5	—6,2	—4,5
III.	—1,0	—2,4	—2,8	2,8	—0,8	—3,0	—6,5	—1,0	—2,0	—6,0	—2,4
IV.	0,2	0,0	1,8	2,5	3,5	3,2	0,5	3,2	3,0	1,6	2,0
V.	6,5	5,0	4,0	10,5	8,0	8,6	7,1	6,0	6,5	4,5	6,7
VI.	8,0	8,5	12,0	13,9	12,5	8,5	8,6	12,4	12,4	11,5	10,8
VII.	12,0	12,1	11,0	16,5	15,8	8,5	12,7	15,0	11,6	14,0	13,0
VIII.	16,5	16,2	12,9	13,4	12,0	13,0	9,4	12,6	10,5	7,0	12,3
IX.	12,0	10,5	10,7	11,3	12,2	9,5	9,6	9,7	10,2	3,0	9,8
X.	5,0	8,0	5,0	1,0	0,1	4,5	7,0	1,9	2,0	1,0	3,4
XI.	0,2	1,8	—0,2	0,0	—0,2	3,0	—0,4	0,0	1,5	—2,0	—0,2
XII.	—0,8	—6,0	—3,0	—5,0	—7,0	—4,0	—1,4	—4,5	—1,8	—2,4	—3,6

Izvor podataka: kao u tabeli 1.

Tako uočljive razlike između najnižih i najviših temperatura zraka najbolje pokazuju i granice u kojima se kreću mogućnosti uzgoja i proizvodnje pojedinih kultura, pogotovo ako ih usporedimo sa srednjim minimalnim i srednjim maksimalnima, što je naročito važno kada se radi o uzgoju pojedinih osjetljivih kultura. Teško je reći kada će i koja (minimalna) temperatura zraka nanijeti veće štete poljoprivrednim kulturama, ona od —12 °C u januaru ili pak ona od —6 °C u martu, jer to ovisi ne samo o stupnju hladnoće i načinu njena javljanja, tj. uz buru, naglo zahlađenje poslije kiše itd., nego i o stupnju razvoja pojedine poljoprivredne kulture. To dobro znaju i naši seljaci poljoprivrednici, tj. da i manja hladnoća može nanijeti

Tabela 3.

10-GODIŠNJE KRETANJE NAJVIŠIH TEMPERATURA PO MJESECIMA OD 1943. DO 1952. GOD. U °C

Mjesec	1943.	1944.	1945.	1946.	1947.	1948.	1949.	1950.	1951.	1952.	Sred. mjes.
I.	10,8	12,5	11,0	12,5	12,7	14,6	15,3	12,5	14,0	12,5	12,8
II.	14,5	13,2	12,0	15,0	12,7	14,9	15,5	15,5	16,4	12,2	14,2
III.	18,0	13,8	17,5	18,0	18,5	22,1	19,0	19,5	15,5	17,0	17,9
IV.	23,1	21,8	22,0	26,8	25,3	22,8	25,0	22,0	20,7	25,0	23,5
V.	31,0	28,0	31,2	26,0	29,0	27,2	24,7	27,1	26,8	24,9	27,8
VI.	30,2	29,0	33,4	32,0	33,4	32,1	27,7	30,5	30,1	31,5	31,0
VII.	34,2	31,5	35,8	33,0	34,0	37,0	32,0	35,5	31,0	37,0	34,1
VIII.	33,6	33,5	33,0	33,8	36,9	30,6	31,5	33,9	31,0	33,5	33,1
IX.	31,5	33,2	31,5	33,1	31,6	28,2	30,6	29,2	30,0	30,5	31,9
X.	26,7	22,5	22,0	26,3	24,9	24,7	26,5	22,4	25,2	24,9	24,6
XI.	18,9	16,8	20,5	16,0	18,6	21,4	26,2	16,4	20,0	17,5	19,2
XII.	15,0	15,5	14,0	12,8	16,5	15,5	14,8	16,9	13,5	15,0	15,0

Izvor podataka: kao u tabeli 1.

velike štete poljoprivrednim kulturama ako nailazi pri kraju zime, a još više ako je prije toga bio duži period lijepoga vremena, tako da je bilje počelo rasti, a vinogradi i voćke propupali. No budući da do takvih slučajeva dolazi rijetko, to su i štete od takvih obrata rijetke i male. I to možemo zaključiti na temelju navedenih pokazatelja, iz kojih se vidi da u aprilu mjesecu temperatura zraka nikada ne padne ispod nule, a da rijetko kada ona padne ispod nule u oktobru mjesecu.

Stoga treba reći da temperatura zraka koja vlada na području općine Poreč ima vrlo povoljna obilježja, te da ona omogućava uzgoj svih ambijentalnih kultura — iako treba imati na umu da se ti podaci odnose na okolicu Poreča i obalno područje, što znači da se klima blago pooštrava idući od obale prema unutrašnjosti.

Smatramo da o maksimalnim temperaturama ne treba posebno govoriti, jer se iz gornjih vrijednosti vidi da one ne prelaze 37 °C ni pri najvećim žegama, a da ne govorimo o povoljnim temperaturama u toku zimskih mjeseci i njihovu povoljnom djelovanju na zimsku vegetaciju, posebno u priobalnom pojasu i po terenima zaklonjenim od bure.

b_2) *Oborine*

Količine oborina koje padnu na neko područje u toku godine, posebno za vrijeme vegetacijskog perioda biljaka, predstavljaju, također, jedan od bitnih činilaca koji odlučuje i o mogućnosti uzgoja pojedinih kultura i o konkretnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Stoga je potrebno istaći i količine oborina koje padnu na područje općine Poreč.

Tabela 4.

10-GODIŠNJE KRETANJE OBORINA PO MJESECIMA ZA RAZDOBLJE OD 1943. DO 1952. GOD. U m/m

Mjesec	1943.	1944.	1945.	1946.	1947.	1948.	1949.	1950.	1951.	1952.	Sred. mjes.
I.	53,6	16,8	52,0	38,4	28,2	94,2	45,4	41,6	109,7	100,9	57,1
II.	20,2	42,2	14,2	1,6	157,4	64,1	—	31,7	124,5	73,8	53,0
III.	38,4	16,6	7,6	51,8	95,1	0,5	28,4	27,2	95,3	10,9	37,2
IV.	6,8	70,6	18,8	16,6	22,7	44,0	20,6	91,2	18,0	31,9	34,1
V.	27,8	12,4	12,0	58,6	45,4	71,8	34,5	16,3	61,8	47,6	38,8
VI.	57,6	59,4	17,6	44,0	44,6	106,6	45,4	18,7	105,3	41,7	54,1
VII.	42,9	34,2	28,0	134,8	48,3	37,7	74,7	39,8	222,7	34,4	70,8
VIII.	4,0	12,2	36,0	52,0	56,6	32,0	35,0	38,5	23,6	72,9	36,3
IX.	88,2	151,6	35,4	0,8	98,4	13,5	46,5	104,5	130,0	120,0	79,0
X.	37,2	153,2	25,0	93,0	56,5	167,7	174,4	78,8	21,7	154,0	96,2
XI.	97,0	102,6	93,8	124,8	86,2	34,7	270,7	111,3	74,0	59,1	105,3
XII.	86,0	54,6	97,2	60,5	57,9	35,5	37,6	148,2	75,7	125,2	77,8
Ukupno	559,7	726,4	437,6	676,9	797,3	702,3	813,2	747,8	1062,0	872,4	739,6

30-GODIŠNJI PROSJECI PREMA GODIŠNJIM DOBIMA

Godišnje doba	Mjeseci	Oborine u m/m
Proljeće	— mart, april, maj	179,0
Ljeto	— juni, juli, august	169,5
Jesen	— septembar, oktobar, novembar	292,6
Zima	— decembar, januar, februar	182,1

Izvor podataka: kao u tabeli 1.

Budući da se ovdje ne možemo upuštati u analizu količina i rasporeda padanja u odnosu na potrebe poljoprivrednih kultura, istaknut ćemo samo nekoliko činjenica i iskustva naših seljaka poljoprivrednika.

Prije svega, iz tabele se vidi da na području općine Poreč ima najmanje oborina u ljetnim i proljetnim mjesecima, a najviše u jesenskim i zimskim; najveće su razlike u ljetnim i proljetnim mjesecima, kada se oborine biljkama najpotrebnije. Do sličnih razlika dolazi i unutar ljetnih i proljetnih mjeseci, osobito između pojedinih godina. Sve se to još više pojačava zbog ekstremnosti koje se javljaju između pojedinih godina i unutar pojedine godine.

Međutim, ma koliko to bio povoljan raspored oborina, rijetko je kada u skladu s potrebama poljoprivrednih kultura, koje su vrlo različite, bilo zbog razlika između pojedinih vrsta, bilo zbog razlika u vremenu njihove vegetacije. Zato je teško reći koje su količine oborina potrebne za rast bi-

ljaka, pogotovo zato što se nikada unaprijed ne zna ni raspored, ni količina, ni način njihova padanja. Sve to dobro znaju i naši seljaci poljoprivrednici, jer ima slučajeva kada kiše ima i previše, čak i u ljetnim mjesecima, a da, inače, bude sušna godina, ako one padaju za vrijeme žetve pšenice, cvjetanja vinove loze, sušenja sijena i slično.[4]

O oborinama treba govoriti prije svega promatrajući hirovitost njihova padanja i relativnu ustaljenost potreba poljoprivrednih kultura. Vrlo je važan sušni period koji se obično pojavljuje od druge polovine juna do druge polovine augusta, jer u krajnje sušnim godinama od suše stradaju osobito kukuruz, krumpir, grah i druge ljetne (ratarske i povrtlarske) kulture, a rijetko kada strada proizvodnja grožđa, kao jedna od najvažnijih proizvodnji poljoprivrede općine Poreč.

b_3) *Tuča*

Tuču, njenu učestalost, vrijeme njena padanja i rasprostranjenost, također je potrebno razmotriti, osobito što se ona, uglavnom, pojavljuje u ljetnim i proljetnim mjesecima, dakle u vrijeme kada nanosi najveće štete poljoprivrednim kulturama. Jedina je olakšavajuća okolnost u tome što ona, u pravilu, uvijek zahvaća manja područja, naizmjenično različita područja, i različite je jačine. Otuda su i štete što ih tuča uzrokuje manje i naizmjenično pogađaju stanovništvo različitih sela i zaselaka, napose kada je riječ o obalnim i priobalnim područjima, budući da ta područja pogađa mnogo manji broj tuča nego granična područja prema centralnoj Istri, npr. Vižinadu, Bajkine, Baldaše, Brijeg, Sv. Ivan i druge. Koliko je to točno govore nam i podaci o učestalosti tuče zabilježeni u Pazinu i Poreču, iz kojih se vidi da su u Poreču, u vremenu od 1923. do 1932. godine, zabilježena samo 4 slučaja tuče,[5] a u Pazinu u centralnoj Istri, u vremenu od 1951. do 1960. godine, čak 34 slučaja. Iako se ti podaci ne odnose na isto vremensko razdoblje, i oni jasno pokazuju da postoje značajne razlike u učestalosti tuče između obalnih i centralnih predjela Istre, naime, da se i slučajevi tuče, kao i oborina, uopće povećavaju idući od obale prema unutrašnjosti. Kako je učestalost tuče na području općine Poreč, uzevši u cjelini, mnogo manja nego na području centralne Istre, stoga je i poljoprivredna proizvodnja na području općine Poreč manje ugrožena od tuče nego na području centralne Istre.

b_4) *Vjetar*

Kako je i vjetar jedan od vrlo aktivnih agensa meteoroloških prilika na nekom području, potrebno je i o tome nešto reći.[6] Strujanje (puhanje) vjetrova u toku cijele godine vrlo je različito, a s tim u vezi i njihov utjecaj na

---

[4] »Za svaku granu i struku poljoprivredne proizvodnje potrebna su prethodna istraživanja vrste i položaja tla, rasporeda sunca i oborina u vegetacionom periodu, zaštićenost od vjetra, nagibi tla, kao i sva iskustva u toj kulturi, sorti bilja i drvnih kultura i vrsti i pasmini stoke«. M. Mirković, Primjena naučne spoznaje u ekonomskoj politici, SPOMENICA u čast 40-godišnjice osnivanja Saveza komunista Jugoslavije 1919—1959, svezak drugi, Zagreb 1960, str. 27.

[5] Dott. Ubaldo Malvestiti, Il clima di Parenzo (le precipitazioni: osservazioni di un decenio), Parenzo 1936, pag. 4.

[6] »Vjetar mnogo utječe na vrijeme (na vedrinu i naoblaku, veću ili manju vlagu u uzduhu, na kišu i sušu, toplinu i studen). Zato naš čovjek po vjetru sudi, kakovo je vrijeme i po vjetru proriče, kakovo će biti.« Nikola Žic, Istra, I. dio, Zagreb 1936, str. 73.

uzgoj poljoprivrednih kultura. To je bilo potrebno istaći i zato što jedan te isti vjetar, npr. bura, može jedanput biti koristan za poljoprivredne kulture, a drugi put opet štetan, a da ne govorimo o različitim utjecajima vjetra na pojedine kulture. Zato i pri razmatranju strujanja vjetrova treba imati u vidu njihovo različito djelovanje, i to kako u odnosu na pojedino godišnje doba tako i u odnosu na pojedine poljoprivredne kulture i njihov vegetacijski period.

Od svih vjetrova koji pušu u toku godine na području općine kao najglavnije svakako valja spomenuti buru i jugo, pogotovo što se oni međusobno bitno razlikuju, kako po svom suprotnom pravcu puhanja (bura u pravcu sjever—jug, a jugo, obratno, u pravcu jug—sjever), tako i po svom sadržaju, time što bura, u pravilu, uvijek donosi oštro, suho i lijepo vrijeme, a jugo, obratno, blago, vlažno i kišovito. I puhanje vjetrova različito se manifestira — veći je utjecaj juga na obalnom području, a bure po unutrašnjim predjelima, a isto tako po pojedinim predjelima, već prema njihovu položaju (nadmorskoj visini) i drugim ambijentalnim prilikama.

c) Pedološka svojstva tla

Polazeći od toga da je rast biljaka vezan za određeno tlo iz kojega one crpu sve potrebne tvari i vodu, proizlazi i važnost tla (zemljišta) za poljoprivrednu proizvodnju. Otuda je i za nas ovdje posebno važno da istaknemo kakvih sve vrsta tala ima na području općine, kakva su njihova svojstva, kakva je njihova plodnost i kakve su mogućnosti poljoprivredne proizvodnje.

Odmah treba reći da se gotovo na cijelom području Poreštine, osim na manjem dijelu u okolici Vižinade, prostire crvenica. Sve se crvenice, pa tako i crvenica općine Poreč po svom mehaničkom sastavu (prema prof. V. Vitoloviću),[7] ubrajaju u ilovače ili gline i imaju, uglavnom, nizak sadržaj humusa, siromašne su fosforom i kalijem, te kisele do neutralne reakcije. Pri vlaženju crvenica lako blatnjavi a pri ljetnoj žezi raspucava se. Ima stabilnu strukturu, te se poslije ponovnog vlaženja opet vraća k prijašnjoj strukturi, zahvaljujući prije svega koloidalnoj frakciji Al_2O_3 koja sljepljuje i skuplja njene čestice u veće i manje agregate. Otuda i crvenica općine Poreč lako propušta vodu i (relativno) laka je za obradu. Fizikalna svojstva svih crvenica pa tako i one općine Poreč, povoljna su za poljoprivrednu proizvodnju, iako je njena plodnost ograničena niskim sadržajem humusa, fosfora (P_2O_5) i kalija (K_2O). To znači da je treba prihranjivati mineralnim i stajskim gnojivom da bi se povećala njezina plodnost.

No, ma koliko istaknute činjenice bile točne, ipak one vrijede samo općenito, a to znači samo za crvenice uopće, a crvenica općine Poreč pokazuje i svoje karakteristike i svojstva. Razlike se opažaju kako između pojedinih predjela i mjesta tako i između pojedinih lokaliteta, pogotovo kada treba izvršiti konkretna promatranja, odnosno donijeti odluku o podizanju konkretne poljoprivredne proizvodnje. To se osobito pokazuje i zbog razlika između debljih slojeva po uvalama i docima i tanjih po brežuljcima i padinama, zbog kamenitosti (živoga i mrtvog škalja kamenja), što umnogome predodređuje i karakteristike i plodnost pojedinog zemljišta, posebno kada

[7] Prof. Viktor Vitolović, Vinogradarstvo Istre, Beograd 1960, str. 18 i 19.

je riječ o svojstvima zemljišta u priobalnom području i po unutrašnjim predjelima, što uvjetuje određene razlike i u uzgoju i proizvodnji pojedinih kultura.

Debljina zemljišnog sloja, uzevši u cjelini, povećava se idući od obale prema unutrašnjosti. Analogno tome smanjuje se kamenitost, a time, općenito govoreći, povećava plodnost i mogućnost primjene nove poljoprivredne tehnologije.

Na kraju, karakteristične razlike u svojstvima i plodnosti zemljišta između pojedinih predjela i lokaliteta proizlaze i iz samog položaja pojedinih zemljišta, a naročito između onih po uvalama i brežuljcima, prije svega zbog razlika u dubinama zemljišnog sloja, ali očito i zbog boljih svojstava i boniteta zemljišta po uvalama i docima, nego po padinama i brežuljcima, jer zemljišta po uvalama i docima stalno poboljšavaju svoja svojstva i plodnost, budući da stalno dolazi do taloženja određenih (humusnih) tvari, koje voda donosi sa zemljišta po padinama i brežuljcima.

2. POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE I NJEGOVO ISKORIŠTAVANJE

a) Poljoprivredno zemljište kao osnovni činilac poljoprivredne proizvodnje

Iz činjenice da je poljoprivredna proizvodnja vezana za rast bilja na polju, jasno proizlazi i važnost poljoprivrednog zemljišta kao faktora poljoprivredne proizvodnje.[8] S tim su u vezi i razna pitanja: koliko zemljišta imamo, kakva su njihova svojstva, kakav je njihov razmještaj, u čijem su vlasništvu, kakav je način njihova iskorištavanja i razna druga. Tek njihovim uočavanjem moguće je utvrditi i moguću proizvodnju, kao jedinu alternativu njegove ekonomske realizacije.

Prema tome, najprije valja odgovoriti na pitanje koliko zemljišta imamo, prije svega zato što je svaki rast bilja, kao što smo već istakli, vezan za određeno zemljište kao osnovni faktor poljoprivredne proizvodnje, a zatim, što su osobito nekim kulturama, kao npr. žitaricama, za rast (uzgoj) potrebne vrlo velike površine. Važno je to i zato što i uzgoj stoke — stočarstvo ovisi o biljnoj proizvodnji, odnosno o površinama pod travama. Dapače, odgovor na postavljeno pitanje — o važnosti zemljišta kao faktra poljoprivredne proizvodnje — možemo dobiti i prema razmještaju mjesta i naselja kroz raniju prošlost, iz kojega se vidi da su se sva ona, u pravilu, uvijek smještala u blizini većih kompleksa zemljišta, kao osnovnih izvora materijalne egzistencije. Takvih tragova i dokaza ima i danas i na području općine Poreč.

Mada ne mislimo govoriti o njegovoj važnosti u prošlosti, sigurno nećemo pogriješiti ako kažemo da je poljoprivredno zemljište, sve do najnovijeg razdoblja, odnosno do veće upotrebe mineralnoga gnojiva i mehanizacije, predstavljalo najvažniji faktor poljoprivredne proizvodnje. Isto tako to vrijedi i za važnost poljoprivrednog zemljišta općine Poreč, budući da su se tek između dva rata počele upotrebljavati nešto veće količine mineralnoga gnojiva, a da se ni danas ne troši više od oko 120 kg po ha obradive površine.

[8] »Osnovu čitave agrarne proizvodnje čini zemljište, njegova količina i njegov kvalitet« kaže dr. M. Mirković (kao pod bilješkom 1 na str. 208 i nastavlja: »a) Količina zemljišta podesnog za poljoprivrednu proizvodnu sačinjava ekonomsku osnovu cjelokupne agrarne proizvodnje.«

Štoviše, važnost poljoprivrednog zemljišta, kao faktora poljoprivredne proizvodnje, možemo još bolje ocijeniti ako kažemo da je sve do oslobođenja oko 80% aktivnog stanovništva radilo u poljoprivredi, a da i danas u poljoprivredi općine Poreč radi gotovo 40% od ukupno aktivnog stanovništva.

Tako velik postotak poljoprivrednog stanovništva nesumnjivo najbolje pokazuje kolika je bila važnost poljoprivrednog zemljišta, kao faktora poljoprivredne proizvodnje, tim više što je način njegove obrade bio vrlo primitivan sve do pred dvadesetak godina, u prvom redu zato što je i poljoprivreda općine Poreč bila vrlo slabo opremljena oruđima za rad, tako da je i njena proizvodnja imala pretežno naturalni karakter, a zemljište je predstavljalo gotovo jedinu alternativu moguće proizvodnje. Otuda je razumljiva i »vječita« borba za njegovo posjedovanje, za njegovo čuvanje i ograđivanje, za poboljšanje njegove plodnosti itd.

Istina, nova tehnika i tehnologija umnogome je umanjila važnost poljoprivrednog zemljišta, kao faktora poljoprivredne proizvodnje. Sve veća primjena nove poljoprivredne tehnologije omogućila je da i na manjim, pa i slabijim (po svojoj plodnosti) zemljištima postižemo znatno veću proizvodnju i prinose. Ali isto tako treba reći da poljoprivredno zemljište i danas predstavlja jedino stanište na kojem mogu rasti poljoprivredne kulture, odnosno mjesto na kojem se može odvijati poljoprivredna proizvodnja, te da ono i danas predstavlja jedan od vrlo važnih i nezamjenjivih faktora poljoprivredne proizvodnje.

Prema tome, tj. prema važnosti poljoprivrednog zemljišta kao faktora poljoprivredne proizvodnje, potrebno je istaći i količine poljoprivrednog zemljišta općine Poreč. Najbolje ćemo to učiniti ako te površine i način njihova iskorištavanja kompariramo s površinama i načinom iskorištavanja u drugim istarskim općinama.

Sudeći prema ukupnim površinama koje se nalaze u pojedinim općinama, odnosno prema udjelu pojedine općine u ukupnim površinama Istre, vidi se da se općina Poreč nalazi tek na četvrtom mjestu, tj. iza Pazina, Pule i Labina. Međutim, kada općinu Poreč ocjenjujemo prema njenim obradivim površinama, odnosno prema njenom udjelu u ukupnim obradivim površinama kao najvažnijim površinama poljoprivrednog zemljišta, onda vidimo da su te površine jedino u općini Pazin nešto veće nego u općini Poreč, i to za samo 0,5%. Tako velike količine obradivih površina u općini Poreč najbolji su dokaz da se ona ističe ne samo po svom zemljištu nego i po svojim potencijalnim mogućnostima proizvodnje. Vrijednost tih površina još je veća ako ih ocjenjujemo prema udjelu oranica, vrtova i vinograda kao najvažnijih površina, a naročito prema udjelu površina pod vinogradima, računajući da one iznose gotovo 30% od ukupnih površina pod vinogradima u Istri. Prema tome, već i iz toga se vidi da se u općini Poreč nalaze velike količine poljoprivrednog zemljišta što je preduvjet za dobru proizvodnju.

Istina, ako promatramo strukturu iskorištavanja zemljišta po pojedinoj kategoriji po općinama, onda treba reći da općina Poreč stoji iza općine Novigrad. Međutim, ako kažemo da je općina Novigrad sa svojih 2.665 ha površine, ili samo 1,5% od ukupnih površina, najmanja općina u Istri, onda s pravom možemo reći da općina Poreč ima najbolju strukturu iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta u Istri. To nam najbolje potvrđuje udio obradivih površina u ukupnim (poljoprivrednim) površinama po pojedinim općinama, iz kojeg se vidi da u općini Poreč one iznose čak 85,5%, prema 79,0% u općini Buje, 75,0% u općini Umag, 55,0% u općini Pula, 53% u općini

Tabela 5.

ISKORIŠTAVANJE POLJOPRIVREDNIH POVRŠINA PO OPĆINAMA ISTRE
(STANJE 1970.)

Istra — općine	Ukupne površine	Obradiva površina (u ha)						
		ukupno	oranice i vrtovi	voćnjaci	vinogradi	livade	pašnjaci	ostalo zemljište
Istra	171195	99729	66618	3890	10912	18309	71202	264
1. Poreč	20309	17362	12610	372	3132	1248	2930	17
2. Buje	14301	11313	7242	729	1357	1985	2984	4
3. Buzet	19036	8582	3659	206	473	4244	10454	—
4. Labin	25286	11660	7254	132	709	3565	13532	94
5. Novigrad	2665	2534	1937	118	408	71	129	2
6. Pazin	36095	17901	11226	169	1555	4951	18067	127
7. Pula	30668	16909	12785	1190	1657	1277	13756	3
8. Rovinj	16456	8703	6326	540	900	937	7736	17
9. Umag	6379	4765	3579	434	721	31	1614	—
	UDIO U POVRŠINAMA ISTRE							
Istra	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Poreč	11,9	17,4	19,0	9,6	28,8	6,8	4,1	
2. Buje	8,4	11,3	10,8	18,7	12,4	10,8	4,2	
3. Buzet	11,1	8,6	5,6	5,5	4,3	23,2	14,6	
4. Labin	14,8	11,7	10,8	3,4	6,5	19,5	19,1	
5. Novigrad	1,5	2,5	2,9	3,0	3,7	0,4	0,3	
6. Pazin	21,1	17,9	16,8	4,3	14,3	27,0	25,3	
7. Pula	17,9	17,0	19,2	30,6	15,2	7,0	19,4	
8. Rovinj	9,6	8,8	9,5	13,8	8,3	5,1	10,8	
9. Umag	3,7	4,8	5,4	11,1	6,5	0,2	2,2	
	STRUKTURA UNUTAR OPĆINE (U %)							
Istra	100,0	58,3	38,7	2,4	6,5	10,7	41,5	0,2
1. Poreč	100,0	85,5	62,2	1,8	15,4	6,1	14,4	0,1
2. Buje	100,0	79,0	50,6	5,1	9,5	13,8	21,0	0,0
3. Buzet	100,0	45,1	19,3	1,1	2,4	22,3	54,9	—
4. Labin	100,0	46,2	28,7	0,5	2,8	14,2	53,5	0,3
5. Novigrad	100,0	95,2	72,6	4,5	15,4	2,7	4,8	0,0
6. Pazin	100,0	49,7	31,3	0,5	4,3	13,6	50,0	0,3
7. Pula	100,0	55,0	41,7	3,9	5,3	4,1	45,0	0,0
8. Rovinj	100,0	53,0	38,6	3,3	5,4	5,7	47,0	0,0
9. Umag	100,0	75,0	56,3	6,9	11,3	0,5	25,0	—

Izvor podataka: Republički zavod za statistiku SR Hrvatske, Dokumentacija 53 — 1970.

Rovinj, 46,2% u općini Labin i samo 45,1% u općini Buzet, dok je udio oranica i vrtova, u općini Poreč čak 3,2 puta veći nego, npr., u općini Buzet, 2,2 puta veći nego u općini Pazin, a da i ne govorimo o većem udjelu poljoprivrednog zemljišta pod vinogradima.

Udio livada i pašnjaka u općini Poreč znatno je manji nego, npr., u općini Buzet, Labin, Pazin i nekim drugim općinama. Time ne mislimo reći da i te površine nemaju svoju ekonomsku važnost, posebno kad je riječ o uzgoju stoke, ali je ona očito znatno manja nego važnost obradivih površina, osobito kada se radi o pašnjacima. Jedino što pri tome valja napomenuti jest da općina Poreč ima vrlo malo površina pod voćnjacima. Po svemu sudeći, određene razloge za to treba tražiti i u klimatskim prilikama, budući da na području općine Poreč, osobito u primorskom pojasu, vrlo slabo uspijevaju jabuke, šljive i neke druge voćke, ali očito i u nedovoljnoj potražnji, jer je sve do pred petnaestak godina, tj. do razvoja turizma, gotovo i nije bilo. Zato se s pravom može reći da količina poljoprivrednog zemljišta općine Poreč poprima još veću važnost i zbog brzog razvoja turizma kao jednog od najjačih konzumenata poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

b) Iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta kao proces poljoprivredne proizvodnje

Mada to jasno proizlazi i iz samog naslova, potrebno je i ovdje ponoviti da poljoprivredno zemljište, ma koliko ono bilo važno kao faktor poljoprivredne proizvodnje, može dobiti puno značenje samo iskorištavanjem u procesu poljoprivredne proizvodnje. Stoga je važno koji su to motivi i faktori koji omogućuju i pospješuju, ili pak, obratno, otežavaju ili sprečavaju njegovo iskorištavanje.

Osiguranje egzistencije domaćinstva, odnosno poljoprivrednog stanovništva, jedan je od osnovnih motiva za iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta, osobito što ono i te kako ovisi i o stupnju razvitka proizvodnih snaga i društveno-ekonomskih odnosa koji vladaju u tom kraju u određeno vrijeme. Stoga i pri utvrđivanju iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta valja imati na umu i mogućnosti koje se javljaju i u domeni faktora proizvodnje i u domeni društveno-ekonomskih odnosa.

Mada se ovdje ne možemo upuštati u razmatranje pojedinosti, ipak želimo istaći da su neki proizvodni faktori nepotpuni, da su međusobno neusklađeni, tako da i o tome umnogome ovise i mogućnosti iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta, posebno kada je riječ o najvažnijim faktorima u procesu proizvodnje. No, budući da smo o prirodnim faktorima i njihovim razlikama govorili u prethodnom poglavlju, a da ćemo o sredstvima za rad govoriti u narednom, to ćemo ovdje istaći samo neke društveno-ekonomske promjene. To se odnosi prije svega na ukidanje veleposjedničkih, odnosno kapitalističkih odnosa u poljoprivredi, zatim na agrarnu reformu i formiranje društvenog sektora, te na formiranje krupnih socijalističkih gospodarstava, kao prvih početaka socijalizacije proizvodnje i socijalističkog preobražaja poljoprivrede. S tim u vezi potrebno je istaći i značajne promjene u proizvodnim odnosima i proizvodnji, na što nas upućuje i »ogromno« smanjenje poljoprivrednog stanovništva — od 17.725 u 1936. godini na samo 7.198 u 1971. godini ili za gotovo dva i pol puta. Razlike su i u karakteru poljoprivredne proizvodnje, budući da ona sve više poprima robni karakter,

Tabela 6.

NAČIN ISKORIŠTAVANJA POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA OD 1929. DO 1972.

kategorija zemljišta	1929.	1945.	1957.	1965.	1972.
Ukupna površina (ha)	35014	35016	35145	35000	35000
1. Poljoprivredna površina	17358	17992	20978	20794	21055
— oranice i vrtovi	9865	10185	11982	11986	13582
— vinogradi i voćnjaci	3445	3769	4748	3988	3059
— livade i pašnjaci	4048	3999	4248	4820	4404
2. Ostale površine	17656	17024	14167	14206	13945
	Indeks 1929. = 100,0				
Ukupna površina	100,0	100,0	100,4	100,0	100,0
1. Poljoprivredna površina	100,0	104,0	121,0	120,0	121,3
— oranice i vrtovi	100,0	103,0	121,2	121,2	137,5
— vinogradi i voćnjaci	100,0	109,0	137,5	115,8	89,4
— livade i pašnjaci	100,0	100,0	105,2	119,2	109,2
2. Ostale površine	100,0	96,5	80,4	80,5	79,0
	Po strukturi				
Ukupna površina	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Poljoprivredna površina	49,5	51,4	59,5	59,4	60,0
— oranice i vrtovi	28,1	29,1	34,1	34,2	39,0
— vinogradi i voćnjaci	9,9	10,8	13,3	11,4	8,4
— livade i pašnjaci	11,5	11,5	12,1	13,8	12,6
2. Ostale površine	50,5	48,6	40,5	40,6	40,0

Izvor podataka:

— za 1929. Catasto agrario, Roma 1935.

— za 1945. Statistički ured Hrvatske, svezak 1, Zagreb 1945.

— za 1965. i 1972. Statistički godišnjak SFRJ.

a time, razumljivo, i novu ekonomsku ulogu, ponajprije u pravcu što većega ukupnog prihoda, odnosno dohotka, kao glavnog cilja proizvodnje, zatim u pravcu uzgoja onih kultura čiji se proizvodi mogu najbolje plasirati na tržištu, i konačno u pravcu što ekonomičnije i rentabilnije proizvodnje.

Takve promjene u proizvodnji i njenoj orijentaciji očito impliciraju određene promjene i u načinu i u selektivnom obrađivanju — iskorištavanju poljoprivrednog zemljišta,[9] tim više što na to iskorištavanje utječe i

[9] »Apsolutna i neograničena vlast nad zemljištem značila je pravo držanja, davanja u nasljedstvo, prodaje vlastitog zemljišta kadagod se vlasniku ushtije, kao i potpuno slobodno raspolaganje sa zemljištem, slobodno biranje vrsti kultura i načina obrade, preoravanje zemljišta ili njegovo ostavljanje u ledini, ulaganje u

niz drugih faktora, kao npr.: blizina tržišta i mogućnosti plasmana, položaj i plodnost zemljišta, veličina gospodarstva, opskrbljenost domaćinstva radnom snagom, opremljenost gospodarstva oruđima (mehanizacijom) za rad i drugo. Vjerujemo da će nam to najbolje pokazati naredna tablica o iskorištavanju poljoprivrednog zemljišta po pojedinim kategorijama.

Prema istaknutim promjenama u društveno-ekonomskim odnosima, vlasništvu nad zemljištem, gospodarskoj strukturi itd., do kojih je došlo poslije oslobođenja, opravdano je pretpostaviti da je došlo do promjena (smanjenja) i u iskorištavanju poljoprivrednih zemljišta, tim više što se to slaže i s velikim smanjenjem aktivnoga poljoprivrednog stanovništva (za oko 62%), zatim s boljom opremljenošću poljoprivrede mehanizacijom, s formiranjem društvenog sektora, krupnih društvenih gospodarstava itd. No, nasuprot tome, toliko povećanje poljoprivrednih površina, a naročito oranica i vrtova, daje nam povoda za razmišljanje o eventualnim razlikama između ranijega (između dva rata) i današnjega (poslije oslobođenja) tretiranja pojedinih kategorija zemljišta, te o mogućim razlikama između stvarnog stanja na terenu i statističke evidencije. Ne ulazeći u istraživanje toga problema s obzirom na eventualno različito tretiranje pojedinih kategorija zemljišta između dva rata i poslije oslobođenja, sigurno nećemo pogriješiti ako kažemo da ima određenih razlika i između statističke evidencije i stvarnog stanja na terenu, pogotovo što i na području općine Poreč ima znatnih površina koje svake godine ostaju neobrađene, iako treba reći da sve veća robna proizvodnja nameće i sve veću selekciju u obrađivanju zemljišta, pa tako i napuštanje svih loših zemljišta, ako ona ne omogućuju ostvarivanje određenog dohotka. I na kraju, to se slaže i s činjenicom da su požete površine (oko 7.500 ha) znatno manje od korištenih (oko 9.865 ha), unatoč tome što je i poslije oslobođenja došlo do stvaranja nekih novih, osobito u društvenom sektoru, radi kompletiranja pojedinih kompleksa. Zato s pravom kažemo da pri ocjeni tih promjena valja imati na umu i sve navedene napomene, osobito što je u zadnje vrijeme, odnosno od 1965. godine, došlo do znatnog smanjivanja površina pod vinogradima i voćnjacima — za gotovo 23%, iako je Poreština poznata po proizvodnji vina još iz davne prošlosti.

c) Iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta po sektorima vlasništva

Ima nekoliko činjenica koje nam govore o važnosti utvrđivanja iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta po sektorima vlasništva — to su ponajprije razlike između društvenoga i individualnog vlasništva nad zemljištem, zatim razlike u količinama zemljišta koje drži u svom vlasništvu pojedini sektor (22% društveni, 78% individualni), razlike u načinu iskorištavanja, a tim u vezi i razlike u načinu proizvodnje, primjeni agrotehničkih mjera i druge.

S druge strane, utvrđivanje iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta po sektorima vlasništva ima posebnu važnost i zbog razlika u društveno-ekonomskim ulogama koje imaju pojedini sektori. Pri tome mislimo prije svega

---

novu proizvodnju ili iskorišćavanje zemlje bez ikakvih ulaganja. Pretpostavljalo se, da je individualni profit, lična korist, onaj najsigurniji regulator proizvodnje i da će vlasnici zemljišta, vođeni samo ličnom koristi i neograničavani ničim, da ta njihova lična korist dođe potpuno do izraza, najbolje umjeti organizirati proizvodnju.« M. Mirković, Seljaci u kapitalizmu, Zagreb 1952, str. 16.

na ulogu društvenog sektora u socijalističkom preobražaju poljoprivrede, kako vlastitom proizvodnjom tako i kooperacijom s individualnim poljoprivrednim proizvođačima,[10] zatim na razlike u proizvodnji i opskrbljivanju tržišta poljoprivrednim proizvodima, računajući da je društveni sektor isključivo robni proizvođač, a individualni, još i danas, i naturalni, i konačno na razliku u iskorištavanju poljoprivrednog zemljišta, što će nam pomoći da utvrdimo dokle se stiglo u socijalističkom preobražaju poljoprivrede. Kako je poljoprivredno zemljište jedan od osnovnih faktora poljoprivredne proizvodnje, a vlasništvo nad njim jedan od osnovnih činilaca društveno-ekonomskih odnosa, onda je pitanje vlasništva, način njegova iskorištavanja itd., jedan od osnovnih činilaca prema kojima se formiraju ne samo proizvodni odnosi nego i svi ostali društveno-ekonomski odnosi u poljoprivredi.

Točno je da poljoprivredno zemljište sve više gubi na svojoj nekadašnjoj važnosti kao faktor poljoprivredne proizvodnje i da se njegova važnost sve više kompenzira sve većom primjenom mehanizacije i kemizacije, selekcijskim uzgojem odgovarajućih biljaka i životinja, navodnjavanjem i drugim agrotehničkim mjerama. Ali isto tako je točno da i danas ono ima, napose kod nas, vrlo veliku važnost u poljoprivrednoj proizvodnji, o čemu nam govori i nizak stupanj njegove obrade, posebno kada je riječ o obradi zemljišta u individualnom sektoru, s obzirom na lošu opremljenost sredstvima za proizvodnju, usitnjenu gospodarsku strukturu itd., a napose i zato što on i danas ima u svom vlasništvu više od 83% od ukupno obradivih površina; što se većina njegovih površina slabo i neracionalno koristi; što one ostaju izvan tokova socijalističke proizvodnje, tako da se pitanje boljega i racionalnijeg iskorištavanja poljoprivrednih površina u individualnom sektoru postavlja kao preduvjet ne samo većem broju i boljem iskorištavanju poljoprivrednog zemljišta, većoj i boljoj proizvodnji, nego i većoj i bržoj socijalizaciji proizvodnje i socijalističkog preobražaja poljoprivrede, jer, praktički, gotovo nema proizvodne kooperacije s individualnim poljoprivrednim proizvođačima. Jedino nas može tješiti činjenica da je ekonomska snaga društvenog sektora, a to znači i njegova sposobnost da utječe na socijalistički preobražaj poljoprivrede, znatno veća od njegova vlasništva nad zemljištem, što proizlazi iz boljeg iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta, bolje opremljenosti mehanizacijom, stručnim kadrovima, bolje organizacije rada, većih kompleksa zemljišta, specijalizacije proizvodnje, iz većih prinosa, znatno većeg sudjelovanja u otkupu, mogućnosti plasmana i konkurentne sposobnosti na tržištu itd. Ipak nije svejedno koliko zemljišta drži u svom vlasništvu pojedini sektor, napose individualni, budući da se ono znatno slabije i neracionalnije iskorištava nego površine društvenog sektora, te tako stalno ostaje izvan domašaja socijalističke proizvodnje.

Treba svakako razlikovati i one površine koje drže u svom vlasništvu i iskorištavaju društvena gospodarstva od onih površina koje se nalaze izvan gospodarstava, pogotovo zato što te druge služe većinom kao pašnjaci i

[10] O tom problemu najbolje nam govori Rezolucija VIII. kongresa SKJ, gdje se, između ostaloga, kaže: »Nužno je obezbjediti brži razvoj poljoprivredne proizvodnje i njenu intenzifikaciju unapređenjem i razvojem društvenog sektora i širenjem kooperacije sa individualnim proizvođačima. To je potrebno sprovoditi i s obzirom na uticaj poljoprivrede na sveukupnost privrednih kretanja i društvenih odnosa, kao i na životni standard građana«. Istakao dr. Vl. Stipetić u referatu »Konkretizacija i realizacija programski prihvaćenih dokumenata u našoj politici u poljoprivredi« objavljenom u knjizi »Društveno-ekonomska i politička pitanja u razvoju poljoprivrede i sela«, Beograd 1966, str. 223.

Tabela 7.

ISKORIŠTAVANJE POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA PO SEKTORIMA VLASNIŠTVA U 1970. GOD. (U HA)

Sektor vlasništva	Poljoprivredna površina	Obradiva površina					Ostalo poljoprivredno zemljište
		Ukupno	Oranice i vrtovi	voćnjaci	vinogradi	livade	
Ukupno	20278	17259	12703	361	2959	1236	3019
— društveni sektor	4484	2868	2086	92	340	350	1616
a) u gospodarstvima	2233	2042	1571	92	340	39	191
b) izvan gospodarstava	2251	826	515	—	—	311	1425
— individualni sektor	15794	14391	10617	269	2619	886	1403
		Po strukturi					
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
— društveni sektor	22,0	16,6	16,8	25,5	11,4	28,4	53,5
a) u gospodarstvima	11,0	12,0	12,6	25,5	11,4	3,2	6,4
b) izvan gospodarstava	11,0	4,6	4,2	—	—	25,2	47,3
— individualni sektor	78,0	83,4	83,2	74,5	88,6	71,6	46,5
		Po strukturi					
Ukupno	100,0	85,2	62,6	1,8	14,6	6,2	14,8
— društveni sektor	100,0	64,6	46,8	2,1	7,6	7,9	36,4
a) u gospodarstvima	100,0	91,5	70,5	4,1	15,2	1,7	8,5
b) izvan gospodarstava	100,0	36,8	22,9	—	—	13,9	63,2
— individualni sektor	100,0	91,6	70,5	4,1	16,7	5,7	8,4

Izvor podataka: kao u prethodnoj tabeli.

livade — oko 77%, a samo oko 23% kao oranice i vrtovi, za razliku od površina u gospodarstvima, koja se koriste većinom kao oranice i vrtovi — oko 71%, kao voćnjaci i vinogradi — oko 19% i samo oko 10% kao livade i pašnjaci.

Stanje vlasništva nad zemljištem u općini Poreč i način iskorištavanja u pojedinom sektoru moći ćemo još bolje ocijeniti ako ga usporedimo sa stanjem i iskorištavanjem poljoprivrednog zemljišta u drugim istarskim općinama.

Tabela 8.

USPOREDNI PREGLED ISKORIŠTAVANJA POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA PO SEKTORIMA VLASNIŠTVA PO OPĆINAMA U 1970. GODINI (U HA)

Istra	Općine	Poljoprivredna površina	Obradiva površina	Ostalo poljop. zemlj.	Po strukturi		
					poljop. površina	obradiva površina	Ostalo poljop. zemlj.
Istra	U	171876	99378	72498	100,0	100,0	100,0
	D	38772	15795	22977	22,6	15,8	31,6
	I	133104	83583	49521	77,4	84,2	68,4
1. Poreč	U	20278	17259	3019	100,0	100,0	100,0
	D	4484	2868	1616	22,0	16,6	53,5
	I	15794	14391	1403	78,0	83,4	46,5
2. Buje	U	14289	11263	3026	100,0	100,0	100,0
	D	2907	2429	478	20,4	21,7	16,0
	I	11382	8834	2548	79,6	78,3	84,0
3. Buzet	U	18974	8520	10454	100,0	100,0	100,0
	D	889	153	736	4,7	1,8	7,0
	I	18085	8367	9718	95,3	98,2	93,0
4. Labin	U	25684	11610	14074	100,0	100,0	100,0
	D	10200	3560	6640	39,8	30,6	47,3
	I	15484	8050	7434	60,2	69,4	52,7
5. Novigrad	U	2739	2592	147	100,0	100,0	100,0
	D	1430	1296	134	52,2	50,0	91,3
	I	1309	1296	13	47,8	50,0	8,7
6. Pazin	U	36075	17822	18253	100,0	100,0	100,0
	D	4920	1401	3519	13,7	7,9	19,2
	I	31155	16421	14734	86,3	86,3	80,8
7. Pula	U	30985	17049	13936	100,0	100,0	100,0
	D	6467	1894	4573	20,8	11,0	32,7
	I	24518	15155	9363	79,2	89,0	67,3
8. Rovinj	U	16443	8121	8322	100,0	100,0	100,0
	D	4890	514	4376	39,4	6,3	52,6
	I	11553	7607	3946	70,6	93,7	47,4
9. Umag	U	6409	5142	1267	100,0	100,0	100,0
	D	2585	1680	905	40,4	32,7	71,2
	I	3824	3462	362	59,6	67,3	28,8

Legenda: U — ukupno
D — društveni sektor
I — individualni sektor

Izvod podataka: kao u prethodnoj tabeli.

Prema tim pokazateljima, vidi se da je količina zemljišta koju drži u svom vlasništvu pojedini sektor u općini Poreč, u prosjeku, podjednaka kao i u Istri, pogotovo kada je riječ o obradivim površinama. Međutim, kada te količine uspoređujemo s količinama zemljišta koje drži pojedini sektor u pojedinoj općini, onda vidimo da ima znatnih razlika, osobito u odnosu na društveni sektor u općinama Labin, Novigrad i Umag. Objašnjenje za tako velike razlike, odnosno za tako velik udio društvenog sektora u tim općinama, očito treba tražiti u većim količinama zemljišta koje su došle u društveno vlasništvo na temelju agrarne reforme 1948, a to znači: u općini Novigrad u dolini rijeke Mirne, u općini Labin u dolini rijeke Raše i Čepićkog polja, a u općini Umag u prvom redu pri likvidaciji veleposjednika u Daljima. U drugim općinama udio je društvenog sektora podjednak ili još manji nego u općini Poreč.

Ne ulazeći u razlike u bonitetu zemljišta, načinu njegova iskorištavanja, strukturi plodoreda, mogućnosti primjene mehanizacije, specijalizacije proizvodnje itd., može se slobodno reći da su količine zemljišta koje drži u svom vlasništvu društveni sektor u općini Poreč, u odnosu na količine zemljišta koje drži u svom vlasništvu društveni sektor u drugim općinama Istre, vrlo povoljne, pogotovo što se tiče obradivih površina.

U utvrđivanju iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta u općini Poreč pomoći će nam pregled iskorištenja poljoprivrednog zemljišta po glavnim kulturama proizvodnje.

Tabela 9.

ISKORIŠTAVANJE POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA PO GLAVNIM KULTURAMA (U HA)

Godina	sektor vlasništva	Pšenica	Kukuruz	Krumpir	Vinova loza	Djetelina	Lucerna
1962.	D	526	35	76	279	...	...
	I	3659	2143	786	3344	...	...
	U	4185	2178	862	3623	559	1119
1967.	D	626	—	—	309	201	325
	I	2887	2207	791	2948	531	998
	U	3513	2207	791	3257	732	1323
1970.	D	384	—	—	340	23	303
	I	3185	2210	695	2619	787	1037
	U	3569	2210	695	2959	810	1330
1972.	D	—	—	12	229	—	243
	I	3170	2297	836	2494	625	990
	U	3170	2297	848	2723	625	1233

Izvor podataka:

— za 1962. Saopćenje, br. 7, Površine i prinosi 1962, Republički zavod za statistiku SRH,

— za 1967. Saopćenje, br. 2.8, Kasni usjevi 1967, Republički zavod za statistiku SRH i Informacije o privrednim i neprivrednim kretanjima Primorsko-istarsko-goranskog područja Zavoda za statistiku, Rijeka, 1967.

— za 1970. i 1972. Saopćenja Zavoda za statistiku iz Rijeke.

Prije svega valja napomenuti da se u društvenom sektoru ne sije kukuruz već niz godina, samo se povremeno i malo sije krumpir, a i pšenica sve manje. Za razliku od toga u individualnom sektoru gotovo svake godine siju se iste kulture na istim količinama poljoprivrednog zemljišta. Tome ima više razloga, a glavni je među njima svakako stupanj robne proizvodnje pojedinog sektora. Proizvodnja društvenog sektora, kao isključivo robnog proizvođača, treba biti bazirana na određenoj rentabilnosti, štoviše, ako ona nije rentabilna, prije ili kasnije mora biti napuštena ili supstituirana drugom, rentabilnijom, već prema potražnji na tržištu, odnosno sposobnosti društvenog sektora da proizvodi bar po prosječnim troškovima. Proizvodnja individualnog sektora, koja oscilira između naturalne i robne proizvodnje, nije uvijek uvjetovana isključivo rentabilnošću, nego je i danas, bar u onom dijelu u kojem je i dalje ostala naturalna, uvjetovana prije svega potrebama poljoprivrednog domaćinstva.

Nadalje, tako male promjene u požetim površinama u individualnom sektoru pokazuju i velik stupanj komplementarnosti proizvodnje, a isto tako i visok stupanj naturalne i svaštarske proizvodnje. Unatoč tome, vrijedno je spomenuti i relativno visok stupanj proizvodnje, što je rezultat velike marljivosti i skromnosti individualnih poljoprivrednih proizvođača. Otuda i njihova određena konkurentna sposobnost na tržištu. No, njihovo sve veće uključivanje u tržišne odnose očito mijenja i njihov odnos prema proizvodnji. Naime, sve većim uključivanjem u tržišne odnose i individualni poljoprivredni proizvođači sve više moraju misliti o prihodu i rentabilnosti proizvodnje, a sve manje o tradicionalnoj proizvodnji njihovih predaka, pogotovo ako žele osigurati bar određeni životni standard. Stoga i individualni poljoprivredni proizvođači sve više moraju birati ne samo proizvodne kulture nego i zemljište na kojem će te kulture uzgajati, posebno kada je riječ o zemljištima udaljenim od tržišta, o manje plodnim zemljištima, o zemljištima udaljenim od dobrih putova itd.

d) Napuštene i neobrađene površine

Problem napuštenih i neobrađenih površina također zaslužuje posebnu pažnju, jer svako napušteno i neobrađeno zemljište, uzevši u cjelini, predstavlja gubitak kako za društvenu zajednicu tako i za pojedinca, bez obzira na vlasništvo. Naravno, time ne mislimo reći da bi svako napušteno i neobrađeno zemljište trebalo i dalje obrađivati, a još manje da bi na njemu trebalo uzgajati svaku kulturu, pogotovo ne danas kada se traži sve veća intenzifikacija proizvodnje, posebno kad je riječ o proizvodnji ratarskih kultura. Ali ako znamo da stalno nedostaje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, a da su ograničene količine poljoprivrednog zemljišta, posebno plodnijih površina, onda treba reći da bi i problemu napuštenih i neobrađenih površina trebalo posvetiti daleko veću pažnju, osobito radi njegova racionalnijeg iskorištavanja i uzgoja odgovarajućih kultura.

Istina, iz tih se pokazatelja ne vidi ni kakva su to zemljišta — po svom bonitetu, geografskom položaju itd. — ni gdje se ona nalaze, tj. da li su u blizini gradova, većih mjesta i sela, boljih putova itd., ni čije su vlasništvo, tj. u društvenom ili individualnom sektoru, ni kojih su kategorija domaćinstva u čijem su vlasništvu, tj. »čisto« poljoprivredna ili tzv. mješovita, ali očito je jasno da ona predstavljaju jedan otvoren problem, ekonomskoga i

Tabela 10.

PREGLED NAPUŠTENIH I NEOBRAĐENIH POVRŠINA (U HA) — STANJE 1966.

Kategorija zemljišta	Ukupne površine	Površine		% od ukup. pov.	
		napušt.	neobrađ.	napušt.	neobrađ.
Poljoprivredno zemlj.	20794	3312	1222	15,8	5,9
1. Obradive površine	16894	2432	1222	14,4	7,2
— oranice i vrtovi	11986	1936	913	16,2	7,6
— voćnjaci	403	—	—	—	—
— vinogradi	3585	316	129	8,9	3,5
— livade	920	180	180	19,6	19,6
2. Pašnjaci	3900	880	—	22,6	—

Izvori podataka: Elaborat: Problematika neobrađenih površina područja kotara Rijeka, Privredna komora, Rijeka 1966.

društvenoga karaktera. I ovdje valja ponoviti da ne mislimo da bi sve te površine trebalo obrađivati pošto-poto, pogotovo što su to, vrlo često, zemljišta lošije kvalitete, podalje od tržišta, dobrih putova itd. Ali ističemo da ima i takvih koja bi trebalo obrađivati, pogotovo ona plodnija i u blizini većih mjesta i tržišta, odnosno pokraj dobrih, asfaltiranih putova, iako treba reći da pri rješavanju tih problema ima raznih teškoća, prije svega zbog nereguliranih pravnih odnosa, osobito što se tiče napuštenih zemljišta. No, ako polazimo od opće važnosti zemljišta i njegova iskorištavanja, kao i od interesa društvene zajednice za proširenje društvenih površina, osobito onih plodnijih, onda treba reći da bi ovom problemu trebalo pokloniti više pažnje, počevši od njegova pravnog rješavanja, pa sve do uključivanja u društveni sektor bar onih površina koje se mogu uklopiti u komplekse društvenih gospodarstava.

3. SREDSTVA ZA PROIZVODNJU

a) Sredstva za proizvodnju kao bitni faktori procesa proizvodnje

Iako je zemljište, kao što smo već istakli, jedan od osnovnih faktora poljoprivredne proizvodnje, i sredstva za proizvodnju — oruđa za rad, stoka i upotreba mineralnoga gnojiva — također su bitni faktori poljoprivredne proizvodnje i važnost poljoprivrednog zemljišta očituje se tek u kombiniranoj primjeni tih faktora u procesu proizvodnje.

Koliko su važna sredstva za proizvodnju kao faktor procesa proizvodnje, a naročito oruđa za rad, najbolje možemo istaći ako kažemo da »historijski pregled ljudske radne sposobnosti pokazuje da je kvalitet radne snage određen vrstom radnog oruđa koje (*ona* — M. L.) primjenjuje«.[11] To vrijedi i

[11] Dr. Ljubomir Živković, Nauka i društvo, I. dio, Izdavačko poduzeće »Veselin Masleša«, Sarajevo 1958, str. 69.

za radnu stoku, jer i ona, kao vučna snaga, predstavlja također vrlo važan faktor poljoprivredne proizvodnje,[12] posebno za individualnoga poljoprivrednog proizvođača, jer mu je ona, sve do pred desetak godina, bila gotovo jedina vučna snaga. Ona mu je služila i za stvaranje stajskoga gnojiva. Uzgoj stoke, osobito, u ranijem razdoblju, bio je vezan za ispašu stoke, te je tako bilo moguće iskoristiti gotovo sve površine, pa i one koje se inače ne bi mogle drukčije upotrijebiti. Konačno, uzgoj raznih vrsta stoke omogućuje seljacima da racionalnije iskoriste i razne poluproizvode i otpatke, kao npr. kukuruzovinu, otpatke od krumpira, mekinje, repu itd., iako za uzgoj stoke treba znatne površine zasijati krmnim biljem, a na njima bi se, inače, mogle uzgajzati i druge kulture.

O važnosti mineralnog gnojiva dovoljno je reći da se već danas bez njega ne mogu zamisliti čak ni prosječni, a kamoli visoki prinosi. Toga je svjestan i naš individualni poljoprivrednik, tj. da se bez upotrebe mineralnoga gnojiva, praktički, ne može ni baviti poljoprivrednom proizvodnjom, a kamoli postizati visoke prinose. Zato je njegovo nastojanje da poboljša plodnost zemljišta upotrebom mineralnog gnojiva sve veće i ekonomski opravdanije.[13]

Zaključno treba reći da sve veća robna proizvodnja nameće i sve racionalnije iskorištavanje ne samo poljoprivrednog zemljišta nego i ostalih faktora proizvodnje, napose kada je riječ o upotrebi animalne vučne snage, budući da je ona postala nedostatna i neracionalna za suvremenu poljoprivrednu proizvodnju.

b) Oruđa za rad

Važnost oruđa za rad za poljoprivrednu proizvodnju najbolje ćemo moći ocijeniti pregledom stanja i promjena poslije oslobođenja. Radi se o promjenama u iskorištavanju poljoprivrednog zemljišta, u smanjenju radne snage, u povećanju produktivnosti rada, u povećanju proizvodnje, napose robne, dakle o promjenama u sferi proizvodnje i društveno ekonomskih odnosa.

Iako u tabeli nisu obuhvaćena sva oruđa za rad i prikazano čitavo stanje i promjene do kojih je došlo posljednjih (desetak) godina, jasno se vidi skokovito povećanje broja svih važnijih oruđa za rad. To je još značajnije i zato što je rezultat većih nabavki u individualnom sektoru, posebno traktora, motornih kosilica, motornih pila, motornih vršalica i drugih izvora mehaničke energije. Koliki je to napredak vidi se najbolje po tome što je porečka poljoprivreda 1951. godine imala samo 18 traktora, a danas ih ima 410.

---

[12] »U sklopu svih onih faktora koji pokreću i određuju proces poljoprivredne proizvodnje, vučna snaga zauzima jedno od najvažnijih mesta. Od njene veličine i vrste zavisi dobrim delom način proizvodnje, tj. da li će ona biti ekstenzivna ili intenzivna, a u izvesnom smislu i karakter proizvodnje (naturalna, sitna robna ili krupna robna proizvodnja).« Inž. Petar Marković, Vučna snaga u jugoslovenskoj poljoprivredi, EKONOMIST, 3/1959, str. 303.

[13] Koliko je važna upotreba mineralnoga gnojiva u suvremenoj poljoprivrednoj proizvodnji najbolje nam govori podatak da je toj problematici posvećen jedan cijeli broj (4/73) časopisa Ekonomika poljoprivrede pod naslovom »Proizvodne funkcije osnovnih ratarskih useva u zavisnosti od utroška mineralnih đubriva«. Osobito je to istaknuto u samom uvodu, gdje se, između ostalog, kaže: »Visoki prinosi su rezultat primene savremene tehnologije proizvodnje, a, pre svega, intenzivnije upotrebe mineralnih đubriva... Danas niko više ne sumnja u pravilnost takvog shvatanja.«

Tabela 11.

ORUĐA ZA RAD — STANJE I PROMJENE PO SEKTORIMA VLASNIŠTVA 1963. I 1972.

Vrsta oruđa za rad	1963. godina			1972. godina		
	ukupno	društveni	individualni	ukupno	društveni	individualni
1. Traktor	63	63	—	410	33	377
2. Traktor sijačica	9	9	—	12	8	4
3. Traktor kosilica	7	7	—	28	2	26
4. Traktor kultivator	4	4	—	—	—	—
5. Traktor rasipač gnojiva	10	10	—	5	5	—
6. Kombajn	9	9	—	11	9	2
7. Motorna vršalica	18	18	—	23	—	23
8. Motorna prskalica	14	14	—	17	17	—
9. Kosilica i žetelica	16	7	9	—	—	—
10. Kamion	8	8	—	—	—	—
11. Željezni plug	2950	—	2950	2650	—	2650
12. Sijačica	79	—	79	65	—	65
13. Motorna kosilica	—	—	—	200	—	200

Izvor podataka:

— za 1963. Statistički pregled po kotarima i općinama, Zavod za statistiku, SR Hrvatske, Zagreb 1962, str. 289, bivši Zavod za statistiku Pula, prema podacima iz PO-22a obrazaca.

— za 1972. prema podacima općine Poreč i podacima iz popisa poljoprivrede za 1969. godinu, Dokumentacija 1969, br. 56, Popis poljoprivrede 1969, Republički zavod za statistiku SRH, Zagreb 1969.

Učinak te mehanizacije bio bi mnogo veći da nema tako velikih teškoća u racionalnoj upotrebi postojeće mehanizacije, a naročito kada je riječ o upotrebi vučne snage traktora individualnih poljoprivrednika, prije svega zbog velikog broja malih i sitnih gospodarstava, zatim zbog još većeg broja malih i sitnih parcela, neujednačene konfiguracije i kamenitosti zemljišta, neadekvatnosti između veličine imanja i vlastite mehanizacije (traktora), zbog velikog broja vrsta traktora, teškoća u njihovu održavanju itd. No, uza sve te i druge teškoće, tako velik broj novih traktora i drugih strojeva za rad očito predstavlja vrlo značajan proizvodni potencijal i novi tehničko-tehno-

loški okvir koji nameće nove oblike organizacije rada, prije svega veće komplekse zemljišta, proizvodnu suradnju između društvenoga i individualnog sektora itd. Takav razvoj uvjetuje i sve veća potražnja za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, a naročito zbog potreba turističke privrede i trgovine.

c) Stoka

Sve do pred desetak godina stoka je kao vučna snaga imala gotovo nezamjenjivu važnost u poljoprivrednoj proizvodnji. To vrijedi samo za individualni sektor, pa ćemo u tom pravcu usmjeriti i naše razmatranje. Do toga vremena bila je ona gotovo jedina vučna snaga individualnih poljoprivrednih proizvođača. Tek u zadnje vrijeme počela je poprimati sve veću važnost u proizvodnji mesa i mlijeka, pa se i njena uloga potpuno promijenila, ali joj je važnost još veća nego ikada ranije, u prvom redu zbog sve veće potrošnje i potražnje mesa i mlijeka, a zatim zbog njenog sve većeg robnog karaktera, kao i zbog mogućnosti ostvarivanja većeg prihoda. Stoga valja pozdraviti i prve korake učinjene u tom pravcu, jer bi proizvodnja mesa i mlijeka trebala biti jedan od glavnih pravaca buduće proizvodnje poljoprivrede općine Poreč.

Iz tih se pokazatelja vidi da se broj ovaca smanjio od 8.397 komada u 1930. godini, na samo 1.482 u 1971. godini ili za 78%. Do velikog smanjenja došlo je i u broju konja, dok je broj goveda i svinja ostao uglavnom isti. Osnovne razloge za zadržavanje tako velikog broja radnih goveda i poslije oslobođenja treba tražiti prije svega u važnosti goveda kao vučne snage, jer je stoka, kao što smo već istakli, sve do pred nekoliko godina bila gotovo jedina vučna snaga individualnoga poljoprivrednog proizvođača. Uzgoj tako velikog broja svinja, vezan je uglavnom za prehranu seoskog stanovništva.

Nedovoljnu zainteresiranost poljoprivrednih proizvođača za veću proizvodnju mesa i mlijeka treba tražiti prije svega u depresivnim cijenama tih

Tabela 12.

KRETANJE BROJA STOKE

Godina	Goveda			Konji	Ovce	Svinje
	ukupno	radna	ostala			
1930.	3475	2837	638	86	8397	2796
1950.	4545	3150	1395	76	4684	3699
1960.	5847	3519	2328	...	2291	2089
1971.	4187	2865	1322	16	1482	2862
1973.	3030	2751	279	...	...	...

Izvor podataka:

— za 1930. Catasto agrario, Rim 1935.

— za 1950. Popis stoke, živine i košnica, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1952, Serija A III, knjiga 2, str. 124, 125 i 150.

— za 1960. Knjiga I, Popis poljoprivrede 1960, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1964, str. 198 i 201.

— za 1971. Broj stoke po općinama, prema rezultatima popisa stanovništva 1971, Stat. bilten br. 704.

— za 1973. podaci Veterinarske stanice općine Poreč.

proizvoda, počevši od obaveznog otkupa (u poslijeratnim godinama) pa sve do najnovijeg razdoblja. To je osobito uzrokovalo smanjenje broja ovaca, budući da je njihov uzgoj vezan uglavnom za proizvodnju mesa, kože i sira. Do promjene broja goveda došlo je u prvom redu zbog nabave nove mehanizacije, na što nas upućuje i činjenica da je mehanička vučna snaga već danas za oko 2,7 puta veća od animalne, pa će najvjerojatnije mehanička vučna snaga ubrzo u potpunosti istisnuti iz procesa proizvodnje animalnu vučnu snagu, te da će se stoka uzgajati uglavnom samo radi proizvodnje mesa i mlijeka. To potvrđuje i primjer općine Poreč gdje već danas na jedan traktor dolazi samo 42 ha obradive površine, prema 80 ha u Istri, što je za gotovo dvostruko manje.

Zaključno treba reći da je stočni fond u općini nezadovoljavajući, što se negativno odražava i na brži razvoj poljoprivredne proizvodnje općine, budući da stočarstvo postaje sve važnija grana suvremene poljoprivredne proizvodnje, tim više što je to posljedica kako nepovoljnog pasminskog sastava tako i nesvrsishodnog usmjeravanja razvoja stočarstva uopće. To potvrđuju i zadnji podaci o broju goveda (1973), iz kojih se vidi da u općini Poreč, od samo 3.030 goveda, volova ima 922 komada, krava 1.829, muške junadi 83 komada i junica samo 279 komada. Štaviše, da i od tako malog broja krava samo 429 su plemenite montafonske pasmine, a sve ostale neplemenite (istarski podolac).

Ipak valja spomenuti i pozitivna nastojanja, osobito umjetno osjemenjavanje, koje je prošireno po cijelom području općine i obuhvaća oko 90% svih krava, iako povremeno nedostaje odgovarajuće (selektivne) sperme, nema mogućnosti praćenja razvoja na terenu itd., pa ni te akcije ne daju zadovoljavajuće rezultate.

d) Upotreba mineralnoga gnojiva

Danas su već i poljoprivrednici uvjereni da je nemoguće postizavati čak ni prosječne prinose bez upotrebe mineralnoga gnojiva, što je najbolji dokaz koliko je važna upotreba mineralnoga gnojiva. Taj faktor poljoprivredne proizvodnje napose je značajan u ovom konkretnom slučaju, s obzirom na nedostatak humusa u tlu na čitavom području općine.

Zbog sve intenzivnije poljoprivredne proizvodnje dolazi do sve veće iscrpljenosti zemljišta, pa je to nemoguće nadoknaditi samo stajskim gnojivom. Gnojidba samo stajskim gnojivom postaje sve nedostatnija i zbog male koncentracije mineralnih tvari koje ima stajsko gnojivo; ono se zatim teže i dugotrajnije rastvara, pa ga biljke zbog toga teže apsorbiraju. Zato se smatra da je danas, u suvremenoj poljoprivrednoj proizvodnji, upotreba mineralnoga gnojiva pravi »conditio sine qua non«, dakle uvjet bez kojega se ne može proizvoditi. Stoga će nam pregled upotrebe mineralnoga gnojiva, posebno po jedinici površine, najbolje pokazati proizvodnu sposobnost porečke poljoprivrede.

Valja napomenuti da se ta potrošnja odnosi na ukupne obradive površine prema kategorijama iskorištavanja, a ne prema požetim, odnosno sjetvenim površinama, da između pojedinih područja postoje značajne razlike u neobrađenim površinama, što također nije uzeto u obzir. No, uza sve spomenute razlike, toliko manja potrošnja gnojiva po ha površine u općini Poreč u odnosu na potrošnju po ha površine u SRH i Istri očito nam govori o relativnom zaostajanju porečke poljoprivrede u odnosu na privredni razvoj

Tabela 13.

POTROŠNJA MINERALNOGA GNOJIVA U KG PO HA OBRADIVE POVRŠINE (1971)

Područje	Ukupno	Po sektorima vlasništva	
		društveni	individualni
SR Hrvatska	197	833	105
Istra	162	680	106
Općina Poreč	112	540	91

Izvor podataka:

SGJ — 1972, str. 397, 399—400.
SGH — 1973, str. 52, 372 i 284.
Zavod za statistiku, Rijeka.
Dopis poduzeća »Plava laguna« od 31. VII. 1974.

poljoprivrede SRH, odnosno poljoprivrede Istre. Međutim, to nam pokazuje i značajne mogućnosti povećanja proizvodnje, ako bi se iole povećala potrošnja mineralnoga gnojiva po ha površine, posebno kada je riječ o individualnom sektoru, gdje se i danas upotrebljavaju vrlo male količine mineralnoga gnojiva, samo 106 kg po ha površine, a u njegovu su vlasništvu oko 83% od ukupno obradivih površina.

4. GOSPODARSKA STRUKTURA

a) Gospodarska struktura i proizvodni odnosi

Polazeći od toga da je poljoprivredno gospodarstvo samo jedan od susljeda društveno-ekonomskih odnosa koji vladaju u poljoprivredi, najbolje možemo objasniti i odgovarajuću gospodarsku strukturu. Svaka je gospodarska struktura, uglavnom, rezultanta postojećih proizvodnih (vlasničkih) odnosa, kao osnovnih činilaca društveno-ekonomskih odnosa, a poljoprivredno gospodarstvo predstavlja osnovni okvir egzistencije poljoprivrednog domaćinstva, tako da i njegovo formiranje, i njegova organizacija rada itd., uvijek ovise o spomenutim faktorima. Otuda i njegovo mijenjanje i reorganiziranje, a naročito od razvoja sredstava za proizvodnju i društveno-ekonomskih odnosa.[14]

To se osobito očitovalo u ranijim razdobljima, kada je poljoprivredno gospodarstvo (posjed) predstavljalo gotovo jedini način da se dođe do materijalne egzistencije. To nam najbolje potvrđuje i vječita borba za zemljište, za posjed, pogotovo između onih koji su zemlju obrađivali, a nisu je posje-

[14] »Posedovna i svojinska struktura poljoprivrede rezultat su nivoa razvijenosti i proizvodnih snaga i postojećeg društveno-ekonomskog sistema. Pravci pomeranja u posedovnoj strukturi, koncentracija broja gazdinstva na pojedine kategorije gazdinstva, intenzitet takvih pomeranja, tendencije i drugo, rezultat su sklopa mera i svih faktora koji čine mehanizam konkretne praktične politike, kao i delovanje opštih zakonitosti ekonomskog razvitka.« Dr. Petar J. Marković, Strukturne promene na selu kao rezultat ekonomskog razvitka, Beograd 1963, str. 16.

dovali, i onih koji su je posjedovali, a nisu je obrađivali. Svakom koncentracijom zemljišta u vlasništvo sve manjeg broja veleposjednika kapitalista ta se borba uvijek iznova zaoštravala. Tako je dolazilo i do sve većih razlika u društveno-ekonomskim odnosima kao posljedice sve veće ekonomske moći sve manjeg broja veleposjednika kapitalista.

Mijenjanjem strukture proizvodnih odnosa, odnosno vlasništva nad zemljištem, neizbježno dolazi i do mijenjanja gospodarske strukture, i to s jedne strane u pravcu stvaranja mnoštva malih i sitnih gospodarstava, a s druge strane, obratno, u pravcu stvaranja sve manjeg broja velikih gospodarstava (posjeda), pa tako i do posjedovanja sve većih površina od pojedinaca kapitalista i do stvaranja sve jačih kapitalističkih odnosa koji osiguravaju odgovarajuće profite njegovu vlasniku — kapitalistu, u prvom redu preko zemljišne rente. O tome najbolje govore ostaci kolonatskih odnosa, koji su, i u općini Poreč, ukinuti tek poslije oslobođenja, odnosno nakon provođenja agrarne reforme 1948. godine. Stoga gotovo nije jasno otkud je onda gospodarska struktura i poslije provedbe agrarne reforme i promjena proizvodnih (vlasničkih) odnosa ostala i dalje razdrobljena. Međutim, kako cilj agrarne reforme nije bio da ukine privatno vlasništvo u poljoprivredi, već samo veleposjednike i kapitalističke odnose, onda je jasno zašto nije došlo do bitnih promjena i u gospodarskoj strukturi, pogotovo što je poslije oslobođenja došlo do širokih mogućnosti zapošljavanja izvan poljoprivrede, a time i do vrlo velikog smanjenja broja poljoprivrednog stanovništva, zatim do mogućnosti zapošljavanja članova domaćinstava izvan gospodarstava, do poboljšavanja uvjeta života i rada i u poljoprivredi itd., tako da postoje mogućnosti za postojanje i održavanje tako velikog broja malih i sitnih gospodarstava. Mnoga od tih gospodarstava predstavljaju, manje-više, okućnicu, a ne glavni izvor prihoda za egzistenciju domaćinstva. Još i danas u općini Poreč ima gotovo 60% tzv. mješovitih domaćinstava (gospodarstava).

Iako nemamo podatke o tome iz kojih domaćinstva ima najviše članova zaposlenih izvan poljoprivrede, vjerojatno ih ima najviše iz domaćinstava s malim i sitnim gospodarstvom, iako to ne treba shvatiti doslovce, jer se zbog razvitka turizma i sve veće potrebe za radnom snagom, izvan poljoprivrede zapošljavaju i članovi ostalih domaćinstava. Tako je i samo vlasništvo nad zemljištem poslije oslobođenja umnogome izgubilo na svojoj nekadašnjoj važnosti, u prvom redu zato što se osiguranje egzistencije može bolje ostvariti izvan poljoprivrede.

b) Gospodarska struktura prema veličini posjeda

Prema navedenim konstatacijama o gospodarskoj strukturi uopće, ovdje će nas interesirati, prije svega, kako tako usitnjena gospodarska struktura utječe na poljoprivrednu proizvodnju i poljoprivrede u cjelini i pojedine kategorije gospodarstva (domaćinstva). Na poljoprivrednu proizvodnju utječu vrlo različiti faktori, kako prirodni tako i društveno-ekonomski, te tako »razdrobljena« gospodarska struktura sve više postaje kočnica racionalnije organizacije proizvodnje, osobito kada je riječ o upotrebi suvremene mehanizacije, o specijalizaciji proizvodnje itd.

Ako promatramo gospodarsku strukturu prema veličini gospodarstva (posjeda), moći ćemo uočiti da se ona, ne računajući likvidaciju velikih posjeda na temelju agrarne reforme 1946—48. godine, nije značajnije promije-

nila već nekoliko desetljeća. Dapače, mala i sitna gospodarstva »uporno« se održavaju gotovo u istom broju, unatoč neprekidnim promjenama ostalih faktora proizvodnje. Stoga smatramo da ćemo utvrđivanjem gospodarske strukture prema veličini posjeda moći uočiti ne samo proizvodnu i ekonomsku snagu pojedine kategorije gospodarstva nego i razne druge društveno-ekonomske odnose koji otuda proizlaze.

Kakvi su bili ekonomsko-društveni odnosi u poljoprivredi općine Poreč između dva rata, najbolje možemo vidjeti iz navedene gospodarske strukture,

Tabela 14.

GOSPODARSTVA PREMA VELIČINI POSJEDA

Veličina gospodarstva (u hektarima)	1930.	1953.	1961.	1971.
Ukupno	3946	3160	3131	2741
do 0,5	432		219	267
0,51— 1,0	433	574	247	217
1,01— 2,0	1428	888	425	374
2,01— 3,0			411	343
3,01— 5,0	654	605	702	556
5,01— 8,0	594	722	584	502
8,01— 10,0			226	202
10,01— 15,0	276	240	213	191
15,01 i više		131	104	89
20,01— 50,0	97	—	—	—
50,01—100	22	—	—	—
100 i više	10	—	—	—
		Po strukturi		
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0
do 0,5	11,0		7,0	9,8
0,51— 1,0	11,0	18,3	7,9	7,9
1,01— 2,0			13,5	13,7
2,01— 3,0	36,2	28,2		
3,01— 5,0	16,4	19,0	22,5	20,2
5,01— 8,0	15,0	22,8	18,6	18,3
8,01— 10,0			7,2	7,3
10,01— 15,0	7,0	7,6	6,8	7,0
15,01 i više		4,1	3,3	3,3
20,01— 50,0	2,6	—	—	—
50,01—100,0	0,5	—	—	—
100 i više	0,3	—	—	—

Izvor podataka:
— za 1930. Catasto agrario 1929, Roma 1935.
— za 1953. Popis stanovništva iz 1953.
— za 1961. Popis stanovništva domaćinstva prema izvoru prihoda i veličini posjeda, knjiga IX.
— za 1971. Popis stanovništva iz 1971, Savezni zavod za statistiku, Beograd.

a naročito prema broju malih i sitnih gospodarstava, s jedne strane, i velikih, s druge strane. Vidi se da je 58% gospodarstava bilo manje od 3 ha površine, a, nasuprot tome, samo 0,8% iznad 50 ha površine. Gospodarstva do 3 ha površine (58%), držala su u svom vlasništvu, kao što ćemo kasnije vidjeti, samo 14% površina, a gospodarstva iznad 50 ha površine (0,8%), čak 23,3% površina. Otuda je jasno da su i ekonomsko-društveni odnosi tada bili neravnopravni, osobito ako tome dodamo da je velik broj domaćinstava živio u kolonatskim odnosima, te da su ta domaćinstva sva proizvedena dobra dijelila s vlasnikom zemlje popola. I ostala su se domaćinstva s malim i sitnim gospodarstvima nalazila, također, u vrlo teškom ekonomskom položaju, ponekad čak i u težem nego domaćinstva u kolonatskom odnosu.

Poslije oslobođenja situacija se u potpunosti izmijenila. Ukinuta su sva veća gospodarstva iznad 15 ha površine, a većina tog zemljišta ušla je u društveno vlasništvo, te je stvoren društveni sektor i krupna socijalistička gospodarstva. Time je, razumljivo, došlo do određenih promjena i u gospodarskoj strukturi, prije svega do smanjenja broja gospodarstava do 1, odnosno 3 ha veličine i do povećanja broja gospodarstava od 3—5, od 5—8 i od 8—10 ha veličine. Tako je stvorena povoljnija gospodarska struktura, naročito u odnosu na vlasništvo nad zemljištem, kao jednom od osnovnih faktora boljih društveno-ekonomskih odnosa.

I ovdje valja ponoviti da je gospodarska struktura i dalje ostala usitnjena, pa je i proizvodnja, uzevši u cjelini, ostala na niskom stupnju razvoja, posebno robna, a prema tome ostao je nizak i prihod, odnosno dohodak, posebno po poljoprivrednom stanovniku. Tako usitnjena gospodarska struktura, s još većim brojem malih i sitnih parcela, međusobno udaljenima i po nekoliko kilometara, i dalje predstavlja ozbiljnu zapreku za brži razvitak poljoprivredne proizvodnje, a očitovat će se još izrazitije ubuduće, ako individualni poljoprivredni proizvođači budu i dalje proizvodili svaki za sebe, neorganizirano i bez suradnje s društvenim sektorom.

Kakva je gospodarska struktura poljoprivrede općine Poreč s obzirom na količine zemljišta pojedine grupe gospodarstava, najbolje će nam pokazati tabela 15. na 146. stranici.

Prema takvoj strukturi i količini zemljišta koja otpada na pojedinu kategoriju gospodarstva, može se reći da je gospodarska struktura općine Poreč i poslije agrarne reforme 1948, ostala vrlo nepovoljna, unatoč nastalim promjenama u društveno-ekonomskim odnosima. Tome pridonose i male količine zemljišta koje drže u svom vlasništvu mala i sitna gospodarstva, samo oko 10%, tako da je gotovo nemoguće racionalnije primijeniti novu poljoprivrednu tehnologiju, te tako ostvariti brži razvoj poljoprivredne proizvodnje i socijalistički preobražaj poljoprivrede.

Točno je da i među malim i sitnim gospodarstvima ima i takvih koja mogu služiti za primjer i većima, posebno u pogledu iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta ili uređenja pojedinog vinograda ili voćnjaka. Ali među tim gospodarstvima, a naročito onima do 1 ha površine, ima najviše takvih u kojima je nemoguća ne samo primjena mehanizacije nego i racionalnije iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta uopće. Većina tih malih domaćinstava s malim i sitnim gospodarstvima, zahvaljujući izvanpoljoprivrednim izvorima prihoda, ima relativno čvrstu materijalnu osnovu, unatoč organizacijsko-tehničkim okvirima koje, nasuprot, postavlja suvremena poljoprivredna tehnologija.

Tabela 15.

GOSPODARSTVA PREMA VELIČINI POSJEDA I KOLIČINI ZEMLJIŠTA 1930. I 1959. GOD.

Veličina gospodarstva (u hektarima)	1930.		1959.	
	broj gospodarstava	površina u ha	broj gospodarstava	površina u ha
Ukupno	3946	17360	4087	22179
do 1,0	865	270	562	260
1,01— 3,0	1428	2140	988	1943
3,01— 5,0	654	2120	734	2900
5,01— 10,0	594	3560	1111	7834
10,01— 20,0*	276	3100	602	9242
20,01— 50,0	97	2200	—	—
50,01—100,0	22	1250	—	—
100 i više	10	2700	—	—
	Po strukturi			
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0
do 1,0	21,8	1,5	15,9	1,2
1,01— 3,0	36,4	12,2	24,2	8,8
3,01— 5,0	16,6	12,2	18,0	13,1
5,01— 10,0	15,0	20,4	27,2	35,2
10,01— 20,0*	7,0	17,8	14,7	41,7
20,01— 50,0	2,6	12,6	—	—
50,01—100,0	0,6	7,5	—	—
100 i više	0,0	15,8	—	—

Izvor podataka:

— za 1930. kao u tabeli 13.

— za 1959. prema evidenciji katastarske službe općine Poreč.

S druge strane, upravo na tim malim i sitnim gospodarstvima treba tražiti i najveći broj mješovitih domaćinstava, u prvom redu zbog nemogućnosti ostvarivanja dovoljnog prihoda iz gospodarstva, a zatim zbog razlika između prihoda iz gospodarstva i onoga izvan njega. To su faktori koji odlučuju o većem ili manjem bavljenju poljoprivrednom proizvodnjom, a s tim u vezi i o većem ili manjem opsegu robne proizvodnje. Očito u tome leži i određena »ravnodušnost« za rješavanje pojedinih problema, kako u poljoprivredi i poljoprivrednoj proizvodnji tako i u selu uopće.

* Tu su uključena gospodarstva (poslije oslobođenja) od 10 ha i više.

5. PROIZVODNJA I PRINOSI

a) Proizvodnja i prinosi kao indikatori ekonomskog razvoja

Opće je poznato da je ocjena stupnja ekonomskog razvoja bilo kojeg područja ili privredne grane vrlo kompleksno i komplicirano pitanje,[15] pogotovo kad je riječ o ekonomskom razvoju poljoprivrede, jer njeni prinosi nisu uvijek kongruentni s općim ekonomskim razvojem te zemlje. Kao tipičan primjer za to možemo navesti primjer relativno niskih prinosa pšenice u SAD, samo 18,7 q/ha (1974), unatoč mogućnostima da ih povećaju. Nasuprot tome, Argentina kao nerazvijena zemlja postizava relativno visoke prinose pšenice, 16 q/ha. No, ona ih, suprotno američkom slučaju, unatoč njenim potrebama i željama, ne može povećati, budući da im nedostaju i sredstva i kadrovi. Kako u poljoprivredi općine Poreč nema takvih diskrepacija, smatramo da će nam pregled proizvodnje i prinosa moći dobro poslužiti i kao indikator ekonomskog razvoja poljoprivrede.

Uzet ćemo u obzir i sve one faktore koje smo razmatrali u ovom radu, kao osnovne preduvjete proizvodnje i prinosa. Ako promatramo proizvodnju i prinose, kao rezultante faktora proizvodnje, moći ćemo ocijeniti i važnost i djelovanje bar glavnih faktora proizvodnje, a dakako i određene ekonomsko-društvene odnose,[16] pogotovo kada znamo da za postizavanje određene proizvodnje i prinosa nisu dovoljni samo određeni faktori i proizvodni odnosi nego i njihov skladan odnos i sinhronizirano djelovanje, napose sinhronizirano djelovanje, budući da ono ovisi prije svega o subjektivnim činiocima radne snage. To je osobito važno kada govorimo o djelovanju subjektivnih činilaca u poljoprivredi općine Poreč, budući da je tu nivo proizvodnje ispod stvarnih mogućnosti, na što nas upućuje i nedovoljna suradnja kako društvenih organizacija međusobno tako i s individualnim poljoprivrednim proizvođačima.

Na kraju, svakako treba reći da i ekonomski razvoj bilo kojeg područja ili privredne grane treba promatrati i sa stajališta proizvodnje po stanovniku, budući da je ona jedan od najboljih pokazatelja ekonomskog razvoja pojedine privredne oblasti i životnog standarda stanovništva koje od nje živi. Polazeći od toga možemo slobodno reći da je poljoprivreda općine Poreč dostigla visok stupanj ekonomskog razvoja, napose u odnosu na proizvodnju po poljoprivrednom stanovniku između dva rata i u godinama poslije oslo-

---

[15] »Složenost ispitivanja ljudskih i društvenih aktivnosti vanredno je široka kada ima za objekt pojedinu pojavu za zemlju u cjelini. A kada se pak protegne na istraživanje te pojave sa teritorijalnog aspekta, tada se ta složenost višestruko multiplicira i zahtjeva obradu od strane vrlo velikog broja disciplina društvenih i prirodnih nauka.« Dr. Branko Kubović, Regionalni aspekt privrednog razvitka Jugoslavije, Zagreb 1961, str. 11.

[16] »Grupa pokazatelja (bez dohotka) za utvrđivanje razlika u stepenu privredne razvijenosti upotrebljena je kod nas prilikom analiziranja poslijeratnog privrednog razvitka narodnih republika. U podnesenoj studiji kaže se, da se »pokazuju potrebnim pomoću izvesnog adekvatnog metoda sintetski obuhvatiti i prikazati zajednički efekat delovanja raznih pojedinačnih privrednih kretanja. Za tu svrhu smatra se da ovdje može najbolje poslužiti pokazatelj o ukupnoj materijalnoj proizvodnji koji u velikoj mjeri odražava sva kretanja do kojih je došlo u privredi pojedinog područja«. Međutim, »da bi se mogla dati potpunija slika dostignutog stepena privrednog razvitka«, pokazatelj o ukupnoj materijalnoj proizvodnji dopunjen je još sa pokazateljima o: a) ukupnoj proizvodnji bez poljoprivrede, b) osnovnim sredstvima, i c) potrošnji (općoj i ličnoj).« Dr. Branko Kubović, isto djelo kao i u bilješci 15, str. 63.

bođenja. Međutim, ako ekonomski razvoj poljoprivrede ocjenjujemo prema životnom standardu poljoprivrednog stanovništva u odnosu na životni standard stanovništva drugih privrednih djelatnosti, onda vidimo da ekonomski razvoj poljoprivrede znatno zaostaje za ekonomskim razvojem ostalih privrednih djelatnosti, na što nas upućuje i to što poljoprivredno stanovništvo, a naročito omladina stalno napuštaju poljoprivrednu proizvodnju.

b) Postignuta proizvodnja i prinosi

Materijalnu osnovu navedenim pretpostavkama svakako treba tražiti prije svega u postignutoj proizvodnji i prinosima. To jasno proizlazi iz činjenice da i ekonomski razvoj nekog područja ili privredne grane valja promatrati na osnovi proizvedenih dobara i usluga koje stoje na raspolaganju stanovništva nekog područja ili privredne grane, a prema tome i ekonomski razvoj poljoprivrede općine Poreč, a to će nam najbolje pokazati konkretni pokazatelji proizvodnje i prinosa.

b_1) *po opsegu i proizvodima*

Prema već navedenim činjenicama o važnosti proizvodnje i prinosa kao pokazatelja ekonomskog razvoja i materijalne pretpostavke za podmirenje potreba stanovništva, najprije ćemo istaći proizvodnju svih važnijih proizvoda po opsegu, a zatim proizvodnju i prinose glavnih proizvoda.

Tabela 16.

PREGLED PROIZVODNJE OD 1923. DO 1972. GOD.

Vrsta proizvoda		1923. 1928.	1929.	1951.	1952.	1953.	Prosjek 1951—1954.
1. Pšenica	q	34738	36886	44117	35218	46110	53106
2. Kukuruz	q	14226	16299	26104	9491	12450	16880
3. Raž	q	454	458	...	...	...	609
4. Ječam	q	982	1068	...	...	...	2315
5. Zob	q	1374	1516	...	...	...	1150
6. Krumpir	q	70170	70110	20992	6971	14560	18986
7. Grah	q	2903	2885	...	...	...	887
8. Grašak	q	905	968	...	...	...	...
9. Kupus i kelj	q	10905	10595	...	...	...	1535
10. Luk	q	580	620	...	...	...	2487
11. Rajčice	q	6050	5885	...	...	...	2910
12. Grožđe	q	113095	113266	107404	75356	82879	100821
13. Masline	q	21583	...	7078	...	1794	7055
14. Kruške	q	468	578	260	287	368	3615
15. Jabuke	q	6	10	97	177	149	113
16. Breskve	q	181	141	326	545	574	352
17. Trešnje	q	316	276	1158	1107	1099	610
18. Bademi	q	311	230	...	...	...	303
19. Lješnjaci	q	1853	948	...	...	...	...

Nastavak tabele 16.

Vrsta proizvoda		1923. 1928.	1929.	1951.	1952.	1953.	Prosjek 1951—1954.
20. Orasi	q	206	203	122	117	302	255
21. Smokve	q	1184	399	1583	...	1141	710
22. Lucerna	q	18390	16689	...	...	...	32041
23. Djetelina	q	10582	10592	...	...	...	16577
24. Ostalo sijeno	q	46844	45940	...	...	...	50571

Izvor podataka:

— 1923—28. i 1929. Catasto agrario — 1929, Roma 1935.
— za 1951. Statistički bilten, br. 11/52 i SB, br. 12/52.
— za 1952. SB, br. 21/53. i SB, 22/53.
— za 1953. Statistički god. NR Hrvatske za 1953. godinu.
— za 1954. Statistički god. NR Hrvatske za 1954. godinu.

Vrsta proizvoda		1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	Prosjek 1960—1964.
1. Pšenica	q	59496	50085	77608	37737	67774	58540
2. Kukuruz	q	47720	32806	5449	39547	20737	29251
3. Ječam	q	2259	2834	2404	1699	1350	2110
4. Zob	q	722	2794	2029	1603	1381	1705
5. Krumpir	q	53234	42756	30207	57139	35348	43736
6. Grožđe	q	74824	43340	64379	86664	82434	70328
7. Masline	q	3985	236	5562	2562	2503	2969
8. Jabuke	q	77	90	80	134	94	97
9. Kruške	q	124	175	175	265	138	175
10. Trešnje	q	1092	1784	1067	1721	889	1311
11. Lucerna	q	24390	39554	37048	43756	45503	38030
12. Djetelina	q	15596	8404	13344	15330	19953	14525
13. Ostala djetelina	q	1443	3541	3205	4470	2649	2421

Izvor podataka: Zavod za statistiku, Rijeka.

Vrsta proizvoda		1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	Prosjek 1968—1972.
1. Pšenica	q	65473	69427	60367	60898	58640	62961
2. Kukuruz	q	59882	16714	18784	27555	36698	31927
3. Ječam	q	5292	9213	7741	3558	2384	5638
4. Zob	q	576	340	1072	1481	886	871
5. Raž	q	...	281	351	350	522	...

Nastavak tabele 16.

Vrsta proizvoda		1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	Prosjek 1968—1972.
6. Krumpir	q	60220	32300	53585	51260	54174	50308
7. Grah (zrno)	q	...	498	992	620	287	...
8. Luk crveni	q	...	...	...	2382	4415	...
9. Kupus i kelj	q	...	7112	6061	6328	4885	...
10. Rajčice	q	...	2231	5239	8697	4910	...
11. Grožđe	q	56528	92060	90299	86296	75444	80125
12. Masline	q	3327	3206	2693	2578	4103	3181
13. Jabuke	q	433	116	79	135	128	178
14. Kruške	q	290	290	378	519	414	378
15. Dunje	q	...	374	357	471	399	...
16. Šljive	q	...	158	157	157	131	...
17. Smokve	q	...	720	737	747	538	...
18. Breskve	q	...	582	791	821	856	...
19. Orasi	q	...	296	302	286	125	...
20. Trešnje	q	1268	436	1178	1372	882	1027
21. Lucerna	q	61652	50707	49583	42772	57900	52523
22. Djetelina	q	24111	24495	26353	23576	26640	25035
23. Ostalo sijeno	q	...	38550	40140	38853	48977	...

Izvor podataka:
— za 1968. i 1970—1972. Zavod za statistiku, Rijeka.
— za 1969. Republički zavod za statistiku SR Hrvatske, Poljoprivredna proizvodnja 1960—69, Dokumentacija 1969 — 53, Zagreb 1970.

Vidi se da je poslije oslobođenja došlo do znatnih promjena u proizvodnji gotovo svih proizvoda. Proizvodnja nekih je povećana, a nekih smanjena, što je vrlo važno uočiti, s obzirom na njihovu važnost za poljoprivrednu proizvodnju općine, napose kada je riječ o glavnim proizvodima, kao npr. pšenici, kukuruzu, krumpiru, grožđu i nekim drugima, budući da o njima umnogome ovisi proizvodnja i ekonomski položaj poljoprivrede općine u cjelini.

S druge strane, povećavanje ili smanjivanje proizvodnje pojedinog proizvoda, ili grupe proizvoda, svakako treba promatrati i s obzirom na komparativne prednosti koje uživa poljoprivreda općine Poreč, kako u pogledu proizvodnje tako i u pogledu plasmana, a potrebno je isto tako vidjeti radi li se o proizvodima koji poprimaju robni, pretežno robni ili pak naturalni karakter. Povećavanje ili smanjivanje proizvodnje pojedinog proizvoda, ili grupa proizvoda treba promatrati ne samo prema kvantitativnim pokazateljima nego i prema ekonomskoj važnosti koju oni imaju u prehrani stanovništva.

Tipičan je primjer za to povećavanje proizvodnje pšenice i, obratno, smanjivanje proizvodnje grožđa, osobito što se te razlike sve više produb-

ljuju i što su one, očigledno, u neskladu s prirodnim uvjetima. Jer, kao što je poznato, na području općine Poreč vladaju povoljniji prirodni uvjeti za proizvodnju grožđa nego za proizvodnju pšenice. Naravno, time ne mislimo da bi trebalo smanjiti proizvodnju pšenice, napose ako za to postoji ekonomska opravdanost, ali očito bi trebalo da proizvodnja grožđa raste brže od proizvodnje pšenice, pogotovo ako se imaju u vidu njene komparativne prednosti i veći robni karakter. Razlog je tome i što će i ubuduće porečkoj proizvodnji pšenice sigurno konkurirati jeftinija proizvodnja iz naših žitorodnih krajeva.

Slične konstatacije vrijede i za proizvodnju kukuruza, čak i više, budući da proizvodnji kukuruza još jače konkurira kukuruz iz naših žitorodnih pokrajina, u prvom redu zbog učestalih suša koje se javljaju na području općine, a naročito po njenim obalnim i priobalnim predjelima. Zato smatramo da se porečka poljoprivreda ne bi trebala orijentirati ni na proizvodnju kukuruza, jer se i on, kao i ostale žitarice, može bez većih teškoća čuvati i dopremati iz drugih krajeva naše zemlje.

Unatoč tome, iz tabele se vidi da se proizvodnja tih glavnih kultura, tj. pšenice, kukuruza i grožđa, razvija u neželjenom pravcu, tako da se proizvodnja pšenice povećala za oko 85%, proizvodnja kukuruza za oko 66%, a proizvodnja grožđa smanjila se za oko 32%. Iako ovdje ne možemo ulaziti u razloge zbog kojih dolazi do takvih kretanja u proizvodnji, ipak želimo napomenuti da je to uvjetovano ne samo ekonomsko-društvenim faktorima nego i politikom društvene zajednice prema poljoprivredi. Tako je bilo osobito u poslijeratnim godinama, kada je društvena zajednica — država, svojom politikom kondicionirala i gotovo određivala opseg proizvodnje i otkupa, osobito osnovnih poljoprivrednih prizvoda, radi osiguranja prehrane stanovništva. Već se u narednom periodu (od 1952.), pokazalo da takva politika ne stimulira poljoprivrednike da razvijaju poljoprivrednu proizvodnju. Istini za volju, to nisu učinile ni nove mjere, kooperacija općih poljoprivrednih zadruga s individualnim poljoprivrednim proizvođačima.

U kasnijim periodima glavne razloge za sporo povećavanje proizvodnje treba tražiti prije svega na tržištu, u odnosu između ponude i potražnje. U narednim godinama nedostajale su prilične količine osobito pšenice, tako da je potražnja za tim, da tako kažemo, vitalnim proizvodom u prehrani stanovništva odlučujuće utjecala na njenu proizvodnju, unatoč većim razlikama u plodnosti zemljišta između pojedinih krajeva. Isto je takvo bilo i kretanje proizvodnje raznih drugih artikala potrebnih za prehranu stanovništva, posebno kukuruza. U tom kontekstu treba promatrati i tako veliko povećanje proizvodnje pšenice u općini Poreč, a, s tim u vezi, i smanjenje proizvodnje grožđa, pogotovo ako tome dodamo i vrlo česte teškoće u plasmanu vina, do kojih je dolazilo ne samo zbog povećane proizvodnje nego i, često, zbog uvoza vina, pa i zbog pravljenja tzv. umjetnog vina.

Kako utjecaj tržišta sve više postaje odlučujući faktor poljoprivredne proizvodnje, to i razmatranje proizvodnje u općini Poreč, posebno njenih glavnih proizvoda, treba usmjeriti u tom pravcu. U općini Poreč došlo je u posljednjih petnaestak godina do vrlo dinamičnog razvoja turizma, kao jednog od vrlo značajnih konzumenata poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. S tim u vezi trebalo bi načiniti određene analize radi odabiranja glavnih pravaca proizvodnje, prije svega da se što bolje iskoristi sezonska ko-

njuktura turističke potražnje. Zato se smatra da glavne pravce porečke poljoprivrede treba tražiti prije svega u uzgoju povrtlarskih i voćarskih kultura, iako treba voditi računa da se njihov uzgoj uklapa u prirodne i u tržišne uvjete proizvodnje.

Treba istaći da i proizvodnja krmne mase — sijena, poprima sve veću važnost kao baza za uzgoj stoke, odnosno proizvodnje mesa i mlijeka, jer se tako može podmiriti deficit tih proizvoda i osigurati buduća opskrba tržišta tim artiklima. Osim toga, većim uzgojem stoke racionalno će se iskoristiti sve veće površine pod travom.

S druge strane, paralelno s takvim kretanjem opsega proizvodnje treba istaći i kretanje prinosa po jedinici površine, čokotu loze, stablu voćke i sl., kako bi se istaknulo povećanje prinosa i prednosti koje ima porečka poljoprivreda u proizvodnji pojedinih proizvoda, naročito kad je u pitanju robna proizvodnja, budući da niži troškovi proizvodnje predstavljaju jedan od najvažnijih faktora konkurentne sposobnosti na tržištu. No, budući da se ovdje ne možemo upuštati u prikazivanje prinosa svih prikazanih proizvoda, morat ćemo se zadovoljiti da to učinimo samo za najvažnije i najglavnije kulture.

Poslije oslobođenja povećan je prinos kod svih proizvoda, osim kod grožđa. To je jedan od najboljih dokaza postignutog stupnja ekonomskog razvoja porečke poljoprivrede, posebno u odnosu na njezin ekonomski razvoj između dva rata. Posebno je to važno i zato što je veća proizvodnja postignuta kod najvažnijih poljoprivrednih kultura, kao npr. pšenice, kukuruza i krumpira. Jedino veća proizvodnja, postignuta povećavanjem prinosa, može biti konkurentna na tržištu i udovoljiti sve većoj potražnji, pogotovo što troškovi proizvodnje, u pravilu, uvijek rastu sporije od povećanja prinosa — iako ih treba stalno uspoređivati s relativnim padom troškova proizvodnje ostalih krajeva naše zemlje. Nasuprot tome, niski prinosi, u pravilu, uvijek koincidiraju i sa zaostajanjem poljoprivredne proizvodnje, što nam potvrđuje i primjer zaostajanja poljoprivredne proizvodnje u općini Poreč, iz kojeg se vidi da su se, na primjer, i prinosi kukuruza kretali od samo 3,0 q/ha u 1952. godini, 2,2 q/ha u 1962. godini, 5,2 q/ha u 1969. godini itd., sve do 19,9 q/ha u 1960. godini, 27,2 q/ha u 1968. itd. Istina, na području općine Poreč ne vladaju najpovoljniji prirodni uvjeti za uzgoj te kulture. To najbolje znaju naši poljoprivrednici, jer su sušna razdoblja u toku ljeta jedan od glavnih uzroka i niskim prinosima i velikim oscilacijama u poljoprivrednim ljetinama, pogotovo kukuruza. Ipak, unatoč tome, interesantno je napomenuti da su jedino površine pod kukuruzom poslije oslobođenja veće nego za vrijeme između dva rata. Glavne razloge za to treba tražiti s jedne strane u nižim troškovima proizvodnje nego što su troškovi pšenice, a s druge strane u relativno povoljnim cijenama i mogućnostima plasmana, i to kako na tržištu tako i uzgajanjem stoke, odnosno proizvodnjom mesa i mlijeka.

I prinosi krumpira znatno su veći nego između dva rata. Međutim, i za njihove oscilacije vrijedi isto kao i za prinose kukuruza, budući da i krumpir raste u toku ljetnih mjeseci, kada je suša čest »gost« na području Poreštine, osobito u njenim obalnim predjelima. To znači da su i prinosi krumpira veći u godinama kada su veći i prinosi kukuruza, a manji u godinama kada su manji i prinosi kukuruza.

Tabela 17.

POŽETE POVRŠINE, PRINOSI I PROIZVODNJA GLAVNIH PROIZVODA

Godina	Pšenica			Kukuruz		
	požeta površina u ha	prirod		požeta površina u ha	prirod	
		po ha mtc	ukupno mtc		po ha mtc	ukupno mtc
1923—1928.	3474	10,0	34738	1095	7,7	14226
1929.	3470	10,6	36886	1717	9,5	16299
Ø 1951—1954.	4260	10,5	44637	2712	6,0	16231
Ø 1960—1964.	4251	13,8	58540	2357	12,4	29252
Ø 1968—1972.	3556	17,7	62966	2436	13,1	31930

Godina	Krumpir			Grožđe		
	ubrana površina u ha	prirod		rodnih čokota u tisuć.	prirod	
		po ha mtc	ukupno mtc		po čokotu — kg	ukupno mtc
1923—1928.	1240	56,0	70170	17700	0,64	113095
1929.	1162	60,3	70110	16455	0,69	113266
Ø 1951—1954.	432	40,1	17325	18887	0,47	87910
Ø 1960—1964.	891	49,1	43737	12743	0,55	70328
Ø 1968—1972.	572	66,9	50308	12121	0,66	80125

Izvor podataka: kao u prethodnim tabelama.

Ipak treba razlikovati uzgoj i proizvodnju krumpira od uzgoja i proizvodnje kukuruza, jer je opskrbljenost tržišta kukuruzom gotovo uvijek dovoljna, dok je opskrbljenost tržišta, osobito mladim krumpirom, za vrijeme turističke sezone redovito nedovoljna.

Prinosi grožđa, ostali su, manje-više, na nivou prinosa između dva rata. Istina, prinosi društvenog sektora znatno su veći od prinosa individualnog sektora, ali, uzevši u cjelini, prinosi su niski. To se slaže i s osjetnim smanjivanjem proizvodnje grožđa, iako je do toga došlo i zbog priličnog smanji-

vanja broja čokota. Jedina povoljna okolnost, ako je tako možemo nazvati, jeste činjenica što postoji opravdana sumnja da statistička evidencija neke vinograde vodi kao aktivne (rodne), iako oni već odavno to nisu ili uopće više ne postoje. No i to može samo ublažiti stvarno stanje na terenu, ali nemože umanjiti nepovoljnu situaciju (smanjena proizvodnja, niski prinosi, manji broj čokota itd.), pogotovo što je Poreština, odnosno porečka poljoprivreda, odavna poznata po proizvodnji grožđa i po proizvodnji kvalitetnih vina, kao npr. malvazije, borgonje i drugih.

b_2) *po sektorima vlasništva*

Budući da su proizvodnja i prinosi najbolji pokazatelji ekonomskog razvoja poljoprivrede, to će nam pregled proizvodnje po sektorima vlasništva umnogome pomoći da ocijenimo i ekonomski razvoj pojedinog sektora. To je važno i zbog uloge koju ima društveni sektor u socijalističkom preobražaju poljoprivrede i sela, što proizlazi i iz Rezolucije VIII kongresa SK Jugoslavije, u kojoj se, između ostaloga, kaže: »Za brži razvoj poljoprivrede nužno je potrebno obezbediti brži razvoj poljoprivredne proizvodnje i njenu intenzifikaciju unapređenjem i razvojem društvenog sektora i širenjem kooperacije sa individualnim poljoprivrednim proizvođačima.«[17] To znači da je brzi razvoj poljoprivrede vezan u prvom redu za brzi razvoj društvenog sektora, mada se istovremeno ističe potreba uključivanja individualnih poljoprivrednih proizvođača u taj proces kooperacijom.

Osim toga, promatranjem proizvodnje i prinosa po sektorima vlasništva, moći ćemo ocijeniti i važnost pojedinog sektora ne samo u ukupnoj nego i u robnoj proizvodnji, jer proizvodnja društvenog sektora poprima robni karakter u cjelini, a proizvodnja individualnog sektora samo jednim svojim dijelom.

Na kraju, promatranje proizvodnje i prinosa po sektorima vlasništva vrlo je važno i zbog velikih razlika koje postoje u proizvodnji i požetim površinama po glavnim kulturama između pojedinog sektora. Zapravo, tek tako zaokružen pregled proizvodnje i prinosa omogućit će nam da utvrdimo ne samo količinske odnose između društvenoga i individualnog sektora nego, na određeni način, i društveno-ekonomske.

Iako društveni sektor postiže znatno veće prinose od individualnoga, time ne možemo biti zadovoljni, prije svega zbog njegove relativno male proizvodnje, a zatim i zbog vrlo ograničenog asortimana, pogotovo što se tu ne radi ni o kakvoj užoj specijalizaciji proizvodnje, nego, manje-više, o tendenciji stagnacije, pa i opadanja proizvodnje, što se negativno odražava na ukupnu proizvodnju i na kooperaciju s individualnim poljoprivrednim proizvođačima. Ima slučajeva zapuštanja i napuštanja proizvodnje i na vlastitim površinama, a da ne govorimo o nezainteresiranosti da se organizira proizvodnja na napuštenim i neobrađenim površinama individualnog sektora. Istina, određene uzroke tome treba tražiti i u široj društvenoj zajednici, posebno kada je riječ o politici prema poljoprivredi, ali očito i u nepovoljnom kretanju proizvodnje društvenog sektora, osobito nakon integracije s hotelsko-turističkim poduzećima »Plava laguna« u Poreču. Zbog tog »povlačenja« u sebe i prema integriranom poduzeću, »Plavoj laguni«, nameću se određena pitanja i alternative, naime, kako provoditi socijalizaciju poljo-

[17] Dr. Vladimir Stipetić, isto djelo kao i pod bilješkom 10.

Tabela 18.

PROIZVODNJA PO SEKTORIMA VLASNIŠTVA
1968—1972. GOD.

Vrsta proizvoda	Sektor vlasništva		1968.	1969.	1970.	1971.	1972.	∅ 1968—1972.	∅ Struktura 1968—1972.
1. Pšenica	D	q	13352	12149	8572	4483	—	9639	100,0
	I	q	52121	57278	51795	56415	58640	55249	14,9
	U	q	65473	69427	60367	60898	58640	64888	85,1
2. Kukuruz	D	q	—	—	—	—	—	—	100,0
	I	q	59882	63036	18784	27555	36608	41191	—
	U	q	59882	63036	18784	27555	36608	41191	100,0
3. Ječam	D	q	3500	6926	5595	1205	168	3475	100,0
	I	q	1792	2287	2146	2353	2216	2159	61,7
	U	q	5292	9213	7741	3558	2384	5634	38,3
4. Krumpir	D	q	200	—	—	—	144	172	100,0
	I	q	60030	32270	53585	51260	54030	50235	0,3
	U	q	60230	32270	53585	51260	54174	50407	99,7
5. Rajčica	D	q	...	...	370	5157	1200	3343	100,0
	I	q	...	...	4869	3540	3710	4039	45,3
	U	q	...	...	5239	8697	4910	7382	54,7
6. Kupus i kelj	D	q	...	...	96	1223	1250	856	100,0
	I	q	...	...	5965	5105	3635	4902	14,9
	U	q	...	...	6061	6328	4884	5758	85,1
7. Grožđe	D	q	6821	12380	19070	9576	9867	11543	100,0
	I	q	49707	79680	71229	76720	65577	68582	14,4
	U	q	56528	92060	90299	86296	75444	80125	85,6
8. Maslina	D	q	...	615	553	758	1207	784	100,0
	I	q	...	2591	2140	1820	2896	2361	24,9
	U	q	...	3206	2693	2578	4103	3145	75,1
9. Kruške	D	q	94	...	250	360	226	232	100,0
	I	q	200	...	128	159	188	168	58,0
	U	q	290	...	378	519	414	400	42,0
10. Lucerna	D	q	...	7032	8423	4602	6075	6533	100,0
	I	q	...	43675	41160	38170	51825	43707	13,0
	U	q	...	50707	49583	42772	57900	50240	87,0
11. Livade i pašnjaci	D	q	...	12657	12990	11555	15429	13156	100,0
	I	q	...	25890	27150	27298	33548	28471	31,6
	U	q	...	38547	40140	38853	48977	41627	68,4

Izvor podataka:
— za 1968. i 1970—1972. Saopćenja Zavoda za statistiku, Rijeka.
— za 1969. Dokumentacija 1969, br. 36 i 47, Zavod za statistiku SR Hrvatske.

Tabela 19.

POŽETA POVRŠINA, PRINOSI I PROIZVODNJA PO SEKTORIMA VLASNIŠTVA 1968—1972. GOD.

Sektor vlasništva	Pšenica			Grožđe		
	požeta površina u ha	prirod		rodnih čokota u tisuć.	prirod	
		po ha q	ukupno q		po čokotu kg	ukupno q
A. *Proizvodnja*						
Društveni	334	23,1	7711	1201	0,96	11542
Individualni	3221	17,2	55242	10915	0,62	67983
Ukupno	3555	17,7	62953	12116	0,66	79525
B. *Struktura*						
Društveni	9,4	—	12,2	10,0	—	14,5
Individualni	90,6	—	87,8	90,0	—	85,5
Ukupno	100,0	—	100,0	100,0	—	100,0

Izvor podataka: prema podacima u ovom radu i autorov obračun.

privredne proizvodnje ako između društvene zajednice i individualnoga poljoprivrednog proizvođača nema aktivnosti društvenog sektora, odnosno društvene poljoprivredne organizacije kao nosioca tog procesa, dapače, nema ni daljega razvijanja kooperacijskih odnosa između društvene poljoprivredne organizacije i individualnih poljoprivrednih proizvođača, što je značajan faktor bržeg razvoja poljoprivredne proizvodnje.

c) Proizvodnja po stanovniku

Kao što smo već istakli, svaka je proizvodnja namijenjena stanovništvu, ljudima, pa i stupanj ekonomskog razvoja bilo kojeg privrednog područja valja ocjenjivati u prvom redu prema količini proizvodnje po stanovniku. Istina, ni iz toga odnosa ne vidi se kako ta proizvodnja zadovoljava sve potrebe stanovništva, posebno kada je riječ o onom dijelu proizvodnje koji poprima robni karakter i razmjenom zadovoljava potrebe stanovništva. Međutim, veća količina proizvodnje (po stanovniku), u pravilu, uvijek omogućava i bolje zadovoljavanje ostalih potreba za industrijskim proizvodima. Stoga smatramo da će nam pregled proizvodnje po poljoprivrednom stanovniku pomoći da još bolje utvrdimo stupanj ekonomskog razvoja poljoprivrede u cjelini.[18]

[18] U knjizi: »Teorija privrednog razvoja u socijalizmu«, Beograd 1964, dr. Radmila Stojanović na str. 10, u glavi II. pod naslovom: »Merilo dostignutog stepena privrednog razvoja«, između ostalog kaže: »Uglavnom se može reći da danas postoje kao vladajuća dva osnovna merila dostignutog stepena privrednog razvoja, odnosno rasta: prvi je ukupan obim materijalne proizvodnje, tj. društveni proizvod, a drugi je ukupna novostvorena vrednost, tj. nacionalni dohodak u posmatranom periodu.« Na strani 14 istog djela ističe: »Treba, međutim, navesti na kraju ovog izlaganja i tu činjenicu da mnogi ekonomisti smatraju da je kretanje ukupne društvene proizvodnje (a to važi i za kretanje nacionalnog dohotka) nedovoljno određeno čak i kao najopštije merilo privrednog razvoja ako se ne stavi u odnos sa brojem stanovnika zemlje koja je predmet proučavanja.«

Tabela 20.

PROIZVODNJA PO STANOVNIKU (UKUPNO) I PO POLJOPRIVREDNIKU (U KG)

Naimenovanje		1929.	1961.	1971.
1. Pšenica	— po stanovniku kg ukupno	130	228	354
	— po poljoprivredniku	167	420	850
2. Kukuruz	— po stanovniku kg ukupno	58	184	160
	— po poljoprivredniku	74	276	384
3. Krumpir	— po stanovniku kg ukupno	248	237	298
	— po poljoprivredniku	318	358	715
4. Grožđe	— po stanovniku kg ukupno	400	240	500
	— po poljoprivredniku	515	364	1200
	Indeks 1929 = 100			
1. Pšenica	— po stanovniku kg ukupno	100,0	175,0	270,2
	— po poljoprivredniku	100,0	250,2	510,0
2. Kukuruz	— po stanovniku kg ukupno	100,0	317,5	270,6
	— po poljoprivredniku	100,0	370,4	520,0
3. Krumpir	— po stanovniku kg ukupno	100,0	95,6	120,0
	— po poljoprivredniku	100,0	111,6	230,2
4. Grožđe	— po stanovniku kg ukupno	100,0	60,0	125,0
	— po poljoprivredniku	100,0	70,6	232,8

Izvor podataka: autorov obračun prema podacima (za proizvodnju) iz rada i prema odgovarajućim popisima stanovništva.

Prema porastu proizvodnje po stanovniku, vidi se da je porečka poljoprivreda poslije oslobođenja dostigla vrlo visok stupanj ekonomskog razvoja, pa tako i visok porast životnog standarda poljoprivrednog stanovništva, pogotovo ako tome dodamo i ostale usluge i dobra, kao npr. struju, vodu, asfaltne putove i sl., koja danas uživaju i poljoprivrednici na selu. To najbolje potvrđuje povećanje proizvodnje po poljoprivrednom stanovniku poslije oslobođenja, npr. pšenice za 5,1 puta, kukuruza za 5,2 puta, krumpira za 2,3 puta, grožđa za 2,3 puta itd. Tako je došlo i do skokovitog povećanja životnog standarda poljoprivrednog stanovništva, pogotovo što navedeni proizvodi predstavljaju glavne proizvode porečke poljoprivrede.

No, ako to povećanje proizvodnje promatramo sa stajališta suglasnosti proizvodnje s prirodnim uvjetima, onda treba reći da ona nije u svemu kongruentna s prirodnim uvjetima. Dapače, te se razlike još više ističu i zbog znatno sporijeg rasta proizvodnje grožđa (po stanovniku), nego, npr., proizvodnje pšenice i kukuruza, mada time ne mislimo umanjivati važnost postignute proizvodnje pšenice i kukuruza (po stanovniku), napose kada je riječ o povećanju proizvodnje pšenice, s obzirom na njenu deficitarnost sve do prije nekoliko godina. Ali tako velik raskorak između velikog povećanja proizvodnje pšenice i kukuruza (po stanovniku) i malog povećanja proizvodnje grožđa (po stanovniku) očito se negativno odražava na poljoprivrednu proizvodnju i na brži razvoj poljoprivrede općine uopće.

Kao što smo već istakli, glavni je razlog tako velikom zaostajanju proizvodnje grožđa prije svega tržište, a to znači teškoće u plasmanu i niskim cijenama grožđa i vina. Ali uzroke treba tražiti i u činjenici što proizvodnja grožđa, zbog velikog angažiranja radne snage, postaje sve skuplja, te što se radna snaga često ne može naći ni za veliku nadnicu. Proizvodnja grožđa postaje sve skuplja i zbog visokih troškova održavanja starih vinograda, a da ne govorimo o troškovima pri podizanju novih i za njihov uzgoj do pune rodnosti, što također negativno utječe na povećavanje proizvodnje i prinosa.

6. KOOPERACIJA IZMEĐU DRUŠTVENOGA I INDIVIDUALNOG SEKTORA

a) Zajednički interes — osnovni preduvjet kooperacijskih odnosa

Odavna su ljudi uvidjeli da je grupa znatno jača i sposobnija da pribavi (proizvodi) sredstva za život nego kad to čini pojedinac svaki za sebe.[19] Ta je spoznaja bila jedan od osnovnih razloga za udruživanje ljudi još u davnoj prošlosti,[20] a naročito pri obavljanju većih i težih radova. Najbolje nam to potvrđuju i velike građevine koje su podignute i u Istri, kao npr. Arena i Augustov hram u Puli, Forum, Hram i Eufrazijeva bazilika u Poreču i druge. One se ne bi bile podigle bez velikog broja udruženih ruku, pogotovo ne s onim sredstvima kojima je tada raspolagalo istarsko stanovništvo.[21]

Treba reći da je ekonomski interes glavna i najjača osnovna snaga svakog udruživanja. Uvijek do slabljenja interesa za udruživanje dolazi kada među članovima društva nastupa podvajanje ekonomskog interesa: pogotovo kada je to posljedica podvajanja vlasništva nad sredstvima za proizvodnju i proizvedenim dobrima, a naročito sve veće koncentracije vlasništva, kako nad sredstvima za proizvodnju tako i nad proizvedenim dobrima. Razlika u interesima među proizvođačima očito ima i danas, i u našim društveno-ekonomskim odnosima, a naročito između društvenoga i individualnog sektora. Stoga ističemo da je zajednički interes jedan od osnovnih preduvjeta i za brži razvoj kooperacijskih odnosa između društvenoga i individualnog sektora na području općine Poreč.

Ekonomski interes najjači je motiv svake suradnje (kooperacije) među ljudima proizvođačima. Da je to točno govore nam i brojni primjeri protivljenja radnika ne samo da surađuju i da se udružuju nego i da primje-

---

[19] »Kao što se napadačka snaga konjaničkog eskadrona ili otporna snaga pješadijskog puka bitno razlikuje od sume napadne i obrambene moći koju svaki konjanik i pješak pojedinačno razvija, tako se i zbroj mehaničkih snaga izoliranih radnika razlikuje od društvene snage koja se razvija kad mnoge ruke istovremeno učestvuju u istoj nepodijeljenoj operaciji, na pr. kad treba podići kakav teret, okrenuti kakvu ručicu ili odstraniti kakvu smetnju.« Karl Marks, Kapital, I. svezak, izdanje »Kultura«, Zagreb 1947, str. 273 i 274.

[20] »Da bi sabrali plodove u šumi, ulovili ribu u vodi, sagradili kakvo prebivalište, ljudi su morali da rade zajednički, ako nisu hteli da postanu žrtva gladi, divljih zveri ili susednih zajednica. Zajednički rad vodi zajedničkoj svojini na sredstva za proizvodnju, kao i na proizvedena dobra.« K. V. Ostrovitijanov, Kratak pregled ekonomike pretkapitalističkih formacija, izdanje »Kultura««, Beograd 1948, str. 14.

[21] »Djelovanje jednostavne kooperacije kolosalno se pokazuje u divovskim djelima starih Azijaca, Egipćana, Etrušćana itd.« Karl Marks, isto djelo, str. 281.

njuju novu tehniku i tehnologiju u procesu proizvodnje. Marks kaže: »Trebalo je vremena i iskustva dok je radnik naučio da razlikuje stroj od njegove kapitalističke primjene i da svoje napade ne uspravi protiv materijalnog sredstva za proizvodnju već protiv društvenog oblika njegova iskorištavanja.«[22]

To je valjalo istaći i radi toga što u našim, socijalističkim društveno-ekonomskim odnosima ne bi trebalo biti takvih proturječnosti, pogotovo kada je riječ o suradnji i zajedničkom interesu među subjektima u proizvodnji. Međutim, i u našim odnosima ima razlika u ekonomskim interesima među svim subjektima, a naročito između društvenoga i individualnog sektora. Štoviše, oni se vrlo sporo usklađuju, a ponekad i zaoštravaju, bez obzira na ekonomske interese. Otuda nije nikakva slučajnost što i u našim odnosima privređivanja ima nelojalne konkurencije, neopravdanog nabijanja cijena, krivog deklariranja robe itd. Dapače, toga će sigurno biti i ubuduće, a naročito dok ekonomski interes bude ostvarivao svaki subjekt za sebe, bez suradnje i dogovaranja s drugima.[23] U nastojanju da se suradnja između društvenoga i individualnog sektora poboljša, poduzete su i određene inicijative: ugovaranje proizvodnje za potrebe otkupa uopće, uključivanje individualnih poljoprivrednika u proizvodnju (npr. u proizvodnju mesa, napose pilića), kreditiranje i obavljanje određenih radova (rigolanje) pri podizanju novih vinograda itd. Takve intencije proizlaze i iz zakona o udruživanju poljoprivrednika, pogotovo kada je riječ o zajedničkom interesu, odnosno dohotku i njegovoj raspodjeli, a upravo zajednički interes osnovni je preduvjet za uspostavljanje i učvršćivanje novih kooperacijskih odnosa. Takav oblik kooperacije (otkupa) postaje sve značajniji za individualne poljoprivredne proizvođače, budući da su manje mogućnosti plasmana izvan društvenog sektora, a osiguran plasman poljoprivrednih proizvoda predstavlja jedan od najjačih faktora bržeg razvoja poljoprivredne proizvodnje. Međusobna suradnja u proizvodnji i poslovanju stvara zajednički interes kao osnovni preduvjet svake kooperacije.

b) Oblici kooperacije i njihova važnost

Iako je ekonomski interes, nesumnjivo, jedan od najjačih motiva i činilaca svake kooperacije, i oblici kooperacije, preko kojih se on ostvaruje, također su vrlo važne komponente kooperacijskih odnosa, osobito kod nas, budući da to nije samo kooperacija između dvaju ili više partnera, nego i kooperacija između poljoprivrednih organizacija društvenog sektora i individualnih poljoprivrednika privatnog sektora. Dobro odabran oblik kooperacije može osigurati uspostavljanje novih kooperacijskih odnosa, jednaka prava i obaveze svih partnera kooperacije i mogućnost ostvarivanja većeg dohotka. Gotovo svakoj suradnji odgovara određen oblik kooperacije. Postojali su razni oblici suradnje među našim seljacima u Istri još u davnoj prošlosti, posebno među seljacima Hrvatima u borbi za ekonomska i nacio-

[22] Karl Marks, Kapital, I. svezak, izdanje »Kulture«, Zagreb 1947, str. 368.

[23] Kako kaže E. Kardelj u knjizi: »Problemi socijalističke politike na selu«, Kultura, Beograd 1959, na str. 179: »Niko ne može biti zainteresiran za to da seljaka prinudi da uđe u ekonomske odnose koji daju slabije ekonomske rezultate nego njegovo sopstveno gazdinstvo. Zato je do određenog stepena seljakov ekonomski interes ujedno i regulator rentabilnosti i ekonomske opravdanosti određenih ekonomskih odnosa između socijalističkog sektora i seljaka.«

nalna prava. S tim je u vezi osnivanje prvih kreditnih zadruga još potkraj prošlog stoljeća, tzv. posujilnica, koje su imale za cilj da pomognu našim seljacima u borbi za ekonomsku sigurnost. Prva takva zadruga osnovana je u Kašteliru već 1899, druga u Višnjanu također 1899, treća u Baderni 1900, četvrta u Vabrigi 1902. i peta u Fuškulinu 1907.[24]

Razvoj tih zadruga i potrebe seljaka za nabavom reprodukcijskog materijala, kao npr. sumpora, modre galice, mineralnoga gnojiva i drugoga, ubrzali su osnivanje i nabavno-prodajnih odjela. Sve veća potražnja seljaka za raznim drugim robama, nametnula je potrebu da ti odjeli postanu samostalne nabavljačko-potrošačke zadruge. Prva takva nabavljačko-potrošačka zadruga osnovana je u Baderni 1900, druga u Poreču 1903. i treća u Višnjanu 1910. godine.

Prvi svjetski rat 1914—1918. prekinuo je dalje formiranje novih zadruga i sav značajniji rad postojećih. Tek poslije završetka rata ponovno je oživio rad zadruga, ali takve zadruge i suradnja među seljacima, napose među hrvatskima, nije odgovarala talijanskim vlastima. Zato su ih talijanske vlasti ubrzo likvidirale.

Koliko su spomenute zadruge i suradnja među našim seljacima ostavile pozitivnih iskustava, najbolje nam pokazuje njihovo udruživanje u zadruge odmah poslije oslobođenja. Već 1946. godine u Istri djeluje pet seljačkih radnih zadruga, među kojima i jedna u općini Poreč. Prema podacima o razvoju zadrugarstva u općini Poreč već je koncem 1947. godine u općini Poreč djelovalo 13 zadruga, i to devet seljačkih nabavljačko-potrošačkih zadruga, tri seljačke radne zadruge i jedna vinarsko-vinogradarska. Zbog pozitivnih iskustava te suradnje broj zadruga se stalno povećava u slijedećim godinama, tako da već 1950. godine na području općine Poreč djeluje 10 općih poljoprivrednih zadruga i 24 seljačke radne zadruge, u kojima je bilo uključeno 793 domaćinstva s ukupno 3.185 članova. Time je bilo obuhvaćeno oko 23% poljoprivrednih površina i oko 22% poljoprivrednog stanovništva.[25]

No, već u narednom periodu njihov se broj naglo reducira, tako da od početka 1964. godine na području općine Poreč djeluje samo jedna poljoprivredna organizacija, u početko kao PK Poreč, a danas u sastavu hotelsko-turističkog poduzeća »Plava laguna«. Polazeći od cilja te posljednje reorganizacije, odnosno integracije općih poljoprivrednih zadruga s PK-om Poreč, ona je bila korisna, jer je omogućavala bolje iskorištavanje sredstava za proizvodnju, zajedničkih službi i kadrova PK-a, a pružala je i bolje mogućnosti plasmana. Ondašnje poljoprivredne zadruge bile su male i razdijeljene u male organizacije, pa su slabo mogle plasirati svoje proizvode i ostvariti veći dohodak i akumulaciju, osobito u godinama prije privredne reforme 1965, kada su cijene poljoprivrednih proizvoda bile vrlo niske. Upravo niske cijene poljoprivrednih proizvoda bile su jedan od glavnih razloga što su mnoge ondašnje poljoprivredne zadruge bile slabo zainteresirane za proizvodnju, kako na vlastitom zemljištu tako i u kooperaciji s individualnim poljoprivrednicima. Drugi razlog za integraciju bio je u tome što se ondašnje poljoprivredne zadruge nisu mogle boriti sa sve jačom konkurencijom na tržištu i treće, što su gotovo sve ondašnje zadruge, manje-

[24] Dinko Foretić, Zadrugarstvo Istre, Zagreb 1951, str. 19—21.

[25] Dinko Foretić, isto djelo kao i u bilješci 24, str. 45 i 69.

-više, životarile na granici rentabilnosti, pa je jedino jedna veća integracija mogla poboljšati uvjete proizvodnje i poslovanja društvenog sektora u cjelini.

Treba, međutim, reći da je ondašnja integracija općih poljoprivrednih zadruga s PK-om bila umnogome implicirana i stanjem u zadrugama, osobito u pogledu raspodjele dohotka na fondove zadruge i raspodjele osobnih dohodaka, što je utjecalo i na proizvodnju, te tako ugrožavalo i sam opstanak zadruge. U takvoj situaciji sve su se više očitovale razlike između interesa zadruge i pojedinih grupa i članova zadruga, pogotovo kada osobni dohodak pojedinca ili grupe nije ovisio samo o uloženom radu i postignutim rezultatima rada nego i o raznim drugim okolnostima. Takvi su odnosi u zadrugama nametali i nove oblike organizacije rada, pa tako i integraciju s poljoprivrednim kombinatom, ponajprije zato da se prevlada postojeće stanje i proturječnosti, zatim da se omogući dalja suradnja na novim osnovama i da se omogući bolji razvoj poljoprivredne proizvodnje.

c) Društveni sektor, njegovo formiranje i uloga u socijalističkom preobražaju poljoprivrede

Formiranje društvenog sektora u poljoprivredi, odmah poslije oslobođenja, imalo je presudnu važnost za socijalistički preobražaj poljoprivrede.[26] Tim su formiranjem ukinuti kapitalistički odnosi i u poljoprivredi, a proizvodnja je zasnovana na novim organizacijsko-tehničkim i ekonomsko-društvenim odnosima; pri tome su aktivirane sve društveno-ekonomske snage. Ako pogledamo proizvodne odnose koji su vladali u poljoprivredi općine Poreč prije agrarne reforme i formiranja društvenog sektora, vidjet ćemo da su sve do oslobođenja vlasnici krupnih gospodarstava (od 50 do 1.000 i više ha površine), njih samo oko 0,8 držali u svom vlasništvu čak 23,3% od ukupnih poljoprivrednih površina, dok su vlasnici sitnih i malih gospodarstava (do 3 ha površine), njih oko 58%, imali samo oko 14% poljoprivrednih površina.

Nakon agrarne reforme i stvaranja novih agrarnih odnosa (ograničavanja veličine gospodarstva na samo 10 ha obradive površine), situacija se bitno izmijenila u korist sitnih, malih i srednjih gospodarstava. Ukidanjem krupnih gospodarstava i proglašavanjem načela da »zemlja pripada onima koji je obrađuju«,[27] bitno su se izmijenili ne samo odnosi vlasništva nad zemljištem nego i društveno-ekonomski odnosi u poljoprivredi uopće. Do kakvih je promjena došlo, koliko je i kakvih površina oduzeto od bivših vlasnika zemlje i veleposjednika i po kojim osnovama, vidjet ćemo iz tabele 21. na 162. stranici.

Tako velike količine zemljišta (oko 39% od ukupnih poljoprivrednih površina) koje su zahvaćene agrarnom reformom, najbolje pokazuju kakvi su bili proizvodni (vlasnički) odnosi u poljoprivredi općine između dva rata. Naravno, sve to zemljište nije ušlo u društveni fond, već samo jedan njegov dio, ukupno 4.599 ha ili 53,5% od zemljišta zahvaćenog agrarnom reformom.

---

[26] »Prema tome, ono što je učinjeno agrarnom reformom za obnovu i reorganizaciju poljoprivrede, bilo je tek prvi korak, prva mjera na putu, koji se ima prijeći, da bi se u poljoprivredi izradio socijalistički sistem proizvodnje i gospodarenja.« M. Mirković, Ekonomika agrara FNRJ, Zagreb 1950, str. 48.

[27] Mijo Mirković, isto djelo kao i u bilješci 26, str. 43.

Tabela 21.

PODACI O ODUZETOM I RASPOREĐENOM ZEMLJIŠTU PREMA AGRARNOJ REFORMI (U HA)

Kategorija zemljišta	Dodijeljena površina privatnim interesentima po osnovi				Dobiveni višak koji je ušao u zemljišni fond po osnovi				Ukupno
	kolonata	napoličara	dražbe	ukupno	kolonata	napoličara	dražbe	ukupno	
1. Oranica	599	316	221	1136	743	268	35	1046	2182
2. Vrt	574	169	234	977	20	75	20	115	1092
3. Vinograd	325	304	303	932	630	116	57	803	1735
4. Livada	85	34	56	175	30	10	12	52	227
Obradiva površina	1583	823	814	3220	1423	469	124	2016	5236
5. Pašnjak	309	111	144	564	118	—	40	158	722
Poljoprivredna površina	1892	934	958	3784	1541	469	164	2174	5958
6. Šuma	1098	183	274	1555	1303	90	114	1507	3062
Ukupno	2990	1117	1232	5339	2844	559	278	3681	9020
7. Eksproprirano zemljište	—	—	—	—	—	—	—	918	918
Sveukupno	2990	1117	1232	5339	2844	559	278	4599	9938

Izvor podataka: Mato Pavlović, Agrarna reforma u Istri od godine 1946—1948. Rad JAZU, knjiga 288, str. 204, Zagreb 1952.

Drugi dio, tj. 5.339 ha ili 46,5%, podijeljeno je individualnim poljoprivrednicima. I te su količine imale veliku važnost u mijenjanju društveno-ekonomskih odnosa i u organizaciji krupnih gospodarstava na novim, socijalističkim odnosima, jer je to zemljište postalo osnova za socijalistički preobražaj poljoprivrede i sela. Novoformirana socijalistička gospodarstva postala su najjača materijalna i društvena osnova za uključivanje ostalih seljaka u društvenu proizvodnju raznim oblicima suradnje i udruživanja. Kao što je poznato, to se, osobito u godinama poslije oslobođenja, ostvarivalo formiranjem raznih tipova zadruga i suradnje između društvenoga i individualnog sektora. No taj proces nije uvijek tekao u željenom pravcu, osobito kada su u odnose privređivanja počeli jače prodirati tržišni odnosi. Otuda onolike reorganizacije i redukcije broja poljoprivrednih zadruga, i konačno svođenje društvenog sektora na jednu jedinu poljoprivrednu organizaciju. Iako je na tom putu bilo raznih teškoća i proturječnosti, to ne može biti opravdanje za pad suradnje između društvenoga i individualnog sektora, pogotovo kada je riječ o socijalističkom preobražaju poljoprivrede. Ističemo to stoga što se

bivši PK Poreč, nakon integracije s hotelsko-turističkim poduzećem »Plava laguna« u Poreču, znatno više okrenuo prema poduzeću s kojim se integrirao nego prema proizvodnji i problemima poljoprivrede.

Time ne mislimo umanjiti sve one pozitivne rezultate koji su postignuti integracijom općih poljoprivrednih zadruga s poljoprivrednim kombinatom 1963. godine i poljoprivrednog kombinata s hotelsko-turističkim poduzećem »Plava laguna« u Poreču 1970. godine. To bi bilo u suprotnosti s tvrdnjom o prednostima proizvodnje suradnjom i udruživanjem. Ipak želimo istaći da integracijom poljoprivrednog kombinata s hotelsko-turističkim poduzećem »Plava laguna« nije smjelo doći do pada suradnje društvenog s individualnim sektorom. Dapače, to je trebalo ojačati suradnju između društvenoga i individualnog sektora, osobito zbog znatno većih mogućnosti plasmana svih viškova poljoprivredno-prehrambenih proizvoda individualnih poljoprivrednika, kao jednoga od najjačih faktora kooperacije između društvenih gospodarstava i individualnih poljoprivrednih proizvođača. Društveni bi se sektor trebao više angažirati u kooperaciji s individualnim sektorom i u rješavanju svih drugih poljoprivrednih problema na području općine, posebno danas, kada su uvjeti privređivanja, i društveni (Ustavne promjene, Zakon o udruživanju u poljoprivredi itd.) i ekonomski (mogućnosti plasmana u turističku privredu) znatno povoljniji nego u ranijem razdoblju.

d) Postignuti rezultati i problemi

Motivi i faktori proizvodnje osnovne su pretpostavke za suradnju. To je objašnjeno posebno u poglavlju »Zajednički interes kao osnovni preduvjet kooperacijskih odnosa«, ali, stvarni sadržaj tih odnosa možemo najbolje vidjeti tek prema konkretnim pokazateljima. Tako ćemo moći utvrditi i druge odnose, kao npr. vrstu kooperacije (proizvodnja, usluge, otkup), zastupljenost pojedinog proizvoda ili grupe proizvoda, npr. pšenice, krumpira, mesa, grane poljoprivrede (ratarstvo, stočarstvo, vinogradarstvo, voćarstvo), broj kooperanata, broj i vrste gospodarstva i sl. Konkretni pokazatelji najbolje ističu i sve druge probleme koji se javljaju u kooperacijskim odnosima.

S obzirom na kompleksnost tematike razmotrit ćemo samo otkup kao najvažniji oblik kooperacije te zajednički pregled ostalih vrsta kooperacije.

e) Pregled otkupa

Mada je otkup najrašireniji oblik kooperacije između društvenoga i individualnog sektora, ipak ne možemo reći da je to i najvažniji oblik, napose poslije ukidanja obaveznog otkupa 1952, odnosno obavezne prodaje poljoprivrednih proizvoda općim poljoprivrednim zadrugama 1963. godine. Otada slabe takvi kooperacijski odnosi između društvenoga i individualnog sektora, pa otkup ima danas znatno više značajki slobodne trgovine. Kako je otkup i dalje ostao u okviru društvenog sektora, obavljaju ga društvena gospodarstva preko svojih OOUR-a ili službi za kooperaciju s individualnim poljoprivrednim proizvođačima, pa je on zadržao i obilježja suradnje, a naročito kad je riječ o ugovornom otkupu određenih proizvoda, kao npr. pšenice, kukuruza, mesa, mlijeka i drugih. Društvena zajednica režimom cijena, stvaranjem obaveznih rezervi, intervencijom na tržištu itd., značajno utječe na proizvodnju i plasman, osobito osnovnih prehrambenih artikala.

Tako je otkup zadržao obilježja kooperacije, unatoč slobodnoj volji individualnih poljoprivrednika da svoje proizvode prodaju društvenom sektoru ili pak da ih sami plasiraju na tržište. Kooperacijska obilježja još su izrazitija ako je otkup unaprijed ugovoren, a naročito ako on predstavlja dugoročni sporazum u pogledu količina, asortimana, cijena, načina i dinamike isporuke. Otkup poljoprivrednih proizvoda od individualnih poljoprivrednih proizvođača ima značajke kooperacije i zato što i sami individualni poljoprivredni proizvođači sve više uviđaju potrebu da im je to najbolji i najsigurniji način plasmana proizvoda na tržište.

Kako ovdje ne možemo prikazati cjelokupno kretanje otkupa poslije oslobođenja, učinit ćemo to samo za određen broj godina.

Tabela 22.

OTKUP POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA OD INDIVIDUALNIH POLJOPRIVREDNIH PROIZVOĐAČA

Vrsta proizvoda	Jed. mjere	1962.	1963.	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.	1971.	1972.
1. Žitarice	tona	510	20	39	310	219	172	382	255	57	75
2. Stoka	„	168	216	293	255	316	234	166	76	57	36
— goveda	„	120	179	162	152	183	130	89	12	6	11
— junad i telad	„			99	94	119	95	65	56	35	23
— svinje	„	33	13,5	15,0	6,0	6,0	3,0	9,0	2,0	15,0	0
— ovce	„	15,3	23,1	5,0	1,0	2,0	2,0	1,0	3,0	0	0
— janjad	„			10	1	6	4	2	3	1	0
3. Perad	„	0,5	0,2	16	—	—	—	0	—	—	—
4. Jaja	000 kom	291	113	4	13	1	1	0	—	—	—
5. Mlijeko svježe	000 l	0	11	7	17	33	27	93	129	106	121
6. Povrće	tona	497	433	235	260	209	520	361	355	487	456
7. Voće	„	1178	3547	1487	229	145	230	36	25	11	46
— od toga grožđe	„	798	3306	1115	3	75	—	20	1	—	29
8. Vino	hl	467	196	1220	200	—	—	60	—	—	190

Izvor podataka:

— za 1962. i 1963. Elaborat: Aktuelni problemi razvoja poljoprivrede i sela na području kotara Rijeka podnesenog na plenumu KO SSRN Rijeka, dana 4. XI 1966. u Rijeci.

— za 1965—1972. podaci općine Poreč.

Otkupljene količine znatno su manje od stvarnih viškova. Tu tvrdnju temeljimo na razlici između proizvedenih količina i potreba poljoprivrednog stanovništva, npr. ako je proizvodnja individualnog sektora u 1971. godini iznosila: 56.415 q pšenice, 27.555 q kukuruza, 51.620 q krumpira, 76.720 q grožđa itd., a potrebe stanovništva (prema gruboj procjeni): pšenice oko 30.000 q, kukuruza oko 7.200 q, krumpira oko 15.000 q itd., onda je jasno da su otkupne količine znatno manje od stvarnih viškova.

Tako velike količine stvarnih viškova i tako male, gotovo simbolične količine otkupljenih proizvoda nameću dva osnovna pitanja: prvo, što čine individualni poljoprivredni proizvođači s tim viškovima i drugo, zašto ih društveni sektor ne otkupljuje?

Odgovor na prvo pitanje treba tražiti prije svega u mogućnostima plasmana na tržnici i u prometu između seljaka. Ali tako se mogu plasirati samo određene količine i to nekih proizvoda, kao npr. voća i povrća, pa se pitamo, kome seljaci prodaju ostale viškove, npr. grožđa, vina, pšenice, kukuruza i druge. Vjerojatno sve one viškove koje ne mogu plasirati na tržište otkupom ili prodati na tržnici, oni daju stoci, te tako proizvodeći meso i mlijeko, plasiraju na tržište. To je jedan od najboljih načina da se viškovi racionalno iskoriste.

Da bismo odgovorili na drugo pitanje, treba vidjeti da li je društveni sektor nedovoljno zainteresiran za otkup zato što kroza nj ne može ostvariti odgovarajući dohodak, ili zato što mu nedostaje potrebna inicijativa i poslovna racionalnost. Točno je da se sa svim otkupljenim količinama i sa svim proizvodima ne može ostvariti (relativno) jednak dohodak. Tih će razlika biti i ubuduće, a razlozi su stalne promjene cijena poljoprivrednih proizvoda i različiti ciljevi radnih organizacija koje otkupljuju (tj. otkupljuju li poljoprivredne organizacije za preradu u svojim pogonima, za prodaju u svojim trgovinskim radnjama ili za prodaju drugim trgovinskim organizacijama, otkupljuje li trgovinska organizacija za prodaju u svojim trgovinskim radnjama; prehrambena industrija za preradu u svojim pogonima, ugostiteljsko-turistička organizacija za spremanje hrane u svom restoranu itd.). Različiti ciljevi otkupa utjecat će sigurno i na samu odluku o otkupu uopće, posebno kada se radi o većim količinama, o razlikama u cijenama pojedinih proizvoda, razlikama u asortimanu i kvaliteti, udaljenosti od tržišta, rodnoj godini itd. Unatoč tome, otkupljivati se ipak mora kontinuirano; postoje velike mogućnosti »prilagođavanja« svih sudionika u otkupu, tako da se gotovo uvijek može ostvariti neki dohodak. Društvene organizacije moraju se više angažirati u otkupu poljoprivrednih proizvoda, jer je otkup (trgovina) unosna (akumulativna) djelatnost, što nam potvrđuje i opći položaj trgovine u našoj privredi, a s tim u vezi i položaj trgovačkih poduzeća i trgovinskih službi u poljoprivrednim organizacijama. Trgovinom se, odnosno otkupom, može ostvariti vrlo povoljan ekonomski efekat, o čemu nam govore, na žalost, i nakupci, prekupci i preprodavači. Naime, otkupom i ponovnom prodajom može se i te kako dobro zarađivati, pa se pitamo koliko bi bilo takvih nakupaca, prekupaca i preprodavača, kada bi se takvo »trgovanje« legaliziralo. Pitanje je zašto društveni sektor, kao jedini (ovlašteni) predstavnik društvene zajednice, ne nalazi ekonomsku računicu za takvu aktivnost, pogotovo što se zna da je upravo otkup donosio najveći (relativno) dohodak i ranijim općim poljoprivrednim zadrugama. Stoga treba istaći do kakvih je promjena došlo u otkupu posljednjih desetak godina, i to kako po opsegu otkupa tako i po sektorima vlasništva.

Kao što se moglo i očekivati, otkup individualnog sektora znatno je manji od otkupa (prodaje) društvenoga sektora, i u apsolutnim i u relativnim pokazateljima. To je još nepovoljnije i zato što je prisutna stalna tendencija smanjivanja. Individualni sektor sve više nalazi načina i mogućnosti da svoje proizvode plasira mimo društvenog sektora.

Koliko je to nepovoljno za društvenu zajednicu, ne treba posebno dokazivati, ali je gotovo neshvatljivo da društveni sektor (pri tome mislimo prije

Tabela 23.

OTKUP POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA U TEKUĆIM CIJENAMA (U TIS. DIN.)

Godina	Ukupno	Po sektoru vlasništva		Po strukturi		
		društveni	individualni	Ukupno	društveni	individualni
1963.	5380	910	4470	100,0	17,0	83,0
1964.	4390	2330	2060	100,0	53,1	46,9
1965.	9460	5320	4140	100,0	56,2	43,8
1966.	9400	5100	4300	100,0	54,3	45,7
1967.	8800	5900	2900	100,0	67,0	33,0
1968.	9200	5800	3400	100,0	63,0	37,0
1969.	7000	5000	2000	100,0	71,4	28,6
1970.	4800	3200	1600	100,0	66,7	33,3
1971.	10800	9300	1500	100,0	86,1	13,9
1972.	13700	11600	2100	100,0	84,7	15,3

Izvor podataka: Statistički godišnjak SFRJ, 1964—1973.

svega na trgovinu i ugostiteljstvo) ne nalazi računa da se više angažira u otkupu, kada se zna da bi se mnogi individualno i te kako rado bavili otkupom kada bi to bilo dopušteno.

S obzirom na usku povezanost između otkupa i narodnog dohotka (neto-produkta), potrebno je istaći i udio otkupa u dohotku, i to kako u ukupnom tako i za svaki sektor posebno. Tako ćemo moći vidjeti udio (%) otkupa u ukupnom dohotku poljoprivrede i sudjelovanje pojedinog sektora.

Tabela 24.

RELATIVNI POKAZATELJI (U %) OTKUPA U ODNOSU NA DOHODAK

Godina	Udio otkupa u ukupnom dohotku u %	Udio otkupa u ukupnom dohotku (u %) po sektorima vlasništva	
		društveni	individualni
1963.	40,0	48,8	38,5
1964.	25,0	41,0	17,4
1965.	30,2	58,5	19,2
1966.	23,4	50,0	14,3
1967.	23,8	55,5	11,0
1968.	27,0	57,5	14,2
1969.	20,6	50,0	8,3
1970.	12,0	26,8	5,7
1971.	27,2	93,0	5,2
1972.	26,7	73,2	6,1

Izvori podataka: Prethodna tabela.
— Rezultati obrade narodnog dohotka po sektorima vlasništva od 1963—1968, Zavod za statistiku, Rijeka.
— Statistički godišnjak SR Hrvatske, 1970—1973.
— Služba za plan i razvoj općine Poreč.

Valja napomenuti da je udio (%) otkupa u narodnom dohotku vrlo nizak, pa je i stupanj robne proizvodnje, također, vrlo nizak. Nizak je i promet poljoprivrednih proizvoda preko društvenih organizacija što se nepovoljno odražava na cjelokupan promet poljoprivrednih proizvoda.

Udio individualnog sektora u prometu poljoprivrednih proizvoda očito je veći od prikazanih otkupnih količina, što se vidi iz izdataka individualnih poljoprivrednih proizvođača koje oni imaju za potrebe gospodarstva (nabave mehanizacije, mineralnoga gnojiva, sjemena i sl.), domaćinstva (namještaj, kućne aparate, auto, odjeća, obuća i sl.), za kupnju industrijsko-prehrambenih proizvoda, plaćanje poreza i drugo. Premda individualni poljoprivredni proizvođači imaju pravo da svoje proizvode plasiraju prema vlastitoj želji, ipak većina njihova prometa privrednih proizvoda mimo društvenog sektora, odnosno otkupa, predstavlja »nabijanje« cijena, izbjegavanje poreza na promet, nelojalnu konkurenciju, zaradu dodatnog dohotka i slično.

f) Ostali oblici kooperacije

Ostali oblici kooperacije između društvenih organizacija i individualnih poljoprivrednih proizvođača implicirani su prije svega raznovrsnošću suradnje — opskrbom individualnih poljoprivrednih proizvođača novim oruđima za rad i reprodukcijskim materijalom, proizvodnom suradnjom, zajedničkim ulaganjem u novu proizvodnju, zajedničkim snošenjem rizika i podjele dobiti i sl. Daju se razne usluge, stručni savjeti, razne analize (najčešće vina i tla), kredita i slično.

Unatoč tako širokim mogućnostima kooperacije, ipak su kooperacijski odnosi između društvenog sektora i individualnih poljoprivrednih proizvođača na području općine Poreč vrlo slabo razvijeni. Potvrdila je to i jedna anketa na terenu, pogotovo ako je usporedimo s podacima od prije desetak i više godina, kad su na područje općine djelovale opće poljoprivredne radne zadruge. Ipak, bilo bi netočno tvrditi da danas nema nikakve kooperacije između društvenog sektora i individualnih poljoprivrednika. Prisutna je ona u proizvodnji mesa (brojlera), iako za to treba više zahvaliti radnim organizacijama drugih općina Istre, npr. Pazina i Pule, nego radnim organizacijama općine Poreč.

Treba reći i to da individualni proizvođači sve više sami nabavljaju novu mehanizaciju što također smanjuje potrebu za kooperacijskim odnosima, osobito u pružanju usluga, npr. oranja, sjetve, žetve, kosidbe, prijevoza i drugih, budući da to obavljaju sami individualni poljoprivrednici vlastitom mehanizacijom. Time se donekle može protumačiti tako mali opseg kooperacije između društvenog sektora i individualnih poljoprivrednika. No, tolika stagnacija posljednjih godina očito se ne može pravdati samo spomenutim razlozima, pogotovo ako promatramo posljedice koje ona implicira — stagnaciju proizvodnje, nedovoljno iskorištene kapacitete, neostvarivanje uloge društvenog sektora u socijalizaciji proizvodnje u individualnom sektoru. Očekujemo da će nova sredstva za proizvodnju, posebno mehanizacija, uvjetovati nove oblike i jaču i svestraniju kooperaciju između društvenog sektora i individualnih poljoprivrednih proizvođača.

Znatno je povoljnija situacija u opskrbi individualnih poljoprivrednih proizvođača reprodukcijskim materijalom, ali budući da tu ima i čisto kupoprodajnih elemenata, ona mnogo manje pridonosi širenju i učvršćivanju ko-

operacijskih odnosa, osobito ako ne postoji briga i obaveza društvenog sektora u opskrbi individualnih poljoprivrednika reprodukcijskim materijalom i drugim potrepštinama, uključivši tu i upute o racionalnoj upotrebi tih sredstava. I opskrba reprodukcijskim materijalom može imati značajke kooperacije u onim slučajevima kada je zbog raznih kredita i njihove otplate vezana za određene količine poljoprivrednih proizvoda. Tako se može učvrstiti suradnja, osigurati određene količine robne proizvodnje i ublažiti teškoće u plasmanu proizvoda individualnih poljoprivrednih proizvođača.

7. STVARANJE I VAŽNOST DOHOTKA KAO FAKTORA RAZVOJA

a) Dohodak i njegova važnost kao ekonomske kategorije

Kada govorimo o dohotku kao ekonomskoj kategoriji, onda treba imati na umu dvije stvari: prvo, da je on rezultat živoga rada tekuće proizvodnje i usluga i drugo, da on predstavlja novostvorenu vrijednost svih proizvoda i usluga, obično, jedne kalendarske godine.[28] Njegova se važnost kao faktora razvoja i ekonomske kategorije manifestira u prvom redu u sferi proizvodnje — mjestu njegova stvaranja, zatim u sferi raspodjele i razmjene, a također i u sferi akumulacije. Ona se osobito ističe u mjerama ekonomske politike, budući da se manifestira u prvom redu u raspodjeli i dohotku, da bi zatim, reverzibilno utjecala i na njegovo stvaranje.

Polazeći od tih pretpostavki nije teško uočiti ekonomske odnose koji nastaju, osobito između pojedinih privrednih područja, kao susljedne konzekvencije određene alokacije narodnog dohotka i materijalnih uvjeta proizvodnje i kao susljedne razlike u korist privredno razvijenih područja, koje, dalje, impliciraju razne poremećaje i teškoće u privredno manje razvijenim područjima.[29] Zato se smatra da stvaranje odgovarajućeg dohotka u svakoj privrednoj grani, pogotovo u tržišnim uvjetima privređivanja, predstavlja pravi »conditio sine qua non« ne samo za svaku privrednu granu nego i za svaku grupaciju, i za radnu organizaciju, pa i za svakog pojedinca.[30]

Važnost dohotka kao ekonomske kategorije možemo vidjeti i po njegovoj svakodnevnoj upotrebi kao mjere ekonomskog razvoja ili kao mjere

---

[28] »Iz uvodnih razmatranja o društvenom procesu proizvodnje i kasnijih razmatranja pojedinačnog procesa proizvodnje proizlazi da nacionalni dohodak čini zbir novostvorene vrednosti u jednoj zemlji u toku jednog određenog vremenskog perioda, recimo, godinu dana. Iz tih razmatranja proizlazi i to da se on u materijalnom obliku sastoji od zbira novoproizvedenih dobara u toku jedne godine.« Dr. Miladin Korać — dr. Tihomir Vlaškalić, Osnovi političke ekonomije, četvrto izdanje, Izdavačko poduzeće »RAD«, Beograd 1962, str. 241.

[29] »... radni kolektiv da bi opstao kao socijalistički robni proizvođač u sklopu odnosa proizvodnje u kojima se nalazi, mora pri izboru različitih proizvodnih alternativa uvek proveravati da li sa raspoloživim sredstvima za proizvodnju i ukupno uloženim radom (a ne samo sa jednim njegovim delom tj. samo sa plaćenim) može ostvariti ili ostvaruje veću ili manju masu dohotka, odnosno mora utvrđivati stepen svog poslovnog uspeha ili rentabiliteta koji je izražen dohodnom stopom.« Dr. Miladin Korać, Osnovni teorijski problemi analize ekonomskog položaja privrednih grupacija, EKONOMIST, broj 4/1964, str. 504.

[30] »... Osnovni ekonomski cilj proizvodnje i proširene reprodukcije radne organizacije je neto dohodak. Kao i za sve robne proizvođače i za njih je interesantna samo prometna vrednost — cena.« Svetolik Popović, Neki aktuelni problemi agrarne politike Jugoslavije, EKONOMIST, broj 2—3/1964, str. 227.

budućeg razvoja. O tome govori znanstvena i stručna literatura, svakodnevna štampa, radio i televizija itd., a naročito kada je riječ o dohotku kao mjeri ekonomskog uspjeha radne organizacije (raspodjela dohotka osobito na fondove i sredstva za osobne dohotke).

Ne ulazeći u to gdje se on sve stvara i o čemu ovisi njegov opseg, posebno je važno istaći kako se raspodjeljuje, pogotovo što ima slučajeva da pojedino područje (zavisno od njegove privremene strukture), pojedina privredna grana, pa i pojedina radna organizacija, ne ostvaruju odgovarajući dio dohotka razmjerno uloženom radu, u prvom redu zbog neadekvatne raspodjele. Svako takvo područje, privredna grana ili radna organizacija, prije ili kasnije, pogotovo ako takvo stanje poduže ili stalno traje, dolazi u tešku ekonomsku situaciju zbog umanjenog dohotka kao osnovnog faktora ekonomskog razvoja.

Time smo željeli upozoriti na dvije činjenice: prvo, na važnost dohotka kao osnovnog faktora privrednog razvoja svakog privrednog područja i drugo, da i poljoprivreda općine Poreč zaostaje u svome razvoju zato što se jedan dio njenog dohotka (zbog depresivnih cijena poljoprivrednih proizvoda) stalno prelijeva izvan nje. Tako je bilo osobito u ranijem razdoblju, u godinama poslije oslobođenja pa do privredne reforme 1965, ali se slični odnosi ponavljaju i danas.

b) Dohodak poljoprivrede u odnosu na druga privredna područja

Prema tim tvrdnjama o važnosti dohotka kao faktora ekonomskog razvoja svakog privrednog područja, potrebno je utvrditi njegovu količinu i odnos prema drugim privrednim područjima. Tako ćemo vidjeti i koliko on zaostaje iza dohotka drugih privrednih područja, napose ako ga promatramo prema sudjelovanju aktivnoga poljoprivrednog stanovništva, budući da je udio dohotka poljoprivrede u ukupnom dohotku, posljednjih desetak godina (od 1961. do 1971) pao za gotovo 42 poena, a sudjelovanje aktivnoga poljoprivrednog stanovništva u ukupnom aktivnom stanovništvu u privredi Istre za samo 30 poena.

Ne ulazeći u to koliko je tako veliko povećanje dohotka rezultat povećavanja cijena poljoprivrednih proizvoda, nećemo pogriješiti ako kažemo da je ono nastalo i kao rezultat njegova stvarnog povećanja, kao logične posljedice povećanja proizvodnje. Ali u drugim privrednim područjima dohodak je još više povećan. Prema tome, iako je dohodak poljoprivrede u tom razdoblju povećan za 3,5 puta, u odnosu na povećanje u drugim privrednim područjima (u industriji i rudarstvu povećan je za 8,8 puta, u prometu za 17,2 puta, u ugostiteljstvu i turizmu čak za 39,8 puta itd.), on znatno zaostaje.

Iako smanjenje udjela dohotka poljoprivrede u ukupnom dohotku Istre (za 41,5 poena) valja tumačiti kao rezultat većeg opsega poslovanja pojedinog privrednog područja, tako veliko smanjenje dijela dohotka poljoprivrede u ukupnom dohotku privrede Istre pokazuje pak da se ovdje radi i o razmjernom smanjenju udjela dohotka poljoprivrede u ukupnom dohotku privrede Istre.

To se najbolje vidi ako usporedimo udio dohotka poljoprivrede i aktivnoga poljoprivrednog stanovništva 1961. godine s udjelom dohotka poljoprivrede i aktivnoga poljoprivrednog stanovništva 1971. godine. Vidi se da je udio dohotka poljoprivrede u ukupnom dohotku pao od 54,0% u 1961. go-

Tabela 25.

KOMPARATIVNI PREGLED DOHOTKA I AKTIVNOG STANOVNIŠTVA PO PRIVREDNIM PODRUČJIMA U OPĆINI POREČ

Privredno područje	Dohodak (000 din)		Po strukturi		Aktivno stanovništvo	
	1961.	1971.	1961.	1971.	1961.	1971.
Ukupno	21370	317000	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Industrija i rudarstvo	2380	21000	11,1	6,6	6,5	6,2
2. Poljoprivreda i ribarstvo	11520	40000	54,0	12,5	79,5	49,7
3. Šumarstvo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,2
4. Građevinarstvo	740	60000	3,4	18,8	1,8	3,9
5. Promet i veze	290	5000	1,1	1,6	1,7	2,7
6. Trgovina i ugostiteljstvo	4650	185000	22,1	58,0	5,4	28,2
7. Zanatstvo	1790	6000	8,3	2,5	4,6	9,1

Izvor podataka:
— za 1961. Zavod za statistiku, Rijeka, Rezultati obrade podataka, I. dio, Rijeka 1970, str. 178.
— za 1971. Statistički godišnjak SR Hrvatske, Zagreb 1973, str. 265.

dini na samo 12,5% u 1971. godini, dakle, za punih 41,5 poena, dok je udio aktivnoga poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu pao od 79,5% u 1961. godini na samo 49,7% u 1971. godini, tj. za samo 29,8 poena. To znači da je udio dohotka poljoprivrede u ukupnom dohotku pao za 11,7 poena ili za gotovo 40% više nego udio aktivnoga poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu. Jasno je da akumulativna sposobnost poljoprivrede znatno zaostaje iza akumulativne sposobnosti drugih privrednih područja, pa s tim u vezi i uvjeti života i rada u poljoprivredi također zaostaju za uvjetima života i rada u drugim privrednim područjima. To je jedan od glavnih razloga da gotovo sva mlađa radna snaga odlazi iz poljoprivrede. Kako je u poljoprivredi dohodak nizak i cijene poljoprivrednih proizvoda depresivne, ona zaostaje u razvoju, napose u odnosu na razvoj trgovine i ugostiteljsko-turističke privrede općine.

c) Dohodak po aktivnom stanovniku

Vezivanje dohotka za aktivno stanovništvo kao mjera ekonomskog razvoja pojedinoga privrednog područja, uzima se prije svega zato što je svaka proizvodnja vezana za čovjeka, bilo kao proizvođača bilo kao potrošača. Stoga će nam pregled dohotka po aktivnom stanovniku umnogome pomoći da utvrdimo stupanj razvoja i zaostajanje poljoprivrede iza drugih privrednih područja.

Tabela 26.

KOMPARATIVNI PREGLED DOHOTKA PO AKTIVNOM STANOVNIKU U PRIVREDI

Privredno područje	1961.	1971.	Indeks 1961.	Indeks 1971.
Ukupno	2964	47273	100,0	100,0
1. Industrija i rudarstvo	5064	50000	170,9	105,8
2. Poljoprivreda i ribarstvo	2000	11962	65,5	25,3
3. Šumarstvo	0	0	0,0	0,0
4. Građevinarstvo	5649	22989	190,6	48,6
5. Promet i veze	2397	25906	80,9	54,8
6. Trgovina i ugostiteljstvo	12500	97266	421,7	205,8
7. Zanatstvo	5490	9804	185,2	20,7

Izvor podataka: kao u tablici 25.

Dohodak po aktivnom stanovniku u poljoprivredi mnogo je manji od dohotka po aktivnom stanovniku u drugim privrednim područjima. On je između 1961. i 1971. godine još više (relativno) opao, tako da 1971. iznosi samo 25,3% od prosječnog dohotka po aktivnom stanovniku porečke privrede. On je još manji u odnosu na dohodak po zaposlenom u industriji i rudarstvu — samo 23,9%, a naročito u odnosu na dohodak po zaposlenom u trgovini i ugostiteljstvu — samo 12,3%. Tako nizak dohodak po aktivnom stanovniku u poljoprivredi, napose u odnosu na dohodak po aktivnom stanovniku u drugim privrednim područjima, negativno se odražava i na životni standard poljoprivrednog stanovništva, jer danas i poljoprivredno stanovništvo sve više kupuje ne samo industrijsku robu nepoljoprivrednog porijekla nego i razne industrijske prerađevine poljoprivrednog porijekla. U tržišnim uvjetima privređivanja gotovo je nemoguće postići viši životni standard bez odgovarajućeg dohotka, pogotovo što i od tako malog dohotka treba najprije odbiti izdatke za porez, za društvena davanja, za mineralno gnojivo, za sjeme i slično, pa za ličnu potrošnju i ostale potrebe domaćinstva ostane nedovoljno.

Negativne posljedice tako malog dohotka najjače se odražavaju na mlađu radnu snagu, omladinu, jer ona više neće raditi i živjeti kao što su radili i živjeli njihovi djedovi i očevi. Čak i ona mlađa radna snaga koja ostaje da radi u poljoprivredi i živi na selu, hoće da radi i živi manje-više, kao i njeni vršnjaci u gradu, u protivnom napušta poljoprivrednu proizvodnju a postupno i selo preseljavajući se u grad, unatoč nasljednom vlasništvu na imanje od roditelja.

Ipak valja napomenuti da su prihodi po poljoprivrednom stanovniku, očito, veći od prikazanih, budući da u obračun nije uzet prihod ostvaren izvan poljoprivrede, već samo dohodak ostvaren od poljoprivrede, odnosno od poljoprivrednog gospodarstva.

d) Domaćinstva prema izvorima prihoda

Da je situacija u poljoprivredi općine nepovoljna i sa stajališta sadašnje proizvodnje i sa stajališta mogućeg razvoja, vidjet ćemo najbolje iz pregleda domaćinstava prema izvorima prihoda. Od svih poljoprivrednih domaćinstava 62% su čisto poljoprivredna domaćinstva, a 38% tzv. mješovita domaćinstva, tj. domaćinstva koja dio svog prihoda ostvaruju iz gospodarstva, a dio izvan gospodarstva, odnosno izvan poljoprivrede. Takvo šarenilo domaćinstava implicira vrlo različite interese i probleme,[31] iako se izvori prihoda izvan gospodarstva, tj. izvan poljoprivrede povoljno odražavaju na životni standard poljoprivrednog stanovništva, na visinu i sigurnost ukupnog prihoda, mogućnost zapošljavanja izvan poljoprivrede i dalje stanovanje na selu i obrađivanje zemljišta. Unatoč tome, takva struktura domaćinstava negativno se odražava na opseg robne proizvodnje, na specijalizaciju poljoprivredne proizvodnje (jer podržava svaštarsku proizvodnju) i na angažiranost u rješavanju pojedinih problema, osobito dugoročnog razvoja poljoprivredne proizvodnje.

Kako struktura prihoda poljoprivrednog domaćinstva ovisi o tome radi li se o čisto poljoprivrednom ili mješovitom domaćinstvu, pregled domaćinstava prema izvorima prihoda pomoći će da utvrdimo ne samo odnos između prihoda od gospodarstva i izvan njega nego i razne druge ekonomsko-društvene odnose.

Tabela 27.

DOMAĆINSTVA PREMA IZVORIMA PRIHODA

Izvori prihoda			Po strukturi		Indeks
	1961.	1971.	1961.	1971.	1971/1961.
Ukupno	5064	5352	100,0	100,0	105,7
1. Poljoprivreda	3396	2440	67,1	45,6	71,8
— čisto poljoprivredna	2552	1530	50,4	28,6	60,0
— mješovita	844	910	16,7	17,0	107,8
2. Nepoljoprivreda	1668	2912	32,9	54,4	174,6

Izvori podataka:
- za 1961. Popis stanovništva 1961, Knjiga XVI, Veličina i izvori prihoda domaćinstava, str. 144.
- za 1971. Dokumentacija 1972 — 134, Republički zavod za statistiku SRH, Zagreb 1972, str. 115.

Prema tim podacima do najvećih promjena došlo je (ne računajući nepoljoprivredna domaćinstva) u »čisto« poljoprivrednim domaćinstvima. Smanjene njihova broja za 40% u posljednjih desetak godina najbolje govori da je u njima došlo i do relativnog smanjenja prihoda. To se slaže i sa sma-

[31] U raspravi »Budućnost mješovitih gospodarstava«, objavljenoj u časopisu Sociologija sela, broj 7—8/1965, na str. 11, pod naslovom »Produktivnost mješovitih gospodarstava«, Stane Krašovec kaže: »U socijalističkim zemljama gdje je ovo pitanje pokrenuto i raspravljano isključivo sa ovog aspekta raširenо je mišljenje, da radnici-seljaci spadaju među najgore poljoprivrednike i najgore industrijske radnike.«

njenjem broja poljoprivrednog stanovništva za oko 40%, i s relativno malim povećanjem broja mješovitih domaćinstava za 8%. Istina, to nije mnogo u odnosu na zastupljenost tih domaćinstava u ukupnom broju poljoprivrednih domaćinstava, ali u odnosu na smanjenje broja čisto poljoprivrednih domaćinstava i to je mnogo, osobito ako to povećanje promatramo kao promjenu izvora prihoda i načina njegova ostvarivanja (sve većim angažiranjem ženske radne snage i mlađega i starijega uzrasta u turizmu). Postojanje mješovitih domaćinstava uvjetuje konkretna situacija: potreba za radnom snagom, napose u turističkoj privredi, sve češća »praksa« stanovanja na selu i rada u gradu izvan poljoprivrede, jeftiniji život na selu nego u gradu, udobnije stanovanje na selu nego u gradu (jer danas selo ima struju i vodu, povezano je asfaltnim putovima, dobra je opskrba trgovinskom robom, čišći je zrak, tišina je i sl.). I u seljačkim domaćinstvima sve se češće uvodi vodu u stanove, tako da stanovanje poprima sve više obilježja stanovanja u gradskim stanovima.

Prihode izvan gospodarstva ostvaruje znatan broj gospodarstava, ali oni nisu razmjerni veličini pojedine grupe gospodarstava. Zanimljivo je stoga vidjeti distribuciju domaćinstava prema veličini zemljišnog posjeda i izvorima prihoda. Istina, popis domaćinstava iz 1971. godine ne donosi takav pregled, te ne možemo izvršiti usporedbu sa stanjem iz 1961. godine niti vidjeti nastale promjene, ali možemo pretpostaviti da se stanje nije bitno promijenilo ni u tih desetak godina, pa će i pregled iz 1961. godine, dobro poslužiti u razumijevanju određenih društveno-ekonomskih odnosa koji vladaju u poljoprivredi općine Poreč.

Tabela 28.

DOMAĆINSTVA PREMA VELIČINI ZEMLJIŠNOG POSJEDA I IZVORIMA PRIHODA 1961.

	Domaćinstva s prihodima			Po strukturi — u %		
	Ukupno	iz poljoprivrede	mješovita	Ukupno	poljoprivredna	mješovita
Ukupno	2962	2177	785	100,0	73,5	26,5
do 0,5 ha	219	114	105	100,0	52,1	47,9
0,51— 1,00 „	247	151	96	100,0	61,1	38,9
1,01— 2,00 „	425	278	147	100,0	65,4	34,6
2,01— 3,00 „	411	314	97	100,0	76,4	23,6
3,01— 5,00 „	502	365	137	100,0	72,7	27,3
5,01— 8,00 „	584	464	120	100,0	79,5	20,5
8,01—10,00 „	226	187	39	100,0	82,7	17,3
10,01—15,00 „	213	185	28	100,0	86,9	13,1
15,01 i više „	104	92	12	100,0	88,5	11,5
Nepoznato „	31	27	4	100,0	87,1	12,9

Izvor podataka: Popis stanovništva 1961, Knjiga IX, str. 89.

Kao što se moglo i očekivati, najveći broj domaćinstava s mješovitim prihodima jesu domaćinstva s najmanjim zemljišnim posjedom, a najmanji broj onih s najvećim zemljišnim posjedom, što je posljedica traženja izvora prihoda da bi se osigurala podjednaka egzistencija.

Mada nemamo financijske pokazatelje, nećemo pogriješiti ako kažemo da se u tim relacijama kreću i ostvareni prihodi, naime da manja domaćinstva (po zemljišnom posjedu) ostvaruju znatno veće prihode izvan gospodarstva nego domaćinstva s većim zemljišnim posjedom. To značajno utječe na ponašanja tih mješovitih domaćinstava prema proizvodnji i prema rješavanju pojedinih problema u poljoprivredi uopće. Mješovita se domaćinstva često »ravnodušno« odnose prema proizvodnji, pogotovo ona s malim i sitnim posjedom (od 0,5, najviše do 1 ha površine), čiji su prihodi izvan poljoprivrede, odnosno izvan gospodarstva, mnogo veći od prihoda od gospodarstva. Njima gospodarstvo predstavlja, uglavnom, samo okućnicu, pa im nije stalo do rješavanja pojedinih problema u poljoprivredi, bilo da je riječ o unapređivanju poljoprivredne proizvodnje, o arondaciji i komasaciji zemljišta, kooperacijskoj proizvodnji itd. Sva ta mala i sitna (mješovita) gospodarstva predstavljaju ozbiljnu kočnicu bržem razvoju poljoprivredne proizvodnje i bržem razrješavanju pojedinih problema.

8. MOGUĆNOSTI PLASMANA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

a) Pregled potražnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda

Egzistencijalna važnost poljoprivredno-prehrambenih proizvoda za svakog pojedinca i stanovništvo uopće, najbolja je garancija i za stalnu potražnju. Veličina potražnje za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima ovisi o nizu faktora — o mogućnosti ponude, broju stanovnika, njegovoj kupovnoj moći itd. Ne ulazeći u pojedinosti, ako uzmemo u obzir broj stanovnika i nivo (navike i norme) njegove potrošnje, možemo, bar globalno, utvrditi i potražnju za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima u određenom području, a to znači i potražnju za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima u općini Poreč. Dapače, ako je bilanciramo s raspoloživim proizvedenim količinama, možemo utvrditi i eventualne viškove ili manjkove.

Osim toga, naredna bilanca o raspoloživim proizvedenim količinama i potražnji, može nam dobro poslužiti i kao orijentacija u razumijevanju buduće proizvodnje, napose što se tiče količine i vrste proizvoda, a i mogućnosti usmjeravanja proizvodnje prema pojedinim predjelima i lokacijama, kao i prema pojedinim nosiocima (subjektima) određene proizvodnje, pri čemu mislimo prije svega na društveni sektor, a tek onda na individualni, odnosno na individualne poljoprivrednike koji kooperiraju s društvenim sektorom.

Na kraju, bilanca o proizvedenim raspoloživim količinama i potrebama za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima može nam dobro poslužiti i kao osnova za utvrđivanje potreba turističke privrede.

Iako je to samo globalna procjena, kako proizvedenih raspoloživih količina tako i potreba za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, vjerujemo da nam i ona omogućava pregled sadašnjeg stanja i budućih potreba. Naravno, time ne mislimo da samo na temelju viškova ili manjkova pojedinih proizvoda ili grupe proizvoda možemo, jednostavno, procijeniti buduću potrošnju, odnosno buduću proizvodnju, osobito što se ovdje radi o poljopri-

Tabela 29.

BILANCA PROIZVEDENIH RASPOLOŽIVIH KOLIČINA I POTREBA ZA POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIM PROIZVODIMA U OPĆINI (PREMA STANJU U 1972. GOD.)

Vrsta proizvoda		Proizvedeno — raspoložive količine	Potrebe			Razlika + —	
			ukupno	stalno stanovništvo	turisti	ukupno	u %
1. Pšenica	q	51600	39764	25896	13868	+11836	+ 23,0
2. Kukuruz	„	34700	4316	4316	0,0	+30384	+ 87,5
3. Krumpir	„	47670	19350	9840	9510	+28320	+ 59,4
4. Ostalo povrće	„	16910	19121	8977	10144	— 2211	— 13,1
5. Stolno grožđe	„	3150	7167	2417	4750	— 4017	—127,0
6. Ostalo voće	„	3318	13000	5870	7130	— 9682	—290,2
7. Meso svježe	„	6813	18722	6042	12680	—11909	—174,4
8. Mlijeko	000 l	1187	2153	1519	634	— 966	— 81,6
9. Jaja	000 kom.	1815	2674	2124	550	— 859	— 47,4
10. Vino	hl	54320	18142	8632	9510	+36182	+ 66,3

Izvor podataka: ovaj rad i autorov obračun.

Napomena: kao bazu za obračun uzeli smo:

— prvo, brojno stanje stanovništva općine Poreč prema popisu iz 1971. godine, zatim broj ostvarenih noćenja turista (stranih i domaćih) u toku 1972. godine i ostvarenu proizvodnju u 1972. godini, umanjenu za reprodukciju, rasturu, kalo i sl., i

— drugo, normative potrošnje, i to za stalno stanovništvo iz Statističkoga godišnjaka SRH za 1973. godinu i iz knjige dr. Vl. Stipetića, Jugoslovensko tržište poljoprivrednih proizvoda, str. 38, a za turiste iz knjige dr. N. Ožanića Turizam i njegov utjecaj na privredu i društvo, Pula 1962.

vredi čija proizvodnja ovisi o raznim faktorima i prirodnim i ekonomskim. No, polazeći od istaknutih faktora proizvodnje, njihovih odnosa i promjena, kao i već dostignute proizvodnje, ta nam bilanca proizvedenih raspoloživih količina i potreba za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima može dobro poslužiti i kao globalni pokazatelj za utvrđivanje buduće proizvodnje.

Pri tome mislimo u prvom redu na mogućnost usmjeravanja proizvodnje prema što većoj proizvodnji povrća i voća, posebno povrća u dolini rijeke Mirne, s obzirom na mogućnosti navodnjavanja. Ta bi proizvodnja omogućila održavanje ritma ponude cijeloga ljeta s povećanim potrebama, osobito turističke privrede, a i sve većih potreba za poljoprivrednim proizvodima uopće, što proizlazi i iz podataka elaborata Prehrambeno tehnološkog instituta iz Zagreba, iz kojih se vidi da se samo u dolini rijeke Mirne može proizvoditi godišnje oko 29.000 tona raznog povrća, oko 23.000 tona konzumnog povrća, te oko 10.500 tona ljetnog povrća, ukupno oko 62.500 tona povrća.

Što se tiče mogućnosti povećanja proizvodnje voća, sigurno nećemo pogriješiti ako kažemo da su one znatno iznad prikazanih potreba. Pri tome mislimo prije svega na povećanja proizvodnje onoga voća koje dobro uspijeva na području Poreštine, kao npr. bresaka, krušaka, trešanja, smokava, lješnjaka, badema, maslina i drugoga, ali i na povećanje proizvodnje stolnoga grožđa, jer je Poreština dobro poznata i po velikoj proizvodnji izvrsnoga vinskog grožđa.

Iako ovdje ne možemo istraživati zbog čega poljoprivreda Poreštine dosad uglavnom nije proizvodila stolno grožđe, sigurno nećemo pogriješiti ako kažemo da je razlog nemogućnost plasmana, a ne nemogućnost proizvodnje. Otuda je i do raskoraka između potražnje i proizvodnje došlo tek posljednjih desetak godina, odnosno nakon naglog razvitka turizma i, paralelno s tim, naglog povećanja potražnje. Sličan je raskorak nastao i između ponude i potražnje ostalog voća, pa nedostaje gotovo svih vrsta voća, u prvom redu zbog sve veće potražnje od turističke privrede.

Najveći debalans između proizvedenih raspoloživih količina i potreba javlja se, bez sumnje, u proizvodnji svježeg mesa. Smatra se da se tako velik nedostatak svježeg mesa neće moći kompenzirati ni u narednom periodu, iako se taj problem nastoji riješiti, posebno kada je riječ o osiguravanju svježeg mesa za potrebe turističke privrede, jer ona treba veće količine kvalitetnog mesa, i to u određeno vrijeme u godini, tj. u toku ljetnih mjeseci, kada je potražnja za mesom najveća. Otuda je i potreba za vlastitom proizvodnjom još veća, pogotovo kada se ima na umu pomanjkanje mesa na širem području istarsko-kvarnerske regije.

O svrsishodnosti veće proizvodnje mesa govore nam i viškovi krumpira, kukuruza i ostalih žitarica, pogotovo što se proizvodnjom mesa postiže najveći ekonomski efekt. U tom su području velike površine pod travama, osobito po napuštenim i neobrađenim površinama, čime se može povećati sirovinska baza za uzgoj stoke, odnosno za proizvodnju mesa.

Na kraju treba reći da su mogućnosti proizvodnje porečke poljoprivrede mnogo veće od sadašnjih, i to za sve spomenute proizvode. Glavne razloge za tako nisku proizvodnju treba tražiti prije svega u niskim cijenama poljoprivrednih proizvoda, zatim u vrlo slabom i neorganiziranom otkupu, u slaboj organiziranosti individualnih poljoprivrednika, osobito otkako su se opće poljoprivredne zadruge integrirale s bivšim poljoprivrednim kombinatom, tako da je od tada većina individualnih poljoprivrednika prepuštena samima sebi, što se negativno odražava ne samo na poljoprivrednu proizvodnju nego i na kooperacijske odnose između društvenih gospodarstava i individualnih poljoprivrednih proizvođača.

Neusklađenost između proizvodnje i plasmana izaziva još veće proturječnosti među proizvođačima u međusobnim interesima, pa nije slučajno što ni druge akcije u poljoprivredi ne daju željene rezultate. Zato smatramo da su veća povezanost i organiziranost poljoprivrednika osnovne pretpostavke za veću proizvodnju i za brži socijalistički preobražaj poljoprivrede sela uopće.

b) Mogućnosti plasmana s obzirom na brzi razvoj turizma

Razvoj turizma u općini Poreč u posljednjih petnaestak godina dostigao je vrlo visok stupanj. Turizam je, s obzirom na njegovu glavnu djelatnost — pružanje ugostiteljskih usluga, vrlo velik potrošač poljoprivredno-

-prehrambenih proizvoda. Potražnja za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima od turističke privrede pruža sigurne mogućnosti za plasman poljoprivrednih proizvoda.

Kolike su te mogućnosti, najbolje ćemo vidjeti ako razvoj turizma u općini Poreč usporedimo s razvojem turizma šire društvene zajednice, a naročito Istre i SR Hrvatske. Kao elemente usporedbe uzet ćemo: smještajne kapacitete, broj posjetilaca i ostvareni broj noćenja.

Tabela 30.

SMJEŠTAJNI KAPACITETI (LEŽAJI) I OSTVARENI TURISTIČKI PROMET

Godina	Ostvareni promet			U % prema SRH 100,0		
	smještajni kapaciteti	posjetioci u tis.	noćenja u tis.	smještajni kapaciteti	broj posjetilaca	broj noćenja
1957. SR Hrvatska	59843	1208	7000	100,0	100,0	100,0
Istra	10616	79	649	17,7	6,5	9,3
Poreč	2962	19	194	4,9	1,6	2,8
1965. SR Hrvatska	236324	3017	18130	100,0	100,0	100,0
Istra	35969	354	2920	15,2	11,7	16,1
Poreč	8243	92	832	3,5	3,0	4,6
1972. SR Hrvatska	533885	5426	33327	100,0	100,0	100,0
Istra	143099	1000	9151	26,8	18,4	27,5
Poreč	54307	333	3170	10,2	6,1	9,5

Izvor podataka:

— za 1957. za SR Hrvatsku i Istru Statistički bilten, 130, str. 9, 19, 23 i 54; za općinu Poreč rasprava »Razvoj turizma u Istri (kotar Pula) poslije oslobođenja« M. Legovića, Jadranski zbornik, svezak V, Rijeka—Pula 1966, str. 141, 146 i 152 i elaborat »Razvoj turističke privrede kotara Pula od 1957. do 1962, str. 5, 6 i 8, Privredna komora, Pula 1962.

— za 1965. SGJ — 1966, str. 460, 463 i 586.

— za 1972. SGH — 1973, str. 331 i 335.

Iz podataka se vidi da je razvitak turizma u općini Poreč u posljednjih petnaestak godina doživio impozantan stupanj razvoja. To je očito i prema apsolutnim brojevima i prema povećanju njegova udjela u razvoju turizma SR Hrvatske, koji je veći za gotovo 3 puta a pogotovo prema povećanju broja noćenja, što je jedan od najvažnijih elemenata koji pokazuje koliko su se povećale i potrebe za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, odnosno mogućnosti plasmana poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

Koliki je broj posjetilaca (1972. — 333.000), odnosno njihovih noćenja (1972. — 3.170.000), najbolje ćemo vidjeti ako kažemo da je ukupan broj stanovnika općine Poreč samo 17.264. Broj noćenja turista, pretvoren u uvjetnog stanovnika (3.170.000 : 365 = 8.750), iznosi gotovo 50% od ukupnog broja stalnog stanovništva.

Tako velik broj turista i njihovih noćenja još je izrazitiji jer se cijeli turistički promet odvija, uglavnom, u toku ljetnih mjeseci i na užem obalnom i priobalnom području, pa i turističku potražnju za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima valja promatrati ne samo sa stajališta količinskoga nego i stajališta vremenskog, sezonskog.

Nadalje, turističku potražnju za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima svakako valja razmatrati i s obzirom na strukturu potrošnje, naime, potrošnja je turista visoka i po količini i po vrijednosti; oni traže raznovrsnu i na razne načine pripremljenu hranu. Stoga porečka poljoprivreda ima velike prednosti da svoje proizvode prodaje turističkoj privredi općine direktno, posebno kada je riječ o voću i povrću, koji se vrlo brzo pokvare i propadnu, ako se odmah poslije ubiranja ne konzumiraju. Vrlo je povoljno za poljoprivredu općine Poreč što je moguća promptna isporuka, uz mnogo manje troškove skladištenja, pakovanja, transporta i sl.

Nadalje, povoljne mogućnosti plasmana poljoprivrednih proizvoda porečke poljoprivrede treba promatrati i s obzirom na to koje se količine pojedinih proizvoda traže. Pri tome mislimo prije svega na potražnju mesa i mogućnosti koje ima porečka poljoprivreda u proizvodnji tih proizvoda, i to zato što proizvodnja mesa sve više poprima industrijski karakter (osobito proizvodnja pilećega i svinjskog mesa), i zato što se proizvodnjom mesa, odnosno uzgojem stoke, mogu baviti svi ukućani (žene domaćice, starci i djeca), a i radnik »domaćin« nakon povratka s redovnog rada. I konačno, oskudica radne snage nameće potrebu da se što veće površine zasiju travama, što je pretpostavka većem uzgoju stoke.

U prilog tome govori i činjenica da u poljoprivredama naprednih zemalja stočarstvo sve više postaje dominantna grana poljoprivredne proizvodnje, u prvom redu zbog sve veće potrošnje, odnosno potražnje za mesom. Tako će sigurno, ubuduće, biti i kod nas, pa će i potražnja za mesom stalno rasti, posebno kada je riječ o potražnji turističke privrede, jer je važnost mesa gotovo nezamjenjiva u pripremanju hrane, pogotovo u većim ugostiteljsko-turističkim objektima. Bolje reći, u većim ugostiteljsko-hotelskim objektima gotovo je nemoguće spremati hranu bez upotrebe mesa.

Porast mogućnosti plasmana poljoprivrednih proizvoda porečke poljoprivrede u posljednjih petnaestak godina, s obzirom na brzi razvoj turizma, najbolje ćemo moći vidjeti na temelju indeksnih brojeva o povećanju smještajnih kapaciteta, broja posjetilaca i broja noćenja.

Tabela 31.

INDEKS POVEĆANJA — PUTA

Naimenovanje		1957.	1965.	1972.	1965.	1972.
1. Smještajni kapaciteti	SRH	100	350	890	3,5	8,9
	Istra	100	340	1350	3,4	13,5
	Poreč	100	280	1830	2,8	18,3
2. Posjetioci	SRH	100	250	450	2,5	4,5
	Istra	100	450	1270	4,5	12,7
	Poreč	100	480	1750	4,8	17,5
3. Noćenja	SRH	100	260	480	2,6	4,8
	Istra	100	450	1410	4,5	14,1
	Poreč	100	430	1630	4,3	16,3

Sudeći prema indeksnim brojevima, vidi se da je povećanje smještajnih kapaciteta, broja posjetilaca i ostvarenog broja noćenja u općini Poreč mnogo veći nego u Istri, a nekoliko puta veći nego u SR Hrvatskoj. To je, nesumnjivo, najbolji dokaz da su u općini Poreč relativno znatno povećane mogućnosti plasmana poljoprivrednih proizvoda, jer je potrošnja poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, kao što smo već istakli, jedan od osnovnih komplemenata ugostiteljsko-turističke privrede.

Mada se ovdje ne možemo upuštati u analizu koliko se time stvarno povećala potražnja za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, sigurno nećemo pogriješiti ako kažemo da se ona povećavala bar razmjerno broju noćenja. To se, uostalom, slaže i s općim karakteristikama potražnje za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, budući da turisti borave u nekom mjestu uglavnom radi odmora i rekreacije, te da se, stoga, i njihovi troškovi svode u prvom redu na smještaj i prehranu. Prema tome, ako povećanje potražnje za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima promatramo prema navedenim pretpostavkama, onda ona otvara široke mogućnosti i za plasman poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

Iako je očito da se takav (relativno) trend razvoja turizma neće ostvariti u narednom periodu, pa prema tome ni takav porast potražnje za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, sigurno će se i u narednom periodu turizam i dalje razvijati, pa će se prema tome i dalje povećavati potražnja za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima. Zato smatramo da će i mogućnosti plasmana poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u turističku privredu i dalje rasti, iako treba još mnogo učiniti da se one još bolje iskoriste.

c) Mogućnosti plasmana na tržištu drugih općina Istre i izvan nje

Mogućnosti plasmana poljoprivrednih proizvoda na tržišta drugih općina Istre treba promatrati s obzirom na deficitarnost i potražnju za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima u Istri uopće, a zatim u turističkoj privredi priobalnih općina, većih gradskih općina, kao npr. Pule, Rovinja i Labina, te općina koje nemaju dovoljno razvijenu svoju vlastitu proizvodnju, kao npr. općine Buzet i Labin, i na kraju, s obzirom na činjenicu da ni jedna općina ne proizvodi ni sve artikle ni u dovoljnim količinama.

Takvo gledanje na mogućnosti plasmana poljoprivredno-prehrambenih proizvoda unutar istarskih općina proizlazi i iz jedne bilance autora o raspoloživim proizvedenim količinama i potrebama stalnog stanovništva i turista za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima za cijelu Istru objavljenoj u raspravi: »Utjecaj turizma na istarsku poljoprivredu« na Znanstvenom skupu »Susreti na dragom kamenu«, Istarski mozaik, br. 4/73. Prema toj bilanci (procjeni), u Istri je 1970. godine nedostajalo oko 70.000 mtc žitarica, oko 52.000 mtc raznog voća, oko 31.000 mtc mesa, oko 7 milijuna litara mlijeka i drugih proizvoda. Ni iz te bilance se ne vidi ni koje su količine ni kojih proizvoda nedostaje pojedinoj općini, a niti u koje doba godine. Ali ona ipak pokazuje da postoje znatne mogućnosti plasmana i unutar istarskih općina, bar za spomenute manjkove, i da se najveći manjkovi javljaju u općinama s većim gradskim aglomeracijama i razvijenom turističkom privredom.

S druge strane, ako buduće potrebe turista za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima procjenjujemo prema dosadašnjem tempu razvoja turizma, a time i mogućnosti plasmana poljoprivrednih proizvoda, onda će se

one sigurno još više povećati, napose ako poljoprivredna proizvodnja ne bude rasla bar istim tempom kao i potrebe. Dapače, takav razvoj potražnje ići će u prilog općinama s jačom poljoprivrednom proizvodnjom, među koje, nesumnjivo, spada i općina Poreč. Štoviše, mogućnosti plasmana porečke poljoprivrede na tržištu općina Istre, a naročito Rovinja i Pule, još su povoljnije i zato što se te općine nalaze u neposrednoj blizini općine Poreč, što su s njom povezane vrlo dobrim asfaltnim cestama, što omogućuje brz transport, promptnu isporuku i mnogo manje troškove pakovanja i transporta, a time se povećava konkurentna sposobnost porečke poljoprivrede.

Mogućnosti plasmana na tržišta izvan Istre, prije svega na tržišta Rijeke, Opatije i ostalih kvarnerskih općina, nisu dovoljno iskorištene, prije svega zbog slabih prometnih veza. Situacija će se umnogome izmijeniti kada bude probijen tunel kroz Učku, jer će to povećati i ubrzati transport robe između Istre i Kvarnerskog zaljeva, i omogućiti plasman poljoprivrednih proizvoda istarske poljoprivrede, a naročito onih općina koje imaju razvijeniju poljoprivrednu proizvodnju, kao što to ima općina Poreč. Poljoprivredni kapaciteti kvarnerskih općina zaista su skromni, a potrebe za prehrambenim proizvodima sve veće jer i općine Kvarnerskog zaljeva imaju vrlo razvijenu turističku privredu.

Također valja spomenuti i mogućnosti plasmana istarskih poljoprivrednih proizvoda na inozemno tržište. Pri tome mislimo prije svega na tršćansko tržište, ali i na tržište srednje Evrope, posebno kad je riječ o porečkoj malvaziji, borgonji i drugim porečkim vinima, dobro poznatim našim sjevernim susjedima još iz prošlosti.

Koliko će porečka poljoprivreda znati iskoristiti te i druge mogućnosti plasmana, ovisi o nizu faktora, među kojima kao glavne valja spomenuti: dobar asortiman i kvalitet proizvoda, povoljne cijene, redovnu isporuku i dobro organiziranu trgovinsku službu. Jer, kao što je poznato, uvjeti plasmana na inozemnom tržištu mnogo su stroži nego na domaćem, a i pod stalnim su pritiskom vrlo jake međunarodne konkurencije.

LITERATURA

1. Bakarić, Vladimir: O poljoprivredi i problemima sela, Kultura, Beograd 1960.
2. Begović, Vlajko: Naša poljoprivreda i pitanje njenog socijalističkog preobražaja, Komunist, br. 1/1949.
3. Berković, Eva: Problemi ishrane i poljoprivredna proizvodnja, Ekonomist, broj 1/1956.
4. Berković, Eva: Ekonomski problemi ishrane u SFR Jugoslaviji, Beograd 1964.
5. Blašković, Petar: Hidropedološka studija doline donjeg toka rijeke Mirne, Zagreb 1953.
6. Blažević, Ivan: Klimatske prilike, Istarski mozaik, broj 4—5/1972.
7. Foretić, Dinko: Zadrugarstvo Istre, Zagreb 1951.
8. Ingolić, J.: Kretanja u poljoprivredi poslednjih godina, Ekonomika poljoprivrede, broj 6/1967.
9. Kardelj, Eduard: Zadaci naše politike na selu, Komunist, broj 2/1949.
10. Kardelj, Eduard: Problemi socijalističke politike na selu, Kultura, Beograd 1959.
11. Koić, Branko: Ekonomski razvitak Istre, Ekonomski pregled, broj 3—4/1950.
12. Korać, Miladin — Vlaškalić, Tihomir: Osnovi političke ekonomije, »RAD«, Beograd 1962.

13. Korać, Miladin: Osnovni teoretski problemi analize ekonomskog položaja privrednih grupacija, Ekonomist, broj 4/1964.
14. Krašovec, Stane: Budućnost mješovitih gospodarstava, Sociologija sela, broj 7—8/1965.
15. Kubović, Branko: Regionalni aspekti privrednog razvitka Jugoslavije, Zagreb 1961.
16. Legović, Marko: Razvoj turizma u Istri (kotar Pula) poslije oslobođenja, Jadranski zbornik, svezak VI, Rijeka—Pula 1966.
17. Legović, Marko: Neki problemi društveno-ekonomskih odnosa na selu — kotara Rijeka, Matica Hrvatska Rijeka, Rijeka 1966.
18. Legović, Marko: Uzroci zaostajanja i pravci razvoja poljoprivrede u Istri, Zbornik II. Susreti na dragom kamenu, Pula 1970.
19. Legović, Marko: Utjecaj turizma na istarsku poljoprivredu, Susreti na dragom kamenu 1973, Pula 1973.
20. Lekić, Milun: Prirodni uslovi kao osnovica materijalne proizvodnje i faktor proizvodnosti rada, Ekonomski anali, broj 10/1961.
21. Lekić, Milun: Značaj nekih elemenata prirodno-geografske sredine za razvitak i razmještaj proizvodnih snaga, Ekonomski anali, broj 18—19/1966.
22. Malvestiti, Ubaldo: Il clima di Parenzo, Parenzo 1936.
23. Marković, Petar: Strukturne promjene na selu kao rezultat ekonomskog razvitka, Beograd 1963.
24. Marković, Petar: Vučna snaga u jugoslovenskoj poljoprivredi, Ekonomist, broj 3/1959.
25. Marković, Petar: Svetska proizvodnja i potrošnja mineralnih gnojiva, Ekonomika poljoprivrede, 1—2/1968.
26. Marković, Petar: Agrarna politika Jugoslavije i rezultati u proizvodnji, Sociologija sela, 29—30/1970.
27. Marks, Karl: Kapital, Kritika političke ekonomije, svezak I, Kultura, Zagreb 1947.
28. Mirković, Mijo: Izbor iz ekonomskih radova, Prva knjiga, Zagreb 1958.
29. Mirković, Mijo: Ekonomika agrara FNRJ, Zagreb 1950.
30. Mirković, Mijo: Seljaci u kapitalizmu, Zagreb 1952.
31. Mirković, Mijo: Primjena naučne spoznaje u ekonomskoj politici, SPOMENICA u počast 40-godišnjice osnivanja Saveza komunista Jugoslavije 1919—1959, Zagreb 1960.
32. Ostrovitijanov, K. V.: Kratak pregled ekonomike pretkapitalističkih formacija, Zagreb 1948.
33. Ožanić, Nenad: Turizam i njegov utjecaj na privredu i društvo, Pula 1962.
34. Pađen, Juraj: Istra i njeno povezivanje sa zaleđem, Zagreb 1968.
35. Pavlović, Mato: Agrarna reforma u Istri od godine 1946—1948, RAD, knjiga 288, JAZU, Zagreb 1952.
36. Popović, Svetolik: Problemi akumulacije i koncentracije u poljoprivredi, Ekonomist, broj 3—4/1963.
37. Racan, Marijan: Turizam kao propulzivna privredna aktivnost Istre, Istarski mozaik, broj 6/1970.
38. Rues, Jože: Tržište poljoprivrednih proizvoda, Ekonomika poljoprivrede, broj 9/1972.
39. Stipetić, Vladimir: Neki problemi stočarstva u NR Hrvatskoj, Ekonomski pregled, broj 7/1954.
40. Stipetić, Vladimir: Kretanje i tendencije u razvitku poljoprivredne proizvodnje na području NR Hrvatske, Zagreb 1959.
41. Stipetić, Vladimir: Neka pitanja menjanja socijalno-ekonomske strukture stanovništva, Ekonomist, broj 3/1961.
42. Stipetić, Vladimir: Razmatranje o jugoslovenskom tržištu prehrambenih proizvoda u razdoblju 1956—1961, Ekonomski pregled, 10—11/1962.
43. Stipetić, Vladimir: Osnovna pitanja sadašnjeg razvoja poljoprivrede, Ekonomist, broj 1/1963.
44. Stipetić, Vladimir: Ekonomika poljoprivrede, Ekonomika Jugoslavije, II. dio, Zagreb 1964.
45. Stipetić, Vladimir: Jugoslovensko tržište poljoprivrednih proizvoda, Beograd 1964.
46. Stipetić, Vladimir: Konkretizacija i realizacija programskih dokumenata u našoj politici u poljoprivredi, zbornik Društveno-ekonomska i politička pitanja u razvoju poljoprivrede i sela, Beograd 1966.

47. Stojanović, Radmila: Teorija privrednog razvoja u socijalizmu, Naučna knjiga, Beograd 1964.
48. Supek, Zvonimir: Tehnologija s poznavanje robe, Zagreb 1953.
49. Vitolović, Viktor: Vinogradarstvo Istre, Beograd 1960.
50. Vitolović, Viktor: Usmjeravanje razvoja poljoprivrede u srednjoj Istri s posebnim osvrtom na Buzeštinu, Istarski mozaik, broj 3/1967.
51. Vidaković, Bogdan: Prilog proučavanju proizvodne suradnje u poljoprivredi, Ekonomski anali, broj 18—19/1966.
52. Vlaškalić, Tihomir: Uticaj agrarne reforme od 1945. godine na promjene u strukturi poljoprivrednih poseda, Ekonomski anali, broj 6/1958.
53. Zidarić, Vjekoslav: Doprinos vodnih zajednica intenziviranju poljoprivrede (s posebnim osvrtom na istarsku vodnu zajednicu), Pazin 1961. (neobjavljena disertacija).
54. Zidarić, Vjekoslav: Poljoprivredne perspektive u Istri, Problemi sjevernog Jadrana, Rijeka 1963.
55. Žic, Nikola: Istra, I. dio, Zagreb 1936.
56. Živković, Ljubomir: Nauka o društvu, Sarajevo 1958.

POPIS ELABORATA

1. Analiza stanja i mogućnosti organizacije poljoprivredne proizvodnje na privatnom sektoru, biv. Privredna komora kotara Pula, 1964.
2. Anketa o stanju kooperacionih odnosa između socijalističkih poljoprivrednih radnih organizacija i individualnih poljoprivrednih proizvođača na području poljoprivrednih kombinata Poreč, Pazin, Umag i poljoprivredne zadruge Roč, biv. Privredna komora Pula, 1964.
3. Investiciona ulaganja i izgradnja društvenih gospodarstava s posebnim osvrtom na prehrambenu industriju, biv. Privredna komora Pula, 1965.
4. Problemi sela i poljoprivredne proizvodnje u Istri, Rijeka 1966.
5. Aktuelna društveno-politička i ekonomska pitanja na selu, Kotarski odbor SSRNH, Rijeka 1966.
6. Problematika neobrađenih površina na području biv. kotara Rijeka, Osnovna privredna komora Rijeka 1967.
7. Prikaz stanja stočne proizvodnje u Istri s osvrtom na strukturu potrošnje mesa i mesnih prerađevina, Osnovna privredna komora Rijeka, 1968.
8. Pravci i faktori razvitka poljoprivredno-prehrambenih kompleksa u Primorsko-istarskoj regiji, Prehrambeno tehnološki institut, Zagreb 1968.
9. Neki aktuelni problemi vinogradarstva i vinarstva Jadranskog područja, Split 1968.
10. Neki osnovni problemi poljoprivrede Istarsko-primorske regije, Rijeka 1969.
11. Elaborat o 10-godišnjem razvoju poljoprivrede NOK-a Poreč, Poreč 1954.

Marko Legović

SITUAZIONE E PROBLEMI DELL'AGRICOLTURA DEL COMUNE DI PARENZO

Riassunto

Osservando la situazione e i problemi dell'agricoltura del Comune di Parenzo, l'autore, nel primo luogo, comincia con l'analisi dei fattori e fatti quali caratteristici dell'agricoltura del Comune. Continua analizzando vari disaccordi e le sproporzioni che si intrecciano fra i singoli fattori e le possibilità, e in fine analizza i fattori socio-economici e soggettivi, che sono gli unici capaci di organizzare e di conformare i fattori citati alle possibiltà della produzione.

Partendo da tali premesse, l'autore sottolinea i fattori naturali quali i fattori elementari della produzione agraria. Nello stesso tempo esamina particolarmente le condizioni climatiche, come temperatura d'aria, precipitazioni atmosferiche e casi della grandine. Inoltre, analizza le caratteristiche pedologiche del terreno e le loro differenze, con l'analisi particolare delle possibilità della produzione agraria. In tale relazione esamina il terreno agrario, la sua fertilità e il modo d'uso. Nello stesso tempo sottolinea le differenze del terreno fra certi posti e località, particolarmente le possibilità della produzione. Egli constata che il Comune di Parenzo appartiene ai comuni più ricchi riguardo i terreni coltivabili ed agrari, però nello stesso tempo indica l'uso inadeguato ed irrazionale del terreno agrario, che presenta una delle principali ragioni della bassa produzione ed i bassi raccolti.

Analizzando i mezzi di produzione, l'autore, nel primo luogo, sottolinea la loro importanza nel processo della produzione e poi presenta i mezzi di produzione, movimento del bestiame e l'uso dei concimi minerali. Egli constata che tali mezzi di produzione erano a un livello di sviluppo molto basso, fino a una quindicina di anni fa, però nello stesso tempo sottolinea che non è stata sempre la colpevolezza dei mezzi per la produzione bassa ed i raccolti scarsi, però che le ragioni principali per tale situazione bisogna cercare nelle possibiltà limitate d'ammasso e piazzamento dei prodotti agrari. L'autore inoltre accentua che a tale stato di cose bisogna aggiungere la struttura agraria sminuzzata, una moltitutine di piccole e minute particelle (distanti fra di loro anche di alcuni chilometri), nonchè la cooperazione (produttiva) scarsa o nessuna, fra il settore sociale ed individuale, come pure fra i produttori agrari individuali ecc., qauli i fattori limitativi d'un uso razionale della meccanizzazione esistente, senza menzionare le possibilità che offre l'uso dei prodotti chimici.

Tranne i disaccordi e le sproporzioni citate, fra i singoli fattori e i rapporti socio-economici della produzione, l'autore sottolinea anche i punti deboli soggettivi delle forze produttive che sono i fattori principali di tali disaccordi e delle sproporzioni. Certamente, nel primo luogo, l'interesse eco-

nomico e delle possibilità della realizzazione dell'effetto economico, come un fattore principale ed il promotore della produzione e dell'uso razionale di tutti i fattori della produzione. Poi, il fatto che nei rapporti citati, senza dubbio, bisogna cercare le ragioni principali per il continuo abbandono della produzione agraria, particolarmente dalla parte della giovane mano d'opera. Naturalmente anche gli investimenti insufficenti nella produzione agraria, specialmente dalla parte dei produttori agrari individuali, hanno contribuito al ristagno e alla diminuzione delle capacità produttive. Ed in fine, proprio in tali rapporti, cioè nell'effetto economico minore, bisogna cercare le ragioni principali per la cooperazione insufficente, sia fra le organizzazioni di lavoro del settore sociale sia fra il settore sociale ed i produttori agrari individuali.

In fine, nelle condizioni depressive della realizzazione del reddito nell' agricoltura, l'autore cerca le ragioni principali per diversi problemi che avvengono nell'agricoltura. In modo particolare quello che riguarda l'assicurazione, per lo meno, di un certo livello del tenore di vita della popolazione agraria, come uno dei fattori principali della soluzione dei problemi della produzione ed altri. Perché, come già noto, se la produzione e le altre possibilità del rendimento non assicurano, per lo meno, un certo livello del tenore di vita, come in ultima linea di ogni produzione, non possono compensare tale mancanza.